

KANTA-HÄMEEN KESKIAIKAISET PAPPILAT

Hattulan, Hauhon, Janakkalan, Lammin, Tammelan ja Vanajan
sekä Urjalan pappilatonttien inventointi 24.7.-30.11.2012

Hanna-Maria Pellinen
Turun yliopisto
Arkeologia

Tiivistelmä

Teemainventointi: Kanta-Hämeen keskiaikaiset pappilat. Hattulan, Hauhon, Janakkalan, Lammin, Tammelan ja Vanajan sekä Urjalan pappilatonttien inventointi
Turun yliopiston arkeologian oppiaine
Inventoija: FM Hanna-Maria Pellinen

Kanta-Hämeen vanhoja pappiloita Hattulassa, Hauholla, Janakkalassa, Tammelassa, Lammilla ja Vanajalla koskeva teemainventointi tehtiin 24.7.-30.11.2012. Mukaan otettiin lisäksi nykyään Pirkanmaahan kuuluva Urjala, joka on historiallisesti yksi Lounais-Hämeen keskeisistä asutusalueista. Tutkimuksen rahoitti Kanta-Hämeen rahasto.

Kanta-Hämeen ja Urjalan pappilatonteilta ei ennestään ollut paikannettu kiinteitä muinaisjäännöksiä. Tammelan pappilassa on ollut holvattu kellari vuonna 1648 ja hieman myöhäisemmissä lähteissä mainitaan kivikellarit myös Lammilla ja Vanajassa. Viimeksi mainitusta pihapiiristä löytynyt katkelmallinen muototiili voisi viitata siihen, että täällä on ollut mahdollisesti keskiaikainen kivikellari, ehkä sen päällä jopa muurattu kellaritupa. Kaikki inventoinnissa tarkastetut kellarit ovat peräisin uudelta ajalta. Pappilan rakennuskantaan liittyviä, maan pinnalle näkyviä kivijalkoja tai niiden osia on säilynyt ainakin Janakkalan, Lammin, Urjalan ja Vanajan pappiloissa. Nämä edustavat enimmäkseen pappilan viimeistä rakennusvaihetta, joka on suureksi osaksi purettu 1900-luvulla. Lammin pappilan alueella eli nykyisen Lammin biologisen aseman tontilla on säilynyt osa viimeisimmän päärakennuksen kivijalkaa, mutta myös sitä edeltävän, 1810-luvulla rakennetun päärakennuksen kivijalka. Tammelan entisen pappilan piha-alueella tavattiin noin 40 cm syvyydessä pikkukivistä ja savesta koostuva, erittäin tiivis ja kova kerrostuma, mahdollisesti osa vanhaa pihaa tai lattiaa. Hauhon pappilassa puolestaan on kookkaita puutarhaan liittyviä kivrakennelmia.

Inventointilöydöt käsittävät lähinnä tiiltä, uuden ajan punasavikeramiikkaa, ikkuna- ja astialasia sekä eläinten luita. Harvinaisemmista löydöistä mainittakoon Tammelan Kydön pappilatontin 1600-luvulle ajoitettu kivisavikeramiikka (TYA 898:1). Inventointiraportissa on lisäksi luotu katsaus Vanajan pappilassa säilytettävään, luettelottomaan löytökokoelmaan, johon kuuluu runsaan ja monipuolisen uuden ajan löytöaineiston lisäksi keskiaikaista kivisavikeramiikkaa (Siegburg), astialasia (nauharuodepikari) sekä rahoja, joista vanhimmat brakteaattit saattavat ajoittua keskiajalle.

Löydöt: TYA 989:1-5

Kenttätyöaika: 24.7.-30.11.2012

Tutkimuskustannukset: Kanta-Hämeen rahasto, 6000 euroa

Tutkimusraportti: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkistossa sekä kopio Museoviraston arkistossa

Johdanto.....	1
Hattula	2
Alueen ympäristö ja topografia	4
Hattulan pappilan historia.....	4
Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella.....	7
Maastotarkastuksessa tehdyt havainnot	8
Yhteenveto.....	9
Kirjallisuus	10
Hauho	12
Alueen ympäristö ja topografia	14
Hauhon pappilan historia.....	14
Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella.....	17
Maastotarkastuksessa tehdyt havainnot	20
Yhteenveto.....	21
Kirjallisuus	22
Janakkala	24
Alueen ympäristö ja topografia	26
Janakkalan pappilan vaiheet	26
Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella.....	29
Maastotarkastuksessa tehdyt havainnot	31
Löydöt.....	33
Yhteenveto.....	33
Kirjallisuus	33
Lammi	35
Alueen ympäristö ja topografia	37
Pappilasta biologiseksi tutkimuskeskukseksi.....	37
Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella.....	39
Maastossa havaitut rakenteet	43
Koekuopat.....	45
Yhteenveto.....	46
Kirjallisuus	47
Tammela	49
Pappilanpaikan ympäristö ja topografia	51
Tammelan vanhan pappilan historiaa	52
Tonttimaan sijainti historiallisten karttojen perusteella.....	53
Maastotarkastuksessa tehdyt tutkimukset ja havainnot	55
Yhteenveto.....	57
Kirjallisuus	58
Vanaja	60
Pappilanpaikan ympäristö ja topografia	62
Vanajan pappilan historiaa	62
Kysymys tonttimaan ja rakennusten sijainnista	64
Pappilanpaikkaan liittyvät havainnot ja löydöt	66
Pihapiirin esihistoriaa.....	67
Yhteenveto.....	70

Kirjallisuus	70
Urjala.....	72
Alueen ympäristö, topografia ja suhde muihin muinaisjäänöksiin	74
Vahosten pappilan historia.....	76
Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella.....	76
Maastotarkastuksessa tehdyt havainnot	78
Yhteenveto.....	79
Kirjallisuus	79
LOPPUKATSAUS	81

LIITTEET

Liite 1. Luettelo Kanta-Hämeen ja Urjalan keskiaikaisten pappiloiden inventoinnin yhteydessä otetuista ja Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkistoon talletetuista digikuvista (TYAdigi 39.1-106).

Liite 2. Luettelo Kanta-Hämeen ja Urjalan keskiaikaisten pappiloiden inventoinnin yhteydessä koekuopissa havaituista löytömaterialaaleista, joita ei ole talletettu.

Liite 3. Kopio Tammelan Kydön pappilatontin löytöluettelosta

Johdanto

Suomen kulttuurirahaston Hämeen rahasto myönsi minulle huhtikuussa 2012 Martti Alikarin rahastosta 7000 euron apurahan neljän kuukauden mittaiseen Kanta-Hämeen keskiaikaisia pappilatontteja käsittelevään tutkimukseen, joka on osa väitöstyötäni. Tässä raportissa kuvatun teemainventoinnin tarkoituksena on ollut selvittää alueen vuoteen 1600 mennessä perustettujen kirkkoherranpappiloiden vaiheita niiden perustamisesta nykypäivään, eri rakennus- ja asutusvaiheiden jättämiä jälkiä tontin kerrostumiin ja kerrosten säilyneisyyttä.

Nykyisen Kanta-Hämeen alueella on kuusi keskiajalla itsenäistynyttä seurakuntaa eli emäseurakuntaa. Ne ovat Hattula, Hauho, Janakkala, Tammela, Lammi ja Vanaja. Olen ottanut tähän tutkimukseen mukaan myös nykyään Pirkanmaahan kuuluvan Urjalan, joka historiallisesti on yksi Lounais-Hämeen keskeisistä asutusalueista. Sen sijaan Lounais-Hämeeseen joskus lasketun mutta Varsinais-Suomeen kuuluvan Someron olen jättänyt käsiteltäväksi myöhemmin Varsinais-Suomen keskiaikaisten pappiloiden yhteydessä.

Pappilan historiallinen käsite ei tarkoita yksittäistä rakennusta, vaan kirkkoherran virkatilaa. Olen kuitenkin kiinnittänyt huomiota erityisesti miespihan tonttimaihin, rakennuskannan sijaintiin liittyviin muutoksiin tai pysyvyyteen ja tontilla säilyneisiin rakenteisiin kuten kivijalkoihin, kellareihin ja puutarharakenteisiin. Kenttätöön pohjaksi olen kerännyt tutkimuskohteista historiallisen ja uudemman kartta-aineiston, julkaistut artikkelit sekä seurakunta- ja paikallishistoriat. Arkistolähteitä, erityisesti karttoja, olen koonnut Kansallisarkiston, Hämeen maakunta-arkiston, Maanmittauslaitoksen ja Tukholman Riksarkivetin lisäksi seurakuntien ja kuntien omista arkistoista.

Historiallisen ajan kohteiden inventoinnissa suurin osa työskentelyajasta kuluu esitutkimukseen ja jälkitöihin. Maastotarkastuksiin käytin yhdestä kolmeen päivää pappilaa kohden. Kenttätöyömenetelmät ovat hieman vaihdelleet eri kohteissa. Ennen maastotarkastusta tein kohteista kartta-analyysin, jossa paikansin historiallisten karttojen ja asiakirjojen osoittamat tonttimaat ja niiden rakennusvaiheet suhteessa nykyisiin rakennuksiin. Maastotarkastuksessa kiersin tontin ja dokumentoin vanhempaan rakenteisiin viittaavat löydöt sanallisesti ja valokuvaamalla digitaalikameralla. Maanalaisia kerrostumia havainnoin maaperäkairalla ja koekuopin. Pyrin myös haastattelemaan henkilöitä, jotka tunsivat pappilan maankäytön historian viimeisten vuosikymmenien ajalta.

Koska kyseessä on useamman kunnan alueella tapahtunut teemainventointi, olen käsitellyt jokaisen kohteen omana kokonaisuutenaan. Myös kohteiden arkisto- ja rekisteritiedot löytyvät kunkin kohteen aloitussivulta. Koordinaatit on rajausten osalta katsottu Kansalaisen karttapaikasta, kentällä koekuopat on paikannettu GPS:llä (Garmin Geko) ja muunnettu jälkitöissä YKJ-koordinaatistosta ETRS-TM35FIN -muotoon.

Hattula

Kohteen nimi: Pappilanniemi

Kohteen laatu: historiallisen ajan kylätontti

Muinaisjäännösluokka: 2

Tutkimuksen laatu: teemainventointi

Kunta: Hattula

Kylä: aik. Mierolasta lohkottu pappilan yksinäistalo, nyk. Pappilanniemi

Tila ja rek. no.: 82-419-5-50

Kohteen osoite: Pappilanniementie 18, 13880 Hattula

Peruskarttalehti ja pappilan viimeisimmän päärakennuksen koordinaatit:

2132 07 Hattula, N=6772778, E=359832 (ETRS-TM35FIN)

Viimeisin navetta kohdassa N=6772743, E=359941

Historiallisten karttojen perusteella rajatun vanhan tonttimaan ydinalueen koordinaatit

(miespiha): N=6772746-6772802, E=359804-359876 (ETRS-TM35FIN)

Maanomistajat: Leena ja Jeroen Carelse, Elina ja Raimo Heinisuo (tontin, jolla on pappilan vanha navetta om. Taina Regina)

Maanomistajan yhteystiedot: Pappilanniementie 18, 13880 Hattula

Tutkimuslaitos: Turun yliopiston arkeologian oppiaine

Tutkija: FM Hanna-Maria Pellinen

Kenttätyöaika: 7.11.2012

Talletetut löydöt: -

Digikuvat: TYAdigi 39.1-12

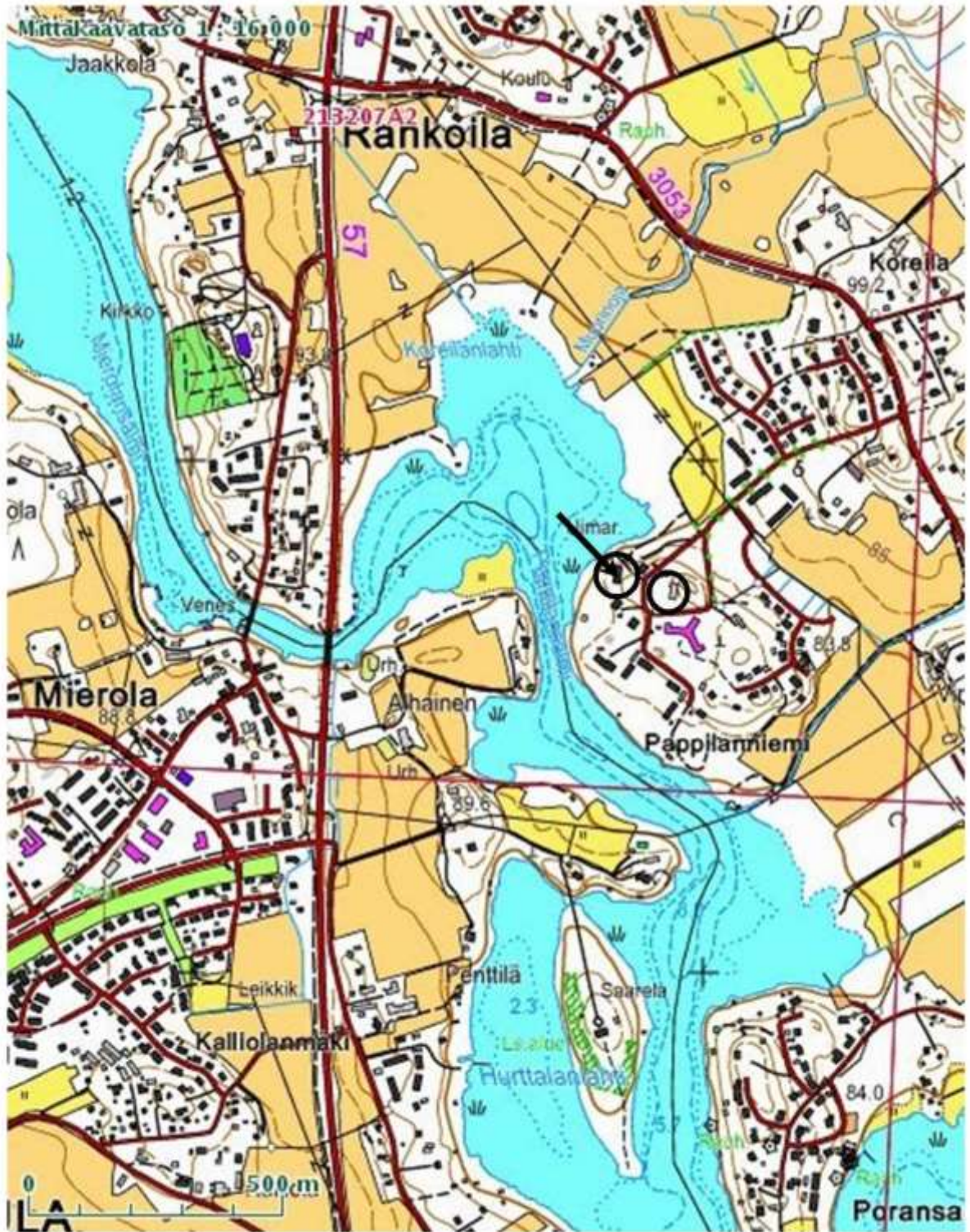
Kohdetta koskevat liitteet: Liitteet 1-2

Aikaisemmat tutkimukset: Leena Lehtinen 2008. Analyysi Hattulan kartoista. Leena Lehtinen 2009. Hattulan kylätonttien rajojen määrittäminen ja maastoarviointi. (Jälkimmäinen raportti löytyy verkko-osoitteesta

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/mjhanke/read/asp/hae_1iite.aspx?id=114920&ttyyppi=pdf&kunta_id=82)

Aiemmin taltioidut löydöt: -

Raportin säilytyspaikka: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto, kopio Museovirastolla

Ote peruskartasta 2132 07 Hattula (© Maanmittauslaitos). Musta nuoli osoittaa nykyisen päärakennuksen paikan, sen ympärille on merkitty suunnitteen miespihan alue, toiseen ympyrään pappilan navetta.

Alueen ympäristö ja topografia

Hattulan vanha kirkkoherranpappilan tontti sijaitsee Pappilanniemellä, jonka erottaa Mierolan kantakylästä Pappilansalmi. Itse Pappilanniemi on savi- ja hiesualueiden ympäröimä moreenimäki, jonka korkeimmalla kohdalla on kallio lähellä pintaa. Pappilan tonttimaat ovat sijainneet moreenialueella, vanhat kotipellot pääosin (hiekkamoreenilla).

Hattulan pappilan maat on nykyään pilkottu pieniksi tiloiksi, joista kerrostalorakentamiselta ovat säästyneet vain vanhan pappilan päärakennuksen ja navetan ympäristö. Kerrostalojen ja em. rakennusten väleissä sijaitsevat tiet, pysäköintipaikat ja nurmikentät.

Hattulan pappilan historia

Hattulan seurakunta mainitaan asiakirjalähteissä ensimmäisen kerran 1300-luvun alussa. Ensimmäinen maininta Hattulan kirkkoherrasta, herra Eskilistä, on vuodelta 1331 ja koskee tätä hieman aikaisempaa ajankohtaa, vuotta 1318. (Ojanen 1999, 45)

Hattula on yksi niistä harvoista seurakunnista, joista on säilynyt pappilan perustamista kuvaava keskiaikainen asiakirja. Vuonna 1405 ”kuninkaan tuomion haltija Erik” ja Itä-Suomen laamanni Klaus Fleming vahvistivat piispa Johannes III Westfalin ja Hattulan kirkkoherra Johannes Eerikinpojan tekemän kaupan Mierolan kylästä, josta oli ostettu pappilaa varten tarvittavat pellot, niityt, metsät, myllynpaikat ja kalavedet 100 markalla. Kauppa aiheutti seuraavina vuosisatoina pitkiä riitoja siihen tyytymättömien Mierolan asukkaiden kanssa. (Mäntylä 1976, 271)

Ensimmäinen pappilan rakennuskantaa koskeva maininta on vuodelta 1583, jolloin riideltiin yhden pappilan ulkorakennuksen kunnostuksesta. Pappilan päärakennus arvokkaine irtaimistoinen paloi vuonna 1686. Irtaimistoon mainitaan kuuluneen muun muassa kahdeksan uutta katossänkyä, saman verran käsinojallisia tuoleja sekä koristeupotuksin somistettu kulmakaappi. Isovihan aikana pappila hävitettiin toistamiseen. Tällöin mainitaan kaikki rakennukset poltetuiksi. (Mäntylä 1976, 272-273)

Vuoden 1737 seurakuntatarkastuksesta ilmenee, että uusi pappila oli saatu vihdoinkin valmiiksi. Seuraava pappila valmistui vuonna 1786, vanha pappilarakennus jätettiin tuolloin toistaiseksi paikalleen. Uuden päärakennuksen kooksi tiedetään 30x15 kyynärää ja siihen päätettiin tehdä myös ikkunat sekä taitekatto. Keittiötä lukuun ottamatta kaikkiin huoneisiin tehtiin kaksinkertaiset lattiat. 1800-luvun alkupuolella pappila korjauksien lisäksi maalattiin ulkopuolelta, myös pappilan ulkorakennukset saivat tuolloin punaisen värin. (Mäntylä 1976, 273-274)

Viimeisin pappilan päärakennus valmistui vuonna 1865. Siihen tuli yhdeksän huonetta, keittiö, eteinen ja ruokailuhuone, kaksinkertaiset ikkunat ja kaakeliuunit. Myöhemmin päärakennukseen lisättiin vielä arkistihuone. 1930-luvulla pappilaan rakennettiin kookas, punatiilinen navetta. 1950-luvulla Hattulan kunta osti pappilan tilan mielisairaalaa varten ja uusi pappila rakennettiin Hurttalaan, vanha kirkon läheisyyteen. (Ojanen 1999, 156-157,

310, Mäntylä 1976, 275) Sekä pappilan viimeisin päärakennus että navetta ovat edelleen olemassa. Ne ovat yksityisomistuksessa olevat kaksi erillistä tilaa, myös navetasta on tehty asunto.

TYAdigi 39. 2-3. Hattulan entisen pappilan päärakennuksen järvenpuoleinen sivu (vas.) sekä julkisivua uusine puutarhoineen. Kuvat H.-M. Pellinen.

TYAdigi 39.1. Pappilanlahden toisella puolella näkyy Hattulan uusi kirkko. Kuva H.-M. Pellinen.

TYAdigi 39.6. Näkymä vanhan pappilan pihalta kohti etelää. Yksi nykyisistä omistajista auttaa koekuopan kaivamisessa. Kuva H.-M. Pellinen.

TYAdigi 39.9. Pappilan punatiilinen navetta on nykyään asuntona. Kuva H.-M. Pellinen.

Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella

Hattulan pappilan sijainti on kuvattu jo Hämeenlinnan seudun kartassa vuonna 1650. Tässä pappila on merkitty ilmeisen summittaisesti pisteellä keskelle Pappilanniemeä. (Ojanen 1999, 166) Vuoden 1773 kartasta selviää, että tonttimaa sijaitsi niemen pohjoisreunassa, lähellä rantaa. Kartalle on merkitty viisi rakennusta, joista yksi tien vierellä, neljä muuta ryhmänä tien päässä. Ainakin yhteen ryhmän taloista näyttäisi kuvatun kaksi savupiippua. Karttojen päällekkäisanalyysin mukaan neljän talon ryhmä olisi sijainnut samalla paikalla kuin myöhempi miespiha.

Hattulan pappila vuoden 1773 isojaonkartassa. (Kansallisarkisto H 10 1/9-21)

Paksun täyttömaan vuoksi pihalle ei juuri kannata kaivaa koekuoppia. Päärakennuksen kaakkoisnurkalle tehtiin kuitenkin yksi kuoppa (kk 1 kartassa 1, N=6772754, E=359844 ETRS-TM35FIN) kohtaan, johon maanomistaja on suunnitellut maalämpöpumpun asentamista. Paikalla havaittiin pelkästään puhdasta täyttömaata. Kairauksilla ei myöskään ylletty kulttuurikerrokseen, lukuun ottamatta etupihan puutarhaympyrää, jossa yhdessä kohdin näkyi ainakin kairausnäytteessä hiiltä noin 30-35 cm syvyydessä. Ainoa alue, jossa vanhempi maanpinta varmasti on näkyvissä on päärakennuksen kivijalan maapohja, johon pääsikin sisälle lounaispäädyn ovesta. Maapohjaan tehdyssä noin 50x50 cm kokoisessa koekuopassa (kk 2 kartassa 1, N=6772762, E=359827 ETRS-TM35FIN) oli noin 10 cm kuivikekerroksen alla likaista ja sekoittunutta hiekkaa, jossa oli pintakerroksessa kookkaampia, valkoisia uunikaakelin paloja ja kerroksen loppuun, 30-35 cm syvyyteen asti tiilenmurusia sekä kirkkaiden ikkunalasien sirpaleita. Tämän alta paljastui selvästi erillinen kerros, jossa maa oli hieman tummempaa ja paikoin hiilensekaista. Kerros sisälsi myös vaaleita saviraitoja, vanhan peltomaan tapaan. Alemmasta kerrostumasta löytyi vaaleanvihreää ikkunalasia sekä eläinten luita. Puhtaalta vaikuttanut, hienojakoinen savimaa tuli vastaan noin 50 cm syvyydessä (huomautettakoon, että maalajikartan mukaan varsinaisen pohjamaan pitäisi tällä alueella kuitenkin olla moreenia, joskin paikalliset pienet anomaliat ovat tietysti mahdollisia).

Hattulan pappilan päärakennuksen alta, koekuopasta 2 löytyneet eläinten luut ja ikkunalasin palaset. Löytöjä ei ole taltioitu. Kuva H.-M. Pellinen.

Yhteenveto

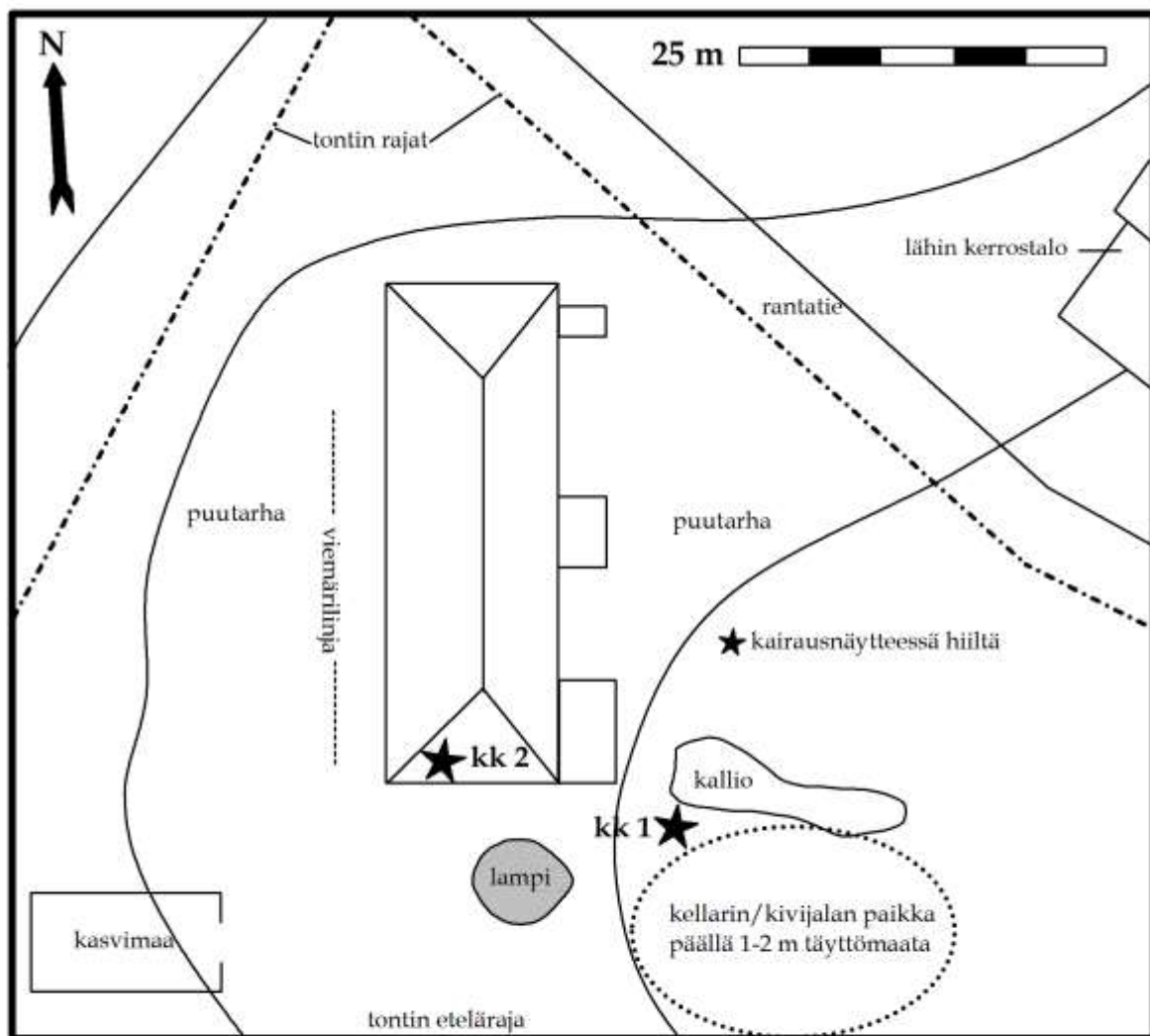
Hattulan Pappilanniemi on mielenkiintoinen kohde, koska tontin voi historiallisten lähteiden perusteella olettaa sijainneen samalla alueella viimeistään 1400-luvun alusta. Tämän lisäksi alueella on todettu myös rautakautista toimintaa (Pappilanniemi 1:n rautakautinen röykkiö, kuppikivi ja mahd. polttokenttäkalmisto). Valitettavasti kulttuurikerrosten säilyneisyys jää muun muassa täyttömaakerrosten vuoksi arvailujen varaan, mutta arvelisin muinaisjäännealueen olevan melko rikkonaisesti säilynyt, joskin

maan alta saattaa olla löydettävissä kiinteitäkin muinaisjäännöksiä, kuten edellä kuvattu, nykyään peitetty kellarin kivijalan osa.

Kirjallisuus

Mäntylä, Eero 1976. *Hattulan historia*. Hämeenlinna.

Ojanen, Eero 1999. *Ristin tiellä 750 vuotta. Hattulan seurakunnan historia*. Hämeenlinna.

Kartta 1. Hattula Pappilanniemi

Inventointikartta 2012

Pohjana maanomistajalta saatu piha- ja puutarhakartta

Piirt. Hanna-Maria Pellinen

Hauho

Kohteen nimi: Kirkkoherran pappila (joskus: Kotkola)

Kohteen laatu: historiallisen ajan kylätontti

Muinaisjäännösluokka: 2

Tutkimuksen laatu: teemainventointi

Kunta: (ent. ja nyk.): Hauho, nyk. Hämeenlinna

Kylä: Kirkonkylä

Tila ja rek. no.: Pappila 109-461-1-67

Kohteen osoite: Kotkontie 3, 14700 Hauho

Peruskarttalehti ja pappilan viimeisimmän päärakennuksen koordinaatit: PK 213211

Hauho, N=6784415, E=368488 (ETRS-TM35FIN)

Historiallisten karttojen perusteella rajatun vanhan tonttimaan ydinalueen

koordinaatit: N=6784390-6784465, E=368437-3368523 (miespiha), N=6784390-6784453,

E=368530-3685595 (karjapiha) (ETRS-TM35FIN)

Maanomistaja: Hauhon seurakunta

Maanomistajan yhteystiedot: Kotkontie 3, 14700 Hauho, p. 03-622940

Tutkimuslaitos: Turun yliopiston arkeologian oppiaine

Tutkija: FM Hanna-Maria Pellinen

Kenttätyöaika: 21.9.2012

Talletetut löydöt: -

Digikuvat: TYAdigi 39.13-26

Kohdetta koskevat liitteet: Liitteet 1-2

Aikaisemmat tutkimukset: -

Aiemmin taltioidut löydöt: KM 1869:52 kivikautinen kirves Hauhon pappilasta, diar. 6.11.1877

Raportin säilytyspaikka: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto, kopio Museovirastolla

Ote peruskartasta 213211 Hauho (© Maanmittauslaitos). Mustalla nuolella on merkitty Hauhon viimeisin kirkkoherranpappilan päärakennus, sen ympärille miespihan sijainti. Toisen ympyrän tienoilla on sijainnut Hauhon pappilan karjapiha, jonka rakennuksia ei ole enää pystyssä.

Alueen ympäristö ja topografia

Pappilan nykyinen rakennuskanta sijaitsee Kotkonharju-nimisellä soraharjulla ja Hauhonselän itärannalla, Hauhon Kirkonkylässä, Hauhon myöhäiskeskiaikaisesta kivi-kirkosta noin 200 metriä luoteeseen. Pitkään samalla paikalla olleen miespihan itä- ja koillisreunassa kulkee Kotkontie, jonka toisella puolen on Saunalammi-niminen kookas lampi. Miespihan lounais- ja länsipuolella maasto laskee jyrkästi kohti järveä ja Kotkonharju nousee pihan luoteispuolella. Pappilan ympärillä on laaja puisto omenapuineen, alempana rinteessä on sijainnut kasvimaata. Pellot ovat olleet tonttimaan ja Saunalammin itäpuolella. Pihapiirissä on säilynyt 1840-luvulla rakennetun päärakennuksen lisäksi pihan luoteisreunassa kaksi ulkorakennusta ja niiden välistä lähtevä, nousevaan rinteeseen rakennettu kaksihuoneinen maakellari.

Hauhon pappilan historia

Hauho on yksi Hämeen vanhimpia pitäjiä, seurakuntanakin se tunnetaan jo 1300-luvulta. Sen kirkkoherroista on mainintoja ilmeisesti jo samalta vuosisadalta, pappilasta vasta 1500-luvulta. Yksi Suomen vanhimmista pappilan rakennuskantaa koskevista selostuksista koskee Hauhon pappilaa. Tässä piispankäräjien pöytäkirjassa, joka ajoittuu vuoteen 1536, luetellaan pappilan rakennukset ja ne kylät, jotka ovat velvollisia kunkin rakennuksen pitämään kunnossa. Asiakirjan mukaan pappilassa oli tuolloin asuintupa ja kamari porstuoineen, piispantupa kirkkoportin vieressä, väentupa, leivintupa, pitäjäntupa, kolme tallia, kaksi navettaa, liiteri, kolme riittä, joissa kahdessa on luuva, mallissauna, jauhoaitta, jyvääaitta, kolme talousaittaa, kirkkoportti, jonka päällä on aitta ja sivulla toinen sekä vielä kaksi latoa. (Palmroth 1929, 66-67) Uusi pappila tiedetään rakennetun vuonna 1598, osin kirkkoherran, osin seurakuntalaisten kustannuksella. Tiedetään myös, että Hauholla kirkkoherrat asuivat pappilassa, vaikka mm. Harkepaesuvun papit omistivat ratsutiloja. (Miettinen ja Mäkelä-Alitalo 2009, 695)

Hauhon kirkkoherranpappila paloi vuonna 1662. Jo tuolloin pappilassa oli lasi-ikkunoita, joista asukkaat pystyivät pakenemaan ulos palavasta talosta. Pihapiirin muutkin rakennukset tuhoutuivat ja kirkkoherra menetti kaiken omaisuutensa. Vuonna 1692 pappilan rakennukset inventointiin, jolloin pappilan kunto ei miellyttänyt uutta kirkkoherraa. Huomattiin myös, että edellisen kirkkoherran leski oli vienyt pappilasta ikkunalaseja. Isovihan aikaan pappila poltettiin ainakin osaksi samalla kun kirkkoa hävitettiin. 1730-luvulla alkoi jälleenrakentamisen aika koko Kirkonkylässä. Uusi päärakennus sovittiin kuitenkin rakennettavaksi 1747-48, nyt sotilaspuustellien mallin mukaan sisäkeittiöllä ja uunilla varustettuna. Vanha päärakennus jäi paikalleen ja molemmat mainitaan vuonna 1760, uusikin rakennus jo huonokuntoisena. Seuraava päärakennus valmistui ilmeisesti vuonna 1823 mutta tämä modernia empiretyyliä edustanut rakennus jäi lyhytaikaiseksi ja sai purkutuomion vuonna 1837. Nykyinen päärakennus valmistui vuonna 1842. (Miettinen ja Mäkelä-Alitalo 2009, 696-700)

Pappilan miespihan rakennusjärjestyksestä saadaan tietoja 1700-luvun puolivälistä, jolloin pihan ”pohjoispuolella” sijaitsi väentupa, ”länsipuolella” rakennus, jossa oli pakari, kamari ja sauna. Päärakennuksen paikka on ilmeisesti vaihdellut, etenkin kun välillä uusi ja vanha päärakennus ovat olleet pystyssä yhtä aikaa – niille jäävät siis ”etelä”- ja

”itäreuna”. Tosiasiassa tuon ajan pohjoisreunaksi nimetty ilmansuunta on pikemminkin luoteinen eli miespiha on ollut suorakaiteinen, sivut väli-ilmansuuntia kohden. Pihan ulkopuolella, tarkempaa sijaintia mainitsematta, luetellaan kaksi navettaa, lammasnavetta, sikala ja kolme rehulatoa. Kylpysauna sijaitsi pihasta länteen järven rannalla ja jyväättä pihasta etelään, myös järven rannalla. Pappilan kaksi riittä sijaitsivat lähellä kirkkoa, kappalaispappilan ja pitäjänaitan välissä. Sen lisäksi, että uusia rakennuksia pystytettiin tasaisin väliajoin, myös vanhoja ulkorakennuksia siirrettiin paikasta toiseen. Nykyinen päärakennus sijaitsee pihan länsireunalla. Vielä 1910 rakennettiin pappilaan uusi navetta, miespihasta kaakkoon, mutta sekin on nykyään purettu. (Palmroth 1929, 68-70)

Mainittakoon tässä yhteydessä, että Hauhon kappalaisen virkatalo muodostettiin vuonna 1659 Kirkonkylään kirkkoherra Thomas Laurentiin Perttu Matinpohjalta ostamalle maalle. Kappalaisenpappilaa eli Eerolaa viljelivät välillä lampuodit. Pappilassa oli 1700-luvulla useita tulipaloja. Vuonna 1979 määrättiin, että liian lähellä kirkkoa olevat rakennukset piti siirtää kauemmaksi – nähtävästi tätä ei kuitenkaan toteutettu ennen kuin vuonna 1823 pappilaa alettiin siirtää kauemmaksi kirkosta. (Miettinen ja Mäkelä-Alitalo 2009, 702-704) Nykyään uudempi kappalaisenpappilan päärakennus on purettu seurakuntatalon tieltä mutta vanhempi, 1700-luvulle periytyvä vanha Vähä-Pappila sijaitsee kirkon ja kirkkoherranpappilan välissä.

TYAdigi 39. 15. Hauhon pappilan 1840-luvulla pystytetty päärakennus kaakosta. Kuva H-M. Pellinen.

TYAdigi 39. 17. Pihan luoteissivulla sijaitsevien ulkorakennusten välistä on sisäänkäynti rinteeseen tehtyyn maakellariin, kuva kaakosta, H.-M. Pellinen.

TYAdigi 39.22 ja 23. Terassirakennelmia päärakennuksen takana, vas. taloa lähinnä oleva terassin reuna, oik. toinen alemmista terasseista. Kuvat H.-M. Pellinen.

TYAdigi 39. 25. Päärakennus lounaasta, nurmettuneelta pellolta nähtynä. Puutarhaterassit sijaitsevat puurivin ja pensaiston kohdilla. Kuva H.-M. Pellinen.

Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella

Gunnar Suolahti esittää Suomen pappilat 1700-luvulla -teoksessa (1912, 17), että Hauhon pappila sijaitsi ennen isoajakoa 1796–1797 aivan kirkon vierellä, josta se siirrettiin sitten kauemmas yhdessä monien muiden rakennusten kanssa. Varhaisin löytämäni kartografinen esitys Hauhon kirkkoherranpappilan sijainnista on pitäjänkartassa vuodelta 1751, johon on kuitenkin merkitty tontinpaikka kutakuinkin pappilan nykyiselle paikalle (Kirkonkylästä ja Hauhon kirkon sijainnista on toki varhaisempiakin karttoja). Mahdollisesti siirrettyjen rakennusten joukossa oli pappilan ulkorakennuksia, mutta päärakennus lienee ollut jo tuolloin nykyisellä paikallaan. On tietenkin mahdollista, että pappilan asuinrakennukset ovat sijainneet joskus lähempänä kirkkoa, mutta viimeistään vuosina 1748-1749 pystytetty päärakennus lienee ollut jo nykyisellä tontilla.

Kun isojaonkarttaan (1771-1783, 1807-1809 Kansallisarkiston sign. H 13 8/7-18) on merkitty ainoastaan tonttien ja peltojen rajat, on Hauhon Kirkonkylän kartta vuodelta 1796 jo ikäisekseen sangen yksityiskohtainen: siihen näyttäisi kuvattun muitakin kuin tilan pää- tai asuinrakennuksia. Pihapiiri ulottuu nykyiseltä paikaltaan jonkin matkaa Kotkontien itäpuolelle, osin Saunalammin rantaan saakka. Kaksi kookkaampaa rakennusta on merkitty pihan lounais/länsipuolelle ja kaakkois/eteläpuolelle, lisäksi Saunalammin puolella on kaksi pienempää rakennusta. Pihan kaakkoispuolelle on kuvattu toinen pihapiiri – karjapiha - jossa on kolme rakennusta, luoteisreunaa lukuun ottamatta yksi pihan jokaisella sivulla.

Pappilan viimeisestä rakennusvaiheesta ennen rakennuskannan purkamista saa kuvan uusjaon kartasta vuodelta 1933, jossa nykyisen päärakennuksen lisäksi näkyvät kolme pientä piharakennusta miespihan luoteisnurkassa sekä lampuodin talo Kotkontien varressa ja sauna Saunalammin rannalla. Karjapihan puolella näkyy vielä nykyisin purettu kookas navetta ja kaksi muuta pienempää rakennusta.

Hauhon kirkonkylää pitäjänkartassa vuodelta 1751 (pappila taloista vasemmanpuolisin);
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/22015/keskiosa%20kk_3.jpg

Vas. isojaon konseptikartta Hauhon pappilan tilusten ympäristöstä (1783, Hauho -20, Maanmittaushallituksen arkisto), oikealla puhtaaksi piirretty kartta (Kansallisarkisto H 13 8/7-18)

Vasemmalla ote Hauhon Kirkonkylän kartasta vuodelta 1796, jossa ylimpänä oleva H 1 on pappilan miespiha. (Drake 1985, 23) Oikealla pappilan rakennuksia vuoden 1933 uusjaon kartalla, jossa pappilan päärakennus on numero 80. (Hauhon seurakunnan arkisto)

Maastotarkastuksessa tehdyt havainnot

Jo tekemässäni esiselvityksessä havaitsin Maanmittauslaitoksen Karttapaikan (<http://kansalaisen.karttapaikka.fi/kartanhaku/osoitehaku.html?lang=>) ilmakuvasa rakennuksen kivijalan Saunalammin rannalla. Kirkkoherra Tapani Vanhanen tiesi sen kuuluvan purettuun saunarakennukseen, minkä karttavertailukin vahvistaa: rakennus näkyy edellä mainitussa uusjaon kartassa. Saunalammin ympäristö on nykyään soistunut ja kasvaa korkeaa heinikkoa, joten keskityin maastotarkastuksessa nykyisen päärakennuksen ympäristöön.

Miespihan hoidetulla nurmella tai pihaa reunustavien pensaiden alla ei näkynyt maan pinnalle ulottuvia säilyneitä kivijalkoja. Pihan koillisreunalla, sivuportin vierellä, on kirkkoherra Vanhasen mukaan sijainnut tilanhoitajan mökki, jonka kivijalkaa saattaa olla vielä jäljellä turvekerroksen alla. Pihapiirin kairauksissa havaitsin lähinnä likaista hiekkamaata, jossa paikoin tuli näytteeseen mukaan tiilen murusia. Päärakennuksen kaakkoispään kohdalla kairausnäytteeseen tuli myös hiilen palasia. Tein koekuopan (kk 1, N=n.6784417, E=n.368514 ETRS-TM35FIN) pihan kaakkoisreunaan, pääportin lähelle, paikalle jossa on viimeksi sijainnut pitäjäntupa. Pintaturpeen alaa maa oli savilaikkuista hiekkaa noin 20 cm syvyyteen, jossa vastaan tuli 10 cm paksuinen tuhkan ja hiilensekainen maakerros. Löytöinä tuli tiilenpalasia, mahdollinen punasavikeramiikan siru ja kaksi vaaleanvihreää ikkunalasin palasta. Tämän alla jatkui likainen hiekkamaa savikokkareineen ja yksittäisine hiilenpalasineen noin 50 cm syvyyteen, missä maa muuttui vaaleammaksi. Nokimaan alapuolelta löytyi vielä tiilen ja laastin palasia sekä eläimen hammas.

Päärakennuksen takana, järven puolella on massiivisia kivirakennelmia, jotka liittyvät pappilan puistoon. Takapihalla on rakennuksen pituinen, noin kahdeksan metriä siitä ulospäin jatkuva pengerrus, joka on reunustettu osapuulleen puolimetriä korkealla kiviladelmalla. Koekuopan perusteella (kk 2 N=n.6784401, E=n.368499 ETRS-TM35FIN) pengerrus on täytetty tai tasoitettu kivillä ja soralla, jossa soran pintakerros noin 20 cm syvyydeltä on likaista ja tiilimurskan sekaista. Kivimuurin keskeltä laskeutuvat kiviportaat alas järvelle päin. Portaista alkaa niiden molemmin puolin kaksi reunapengertä, jotka on niin ikään reunustettu alapäässä neljän kivikerran paksuisella rakennelmalla. Pengerten päälle on istutettu syreenipensaita. Koepisto eteläisemmän penkereen päälle paljasti likaista, tiilimurskansekaista hiekkaa ja hiekkamultaa. Ylemmän kivimuurin alareunalla on likaista hiekkaa, jossa näkyi erityisesti tiiltä mutta myös jonkin verran punasavikeramiikan murusia sekä palamatonta ja palanutta luuta. Tähän kaivetussa koekuopasta (kk 3 N=n.6784401, E=n.368480 ETRS-TM35FIN) löytyi etupäässä tiilimurskaa, jota näkyi vielä noin 40 cm syvyydellä kunnes noin 50 cm syvyydellä maa alkoi vaikuttaa puhtaalta soralta. Lisäksi kuopasta löytyi pieni, vaaleanvihreä ikkunalasin pala.

Kirkkoherra Tapani Vanhanen kertoi kompostina käytettävän luoteis/pohjoisreunan metsäistä rinnettä. Läntisemmän ulkorakennuksen taakse kaivetusta koekuopasta (kk 4 N=n.6784432, E=n.368445) paljastuikin kookkaita valkolasitteisen fajanssin, saviruukkujen ja lasiastioiden palasia sekä jälleen tiiltä ja palamatonta luuta. Löytöjen loputtua noin 40-45 cm syvyydessä tuli esiin puhdas, karkea sora.

Päivän päätteeksi ehdin tehdä vielä yhden koekuopan (kk 5 N=n.6784368, E=n.368589 ETRS-TM35FIN), jonka sijoitin kappalaisenpappilan vanhan rakennuksen pohjoisseinämän viereen. Pintamaassa oli noin 20 cm syvyydellä runsaasti kirkkaita ikkunalasin palasia, minkä jälkeen maa jatkui noin puoleen metriin likaisena ja tiilimurskan sekaisena mutta muuten löydöttömänä.

Lasittamattomia punasaviruukun palasia koekuopasta 4. Löytöjä ei ole luetteloitu kokoelmiin. Kuva H.-M. Pellinen.

Yhteenveto

Nykyisen kirkkoherranpappilan miespihan paikka periytyy ainakin 1700-luvulle: 1700-luvun puolivälin pitäjänkartassa se näyttäisi sijoitetun nykyiselle paikalleen. 1500-luvulla pappilan rakennuksiin kuuluva "kirkkoportti" sijoittaa pappilan jonnekin kirkon lähelle mutta varmasti ei voi sen sanoa sijainneen juuri nykyisellä paikallaan. Aitta portin päällä viittaa siihen, että täällä jo tuolloin oli käytössä umpipiha. Asiakirjalähteistä tunnettu karjapiha on ainakin viimeksi kuluneina vuosisatoina sijainnut miespihasta kaakkoon, siis lähempänä kirkkoa kuin asuinrakennukset. Kappalaisen pappilan rakennukset jatkuivat heti kirkkoherranpappilan eteläpuolella. Maastokatselmuksessa havaitsin, että kirkkoherranpappilan miespihan sisäosissa lienee säilyneitä kulttuurikerroksia, mahdollisesti muun muassa jälkiä vuoden 1662 tai isovihan aikaisesta tulipalosta. Sen sijaan nykyisen päärakennuksen takana kulttuurikerrokset ovat terassirakennelmien vuoksi joko tuhoutuneita tai erittäin syvälle hautautuneita.

Koekuopista ja siirretyn maan alueelta taltioitu löytöaineisto oli yllättävänkin niukkaa ja yksipuolista. Kaikelle likamaalle ominaista oli runsas tiilenmurujen ja -palojen määrä. Löydöt näyttäisivät ajoittuvan pääosin viime vuosisadoille. Tämän lyhyen koekuopituksen puitteissa jäivät puuttumaan monet historiallisen ajan asuintonteille

tyypilliset löydöt, kuten rautanaulat ja liitupiipun palat. On mahdollista, että pappila on joskus ennen 1700-luvun puoltaväliä sijainnut kirkon vierellä.

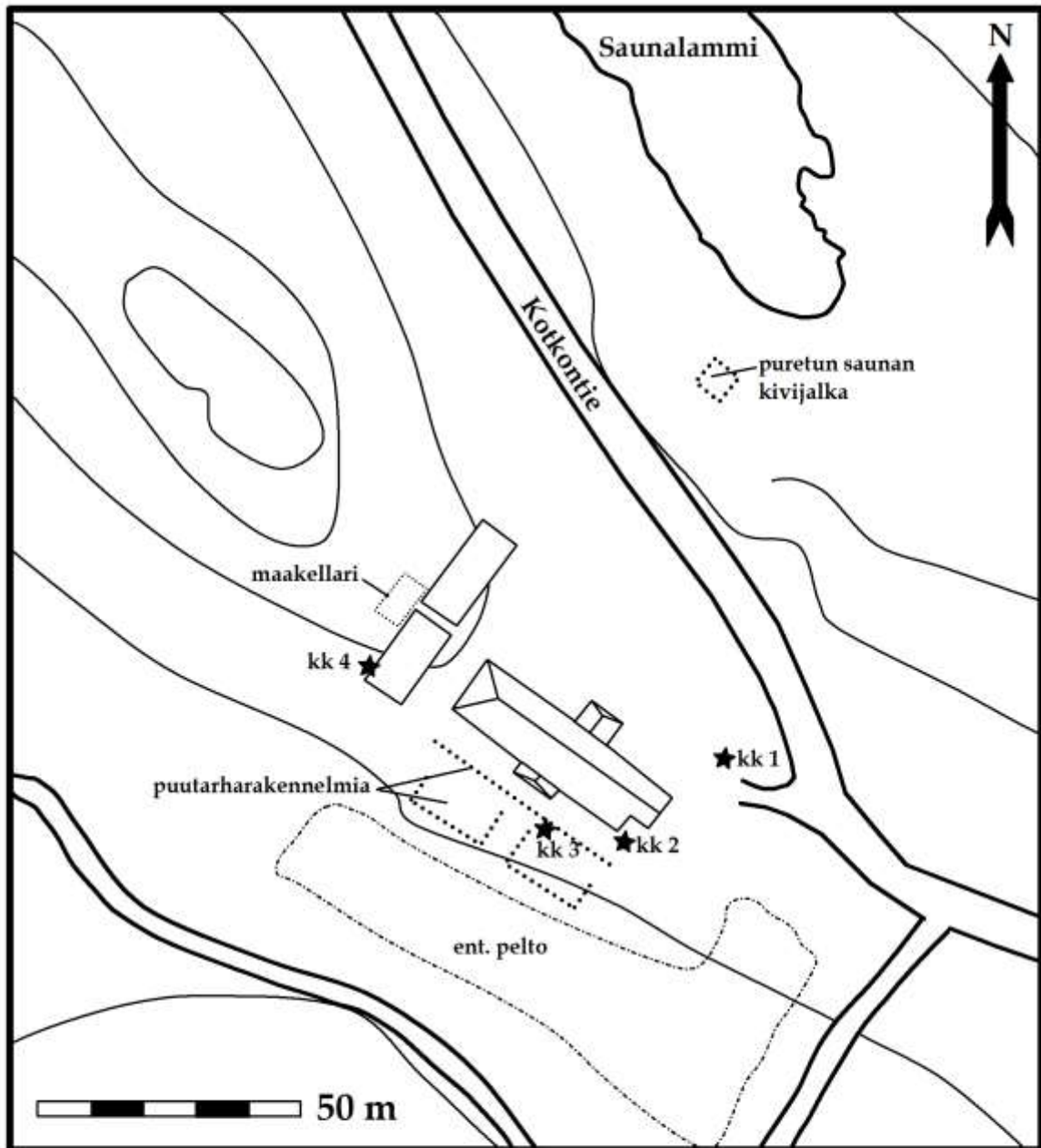
Kirjallisuus

Drake, Knut 1985. Kirkkorakennukset. *Hauhon, Luopioisten, Tuuloksen historia I*. Toim. Y.S. Koskimies. Hämeenlinna. S. 227-368.

Miettinen, Tiina ja Anneli Mäkelä-Alitalo 2009. *Hauhon historia II*. Porvoo.

Palmroth, W. 1929. *Kertomus Hauhon seurakunnan vaiheista. Muistojulkaisu 600-vuotisjuhlaa varten*. Uusintapainos vuodelta 2007.

Suolahti, Gunnar 1912. *Suomen pappilat 1700-luvulla*. Porvoo.

Kartta 2. Hauho Kirkonkylä pappila

Inventointikartta 2012

Karttapohja piirretty peruskarttaotteen 213211 HAUHO pohjalta

Piirt. Hanna-Maria Pellinen

Janakkala

Kohteen nimi: Janakkalan pappila

Kohteen laatu: historiallisen ajan kylätontti

Muinaisjäännösluokka: 2

Tutkimuksen laatu: teemainventointi

Kunta: (ent. ja nyk.): Janakkala

Kylä: Kirkonkylä

Tila ja rek. no.: Pappila 165 423 1 46

Kohteen osoite: Rantalahdentie 36, 14240 Janakkala

Peruskarttalehti ja pappilan viimeisimmän päärakennuksen koordinaatit: PK 2131 11, N=6753154, E=369103 (ETRS-TM35FIN)

Historiallisten karttojen perusteella rajatun vanhan tonttimaan ydinalueen

koordinaatit: N=6753139-6753211, E=369070-369138 (miespiha), N=6753211-6753270, E=369070-369169 (karjapihaa/ulkorakennuksia) (ETRS-TM35FIN)

Maanomistaja: Janakkalan seurakunta

Maanomistajan yhteystiedot: Jutilantie 2, 14200 Turenki

Rakennusten omistaja ja maan vuokraaja: Juha Vakkuri

Rakennusten omistajan yhteystiedot: Rantalahdentie 36, 14240 Janakkala

Tutkimuslaitos: Turun yliopiston arkeologian oppiaine

Tutkija: FM Hanna-Maria Pellinen

Kenttätyöaika: 8.9.2012

Talletetut löydöt: -

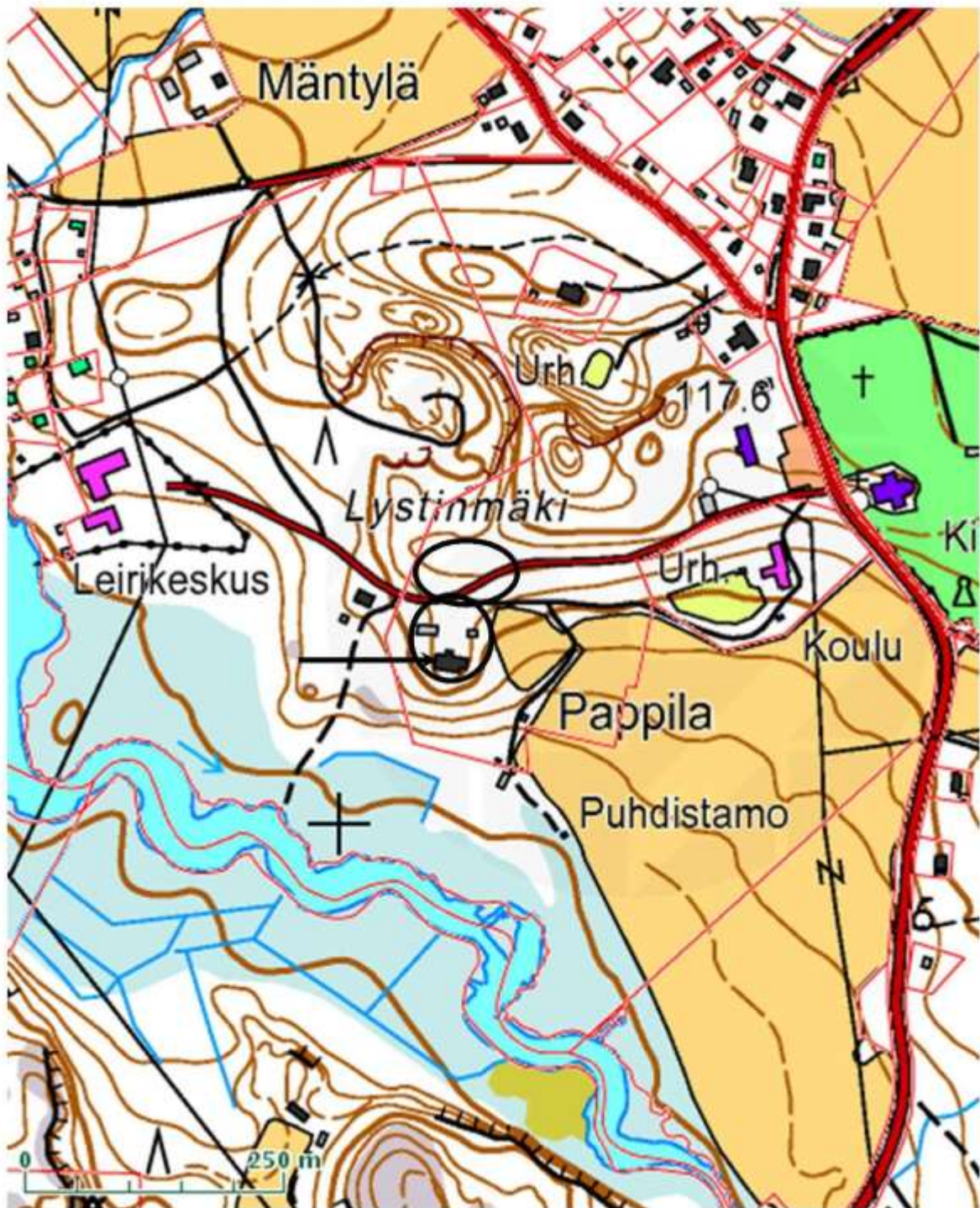
Digikuvat: TYAdigi 39.27-41

Kohdetta koskevat liitteet: Liitteet 1-2

Aikaisemmat tutkimukset: -

Aiemmin taltioidut löydöt: KM 13288 rautakautinen keihäänkärki pappilasta, diar. 18.9.1853, lisäksi hiljattain talletettuja irtolöytöjä päänumerolla KM 39298: valmunuppisen kaarisoljen jalkakappale ja laskuraha, diar. 28.12.2012

Raportin säilytyspaikka: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto, kopio Museovirastolla

Ote peruskartasta 2131 11 (© Maanmittauslaitos), johon on merkitty mustalla nuolella pappilan viimeisin päärakennus ja sen ympärille miespiha. Mustan soikion sisällä on sijainnut pappilan karja- ja ulkorakennuksia.

Alueen ympäristö ja topografia

Janakkalan vanha pappila jää Kuotolanjärven ja Kernalanjärven yhdistävän joen sekä Hakoistentien väliselle alueelle. Pappila sijaitsee Lystimäen etelärinteellä, Rantalahdentien varrella, Janakkalan myöhäiskeskiaikaisesta kivikirkosta noin 400 metriä länsilounaaseen. Pappilan miespiha on sijoitettu kapealle niemekkeelle, jonka ympärillä maa idän ja lännen puolella laskee loivasti, mutta eteläpuolella pudotus on melko jyrkkä. Tonttimaan maaperä on soraa ja karkeaa hietaa. Sen itäpuolella ovat sijainneet pappilan vanhat pellot, osin karkean hiedan/hienon hiekan alueella, osin hiesu-savialueella.

Kasvillisuus pihan ulkopuolella on sekalehtimetsää, pihapiirissä kasvaa pappilan aikaisia puistoistutuksia, kuten tammia, kuusia ja syreenipensaita. Itse piha muodostuu nykyisen omistajan laajemmaksi raivaamasta nurmialueesta sekä portilta päärakennuksen eteen johtavasta hiekkatiestä, joka kulkee nurmiympyrän molemmin puolin. Pihapiirissä on nykyään vuonna 1842 rakennetun päärakennuksen lisäksi vanhempi kellari, jonka tiiliholvatun, maanalaisen osan päällä on pieni maanpäällinen varastohuone sekä aitta, johon liittyy sen itäpuolella toinen piharakennus.

Janakkalan pappilan vaiheet

Janakkalan itsenäistyttyä vuoteen 1431 mennessä oli pappilalle todennäköisesti ainakin varattu jo tonttimaata, pellot ja niityt. Pappilan – samoin kuin kirkon – maiden kerrotaan olevan entistä Hakoisten kartanon aluetta. Ensimmäinen maininta Janakkalan kirkkoherrasta on vuodelta 1471. Pappilan vanhin säilynyt irtaimistoa koskeva inventaarioluettelo on vuodelta 1622. Tuolloin täällä oli mm. kaksi lasi-ikkunaa, kaksi viikatetta, kaksi sirppiä, 11 lautasta sekä siemenviljana ruista, ohraa ja kauraa. Inventaariokarjaan kuului vain yksi lehmä ja kaksi vasikkaa. (Kerkkonen 1976, 496-497)

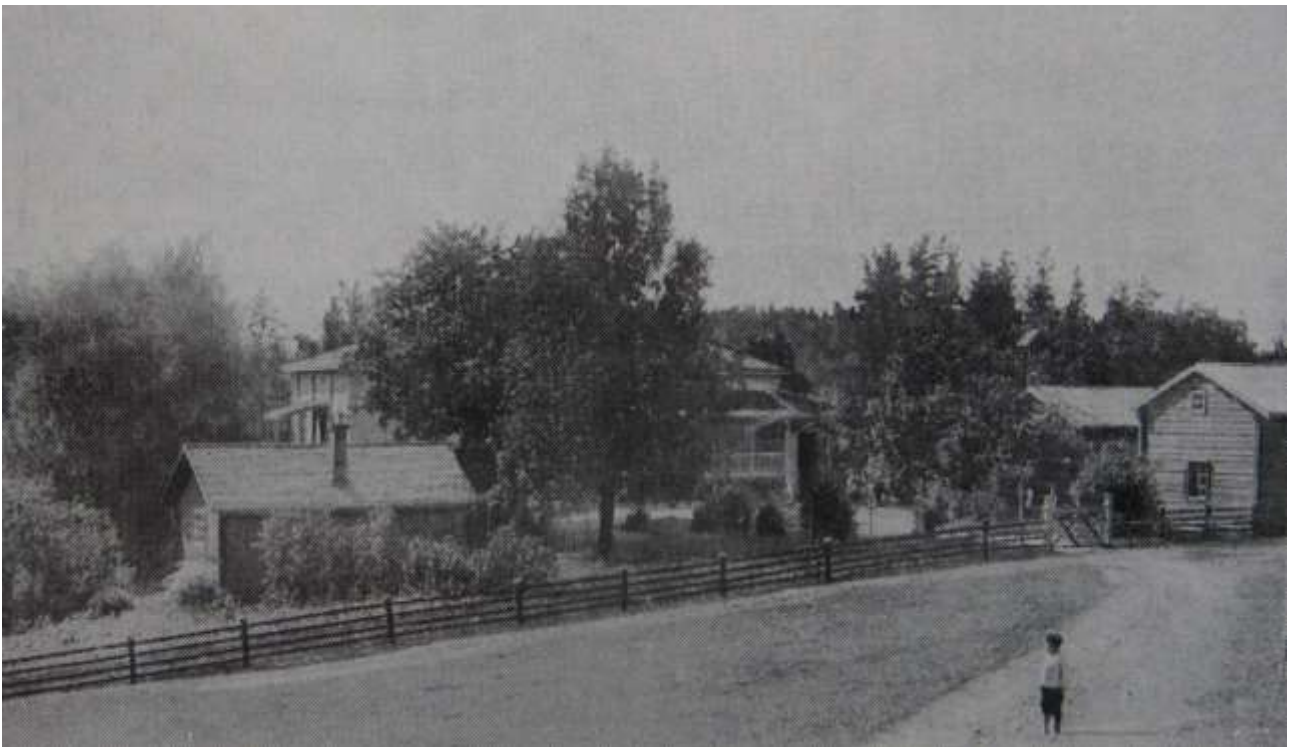
Pappilan rakennuskannasta alkaa olla hajanaisia tietoja 1600-luvulta. Vuodelta 1630 on maininta, että piispantupa oli määrätty korjattavaksi koska se oli huonossa kunnossa ja sen katto vuoti. Vuonna 1683 pappilan päärakennus käsitti kaksi tupaa ja niiden välillä olevan käytäväeteisen. Sen lisäksi miespihalla oli pakaritupa ja kaksi kamaria sekä vanha pirtti. Seuraavana vuonna rakennettiin uusi tupa ja kaksi kamaria. Muita rakennuksia mainitaan olleen sauna, talli, luhti, riihi, kaksi latoa, vanha aitta ja puolivalmis navetta. (Kerkkonen 1976, 492)

Pappilan päärakennus paloi 20. lokakuuta vuonna 1709. Isovihan jälkeen pappilan rakennukset ja viljelykset kuvataan rappiolla oleviksi. Navetat oli poltettu, samoin latoja. Vuoden 1723 inventaariossa mainitaan edellistä tilavampi päärakennus, jossa tuvan ja sen takana olevan kahden kamarin lisäksi oli eteisen toisella puolella kaksi kamaria. Ikkunat olivat hieman huonokuntoisia mutta liedet kunnollisia. Puutteena todettiin se, ettei pappilassa ollut leivinuunia eikä leivintupaa. Päärakennuksen alla oli kiviseinäinen kellari. Tämä päärakennus paloi jo vuonna 1733. Kahden vuoden päästä valmistui uusi päärakennus, itä-länsisuuntaiseksi kuten edellinenkin. Tämänkin alla mainitaan olleen kellarin. Seuraava päärakennus valmistui vuonna 1753 mutta edellinen päärakennus säilyi

pihapiirissä vuoteen 1771 saakka. Tästä syystä uutta rakennusta ei voitu tehdä entisen paikalle vaan se tehtiin pihan sivulle pohjois-eteläsuuntaisena. (Kerkkonen 1976, 495- 497)

1800-luvulla päärakennus uusittiin kaksi kertaa. Jo 1810-luvulla pystytetyssä päärakennuksessa oli kaakeliuunit. Pappilaan kuului 1800-luvun alussa runsaasti muitakin rakennuksia: aitta luhtineen, salahuone eli käymälä, väentupa ja pakaritupa, vilja-aitta, kaksi navettaa, sikala, kota, talli, kalustohuone, sauna, mallashuone, karjahuone, kaksi riihtä, kellari ja papin omistama sivurakennus, jossa oli tupa ja kamari. Seuraavan ja viimeisin päärakennus valmistui vuonna 1842. Vuonna 1908 siihen rakennettiin vielä kaksikerroksinen eteinen, arkistorakennus ja palvelijan huone. (Kerkkonen 1976, 495-497) Päärakennuksen vintti ei ole edelleenkään rakennettu.

Kirkkoherra jätti pappilan 1970-luvulla, jonka jälkeen rakennukset olivat vuokralla ja pääsivät rappeutumaan kunnes nykyinen omistaja osti ne seurakunnalta vuonna 1985 ja ryhtyi kunnostamaan niitä yhteistyössä Museoviraston kanssa. Pappilan maat ovat edelleen seurakunnan omistuksessa.

Janakkalan pappilan pihapiiri 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. (Kerkkonen 1976, 493)

TYAdigi 39. 27. Janakkalan entisen pappilan päärakennus syyskuussa 2012, pohjoisesta. Kuva H.-M. Pellinen.

TYAdigi 39.34. Pihan länsireunan ulkorakennus etelästä. Kuva H.-M. Pellinen.

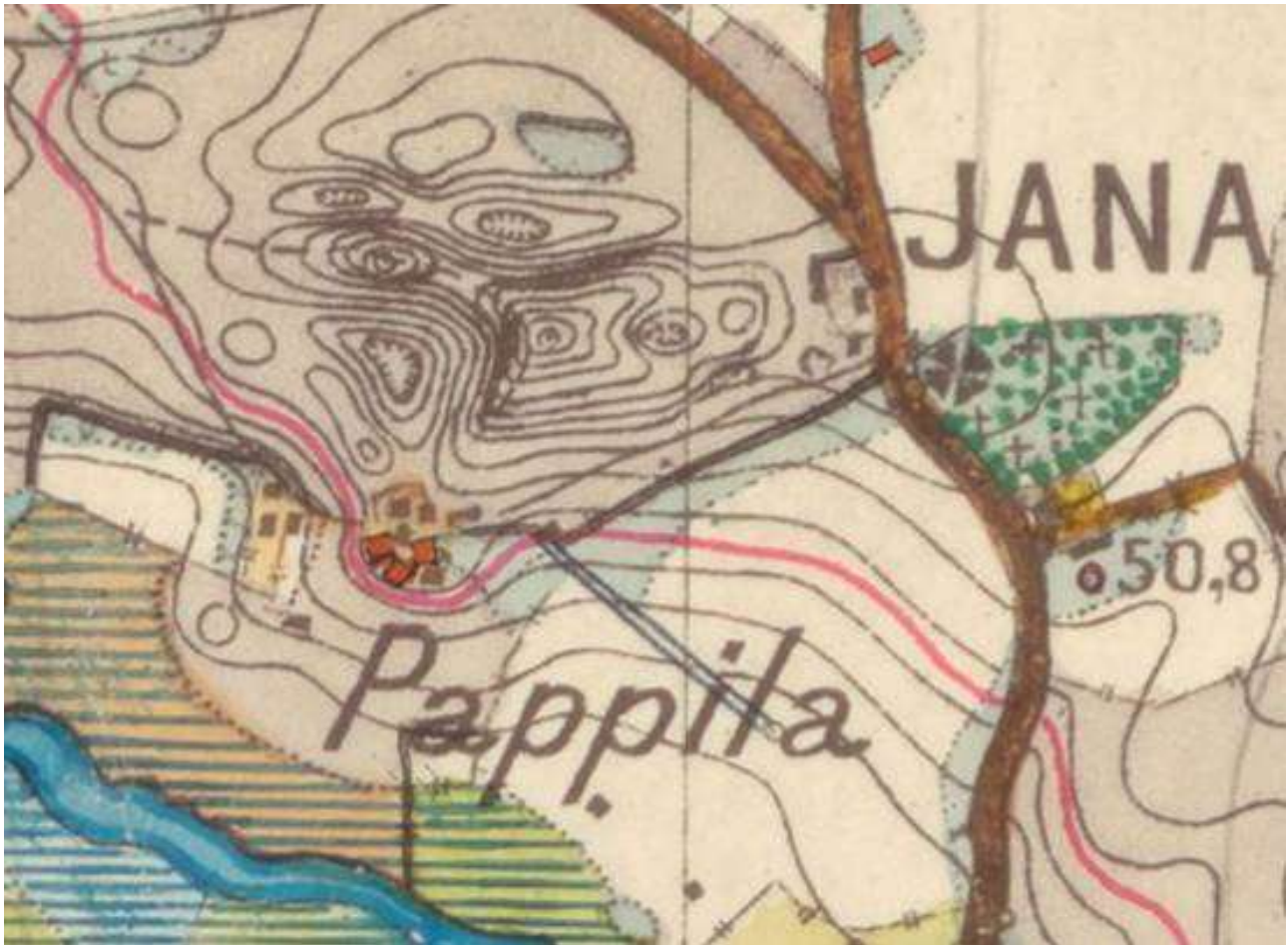
TYAdigi 39. 38 ja 40. Pihapiirin itäreunan rinteessä sijaitseva tiilikellari. Kuvat H.-M. Pellinen.

Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella

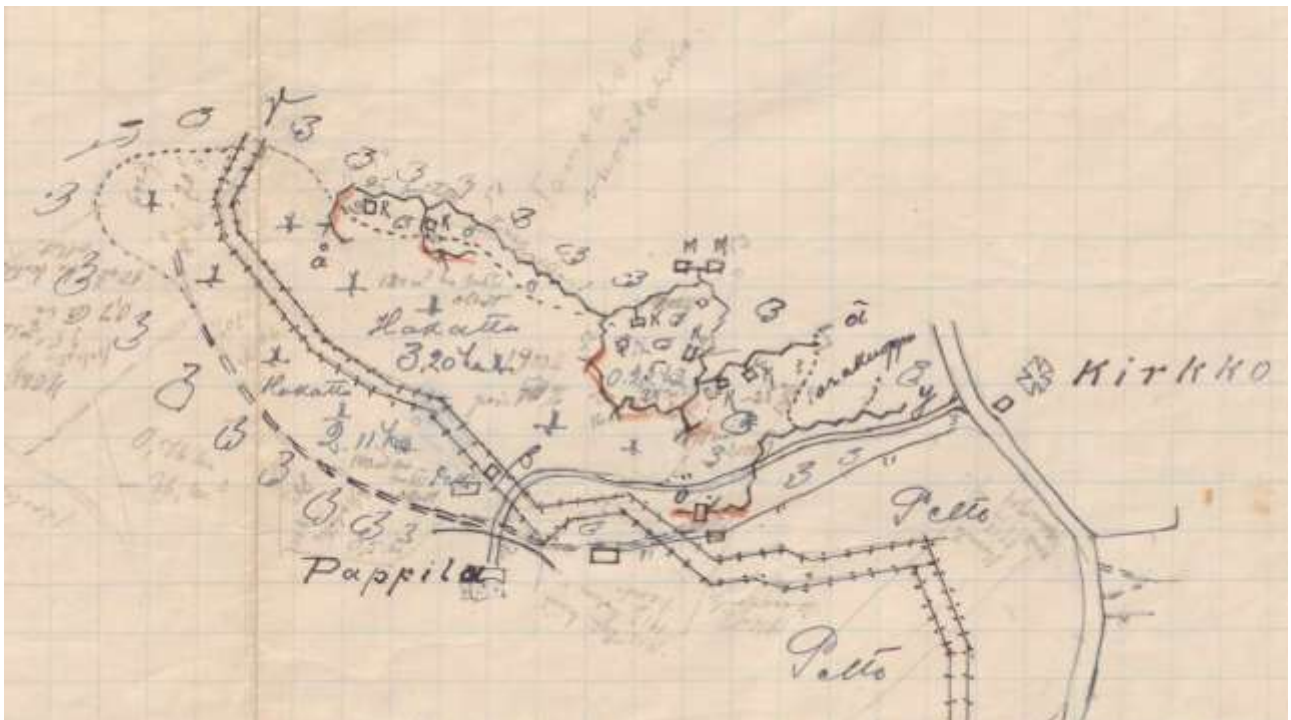
Janakkalan pappilasta ei nähtävästi ole maakirjakarttaa mutta pappilan sijaintia voidaan seurata kartoissa 1700-luvun lopulta alkaen, jolloin se on merkitty sekä Kuninkaan kartastossa että Kuninkaan tiekartastossa nykyiselle tontille (Alanen ja Kepsu 1989; Harju ja Lappalainen 2011). Pappilan isojaonkartta on vuodelta 1832 ja siinä näkyy nykyistä edeltävä, 1810-luvulla pystytetty päärakennus, joka näyttää sijainneen suunnilleen samalla paikalla kuin nykyinenkin päärakennus. Miespihan rakennuksista nykyisen kellarin paikalle on merkitty rakennus - ilmeisesti juuri kyseinen kellari, joka ei ainakaan tässä vaiheessa enää ole yhteydessä päärakennukseen. Pihan luoteisnurkkaan on kuvattu pitkänomainen länsi-itäsuuntainen rakennus aivan tien vierelle. 1800-luvun lopun senaatinkartastossa (XIII 28) erottuvat pappilan rakennukset molemmin puolin tietä, karjarakennuksia sijaitsi tuolloin tien pohjoispuolella.

Ote vuoden 1832 kartasta, jossa keskivaiheilla pappilan rakennukset, yläoikealla Janakkalan kirkko (Kansallisarkisto H 23 4/1-3)

Ote senaatin kartasta XIII 28 (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1199552>)

Kartta linnoitusalueista Janakkalan pappilan tiluksilla vuonna 1918. Linnoitusalueen jälkiä ei etsitty tämän inventoinnin yhteydessä. (Kartta ks. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=7683908>)

Maastotarkastuksessa tehdyt havainnot

Aloitin maastotarkastuksen kiertämällä ja kuvaamalla tontin ja tekemällä kairauksia eri puolille nurmea. Yleensä kairauksen syvyys ei riittänyt pohjamaan saavuttamiseen, mutta niillä kohdin kun puhtaan näköinen maa saavutettiin, maaperä oli hiekkaa tai soraa. Kulttuurikerrokset hiekan päällä ovat tummaa, paikoin hiekkansekaista multamaata. Erityisesti päärakennuksen ympäristössä on näkyvissä kallio, jonka päällä on talon itä- ja eteläpuolella vain ohut multakerros. Tontti myös rajautuu eteläosasta paikoin matalan kasvillisuuden seasta näkyvään avokallioon.

Päärakennuksen ympäristössä on useita kivirakenteita, jotka liittyvät puutarhaan. Aivan päärakennuksen eteläseinän viereen on rakennettu kivinen, korotettu kulkutie portaineen. Ainoa erillinen pihapiirissä näkyvä kivirakenne on tontin luoteisreunalla, jossa pyykkitelineen vierellä nurmikon seasta pilkottaa kookkaampien kivien pintoja, noin parin metrin matkalla sekä lännestä itään että etelästä pohjoiseen. Kyseessä lienee entisen piharakennuksen koillisnurkan perustakiveys. Edellä olevassa Janakkalan pappilaa 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla kuvaavassa valokuvassa näkyy vielä rakennus tällä paikalla.

Kairausten jälkeen tein tontille viisi pientä koekuoppaa, kooltaan lähinnä ns. lapionpistoja. Näistä kuopat 1 ja 2 kaivoin päärakennuksen länsipuolelle, jossa saamieni tietojen mukaan on sijainnut pappilanaikainen komposti. Pappilan nykyinen omistaja kertoi, että nurmen alla on näkynyt erittäin paljon lasinpaloja, hieman kauempana metsikössä myös runsaasti eläinten luita ja metalliromua. Koepisto 1 sijaitti noin 6,5 metriä päärakennuksen luoteisnurkasta länteen (N=n.6753164, E=n.369086 ETRS-TM35FIN). Heti nurmen alta alkoi musta multa, josta tuli sekalaista mutta uudehkoa tavaraa: punasavikeramiikkaa, valkolasitteista fajanssia, astia- ja ikkunalasia. Noin 30 cm syvyydessä vastaan tuli niin tiheä juurakko, että syvemmälle kaivaminen ei onnistunut. Niinpä tästä kuopasta kuusi metriä etelään, samalla etäisyydellä päärakennuksesta avasin koekuopan 2 (N=n.6753158, E=n.369086 ETRS-TM35FIN). Tällä kohtaa turpeen alta tuli ensimmäisenä vastaan musta multa, jossa oli runsaasti tiilen palasia, kookkaitakin kappaleita. Tiilikerros ulottui noin 30-40 cm syvyyteen ja sen alta alkoi tulla esiin punasavikeraamisia vadin tai lautasen palasia. Puolen metrin syvyydessä kompostikerros näytti edelleen jatkuvan alaspäin mutta jätin sen kaivamatta pohjaan, koska se ei ensinnäkään näyttänyt mahdolliselta pienen koekuopan avulla ja toisaalta koska pidin mahdollisena, että syvemmältä tulisi vastaan vanhempaa ja ehkä konservointiakin vaativaa löytöaineistoa, jota ei tämän hankkeen puitteissa ollut tarkoitus kerätä. Mainittakoon vielä, että molemmissa koekuopissa näkyi myös hiilen paloja ja musta multa näytti paikoin noensekaiselta.

Valitsin koekuopan 3 paikaksi päärakennuksen eteläpuolelta kohdan, jolla kallio päättyy tasaisemmalle maa-alueelle noin viiden metrin päässä päärakennuksen seinästä (N=n.6753140, E=n.369096 ETRS-TM35FIN). Maa oli tässäkin nurmen alla hyvin mustaa multaa mutta lähes löydötöntä, vain kaksi lasinsirua tuli esiin likamaan pintaosasta. Noin 30-35 cm syvyydessä tumma maa vaihtui vaaleampaan, punertavan ruosteen ruskeaan, puhtaalta vaikuttavaan soraan.

Koekuoppa 4 pihan itäpuolella, melko kaltevassa rinteessä, kellarin eteläseinästä noin viisi metriä etelään, ei tuonut esille selviä kulttuurikerroksia (N=n.6753173, E=n.369124 ETRS-TM35FIN). Ainoa löytökin oli aivan sekoittuneessa pintamaassa ollut vihreä astialasin kappale, joka luultavasti oli valunut paikalle ylempää mäeltä. Maalaji paikalla on vaaleahkoa mullansekaista hiekkaa.

Koekuopan 5 kaivoin edellä jo mainitun, pihan luoteisnurkassa sijaitsevan kivirakenteen vierelle (N=n.675305, E=n.369094 ETRS-TM35FIN). Heti nurmen alta tuli vastaan runsas määrä lasinpaloja. Näistä voidaan tunnistaa ainakin kahdeksankulmainen, kirkas pullo sekä puristelasinen maljakon katkelma. Palojen joukossa oli kirkasta tasolasia mutta hieman syvemmällä myös vaaleanvihreää ikkunalasia sekä tiiltä. Kookkaamman, maan pinnalle näkyvän kiven viereltä paljastui turpeen alta 17x30 cm kokoinen, laakea kivi. Kiven alla oli selvä tuhkerakkerros mutta pian sen jälkeen, noin 35 cm syvyydessä maa muuttui vaaleaksi, karkeaksi ja löydöttömäksi soraksi. Itse kiven alla ei ollut yhtään löytöä, kivien lomassa vielä tiiltä ja hiiltä mutta nekin loppuivat samaan syvyyteen mentäessä.

Vas. punasavikeraamisen vadin tai lautasan paloja koekuopasta 2, oikealla lasittamattoman ruukun reunapala kuopasta 5. Kuvat H.-M. Pellinen.

TYAdigi 39.36. Koekuoppa 5 todennäköisen kivijalan jäänteiden vierellä. Toisessa kuvassa kuopasta laakean kiven päältä ja reunoilta löytynyttä lasia. Kuvat H.-M. Pellinen.

Löydöt

Kaikki löydöt on joko ajoitettavissa uuden ajan viimeisille vuosisadoille tai sellaisia, että ne eivät ole muotonsa perusteella tarkemmin ajoitettavissa. Jälkimmäisten konteksti liittyy ne kuitenkin myös 1800- ja 1900-lukuihin. Löytömateriaali on melko homogeenista: tiiltä, punasavikeramiikkaa, fajanssia, astia- ja ikkunalasia sekä muutama palamaton eläimen luu. Yhtään metalliesinettä, edes naulaa ei kuopista löytynyt. Ilmeisesti metalliromulla on ollut oma hautauspaikkansa, koska pappilan nykyisen omistajan mukaan pihapiirin lännenpuoleisessa metsikössä on näkynyt kookastakin rautaromua.

Yhteenveto

Pappilan päärakennus on rakennettu ainakin osin kalliopohjalle, joten tulipaloissa tuhoutuneitten rakennusten jäänteet on raivattu paikalta ennen kuin uutta rakennusta on voitu alkaa pystyttää. Tämä ei kuitenkaan koske koko miespihan aluetta, jossa saattaa olla säilyneenä rakenteita, kuten tontin luoteisnurkan, luultavasti viimeisintä rakennusvaihetta edustava kiveys osoittaa. Koska miespiha on pääosin hiekka- ja sorapohjainen, topografisesti suppea ja selvärajainen, mahdolliset rakenteet olisi luultavasti hyvin paikannettavissa maatumalla.

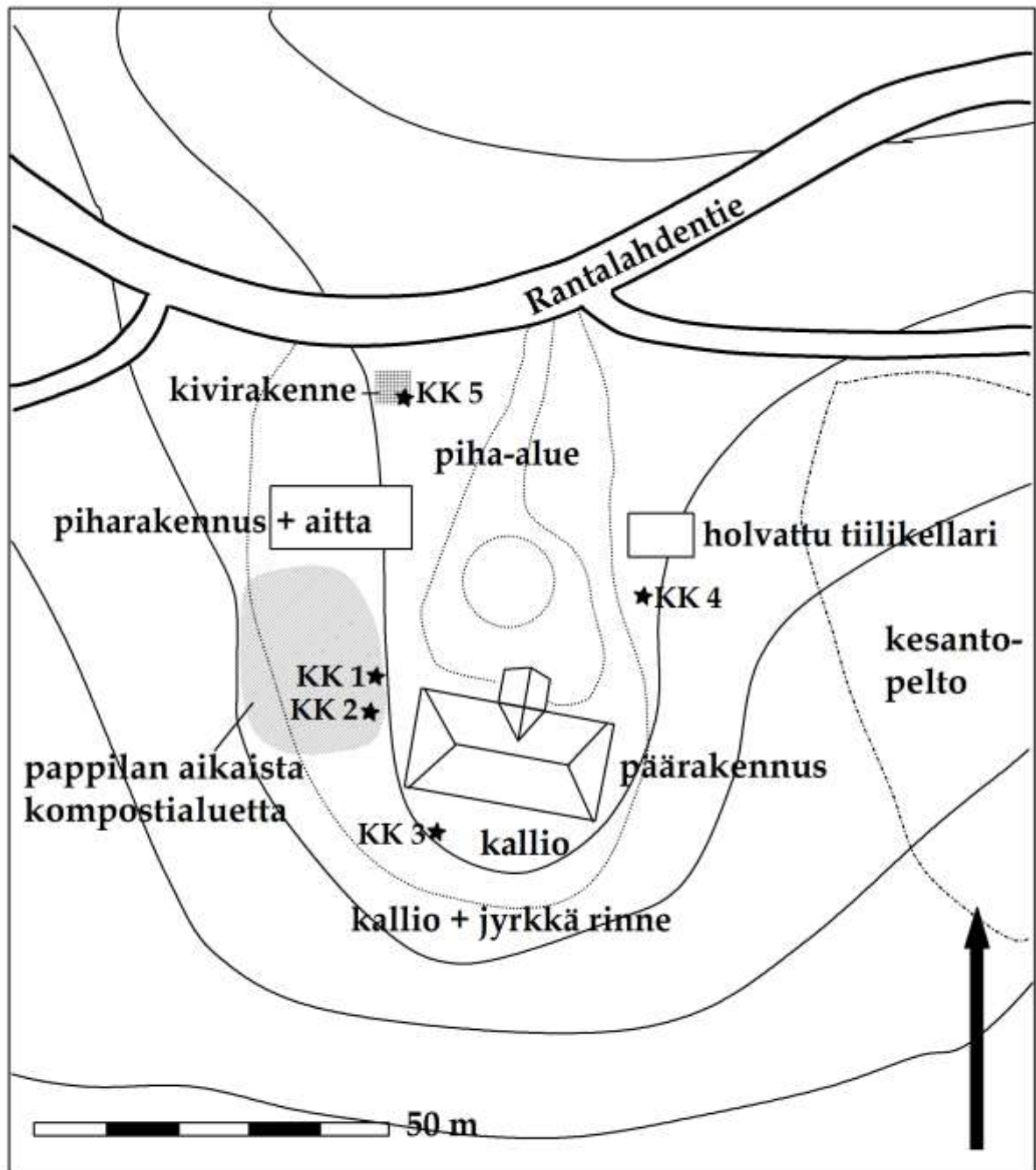
Purku- ja kompostijätettä on sijoitettu ainakin viime vuosisatoina selkeästi pihan länsipuolelle. Pihan etelä-, itä- ja pohjoispuolelle tehdyissä koekuopissa puhtaalta vaikuttava pohjamaa tuli vastaan jo viimeistään 35 senttimetrin syvyydellä.

Kirjallisuus

Alanen, Timo ja Saulo Kepsu 1989: *Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 505.

Harju, Erkki-Sakari ja Jussi T. Lappalainen (toim.) 2011. *Kuninkaan tiekartasto Suomesta 1790*. SKS:n toimituksia 1296.

Kerkkonen, Veikko 1976. *Janakkalan historia*. Helsinki.

Kartta 3. Janakkala pappila

Inventointikartta 2012

Karttapohja piirretty peruskarttaotteen 2131 11 pohjalta

Piirt. Hanna-Maria Pellinen

Lammi

Kohteen nimi: Lammin biologinen asema

Kohteen laatu: historiallisen ajan kylätontti

Muinaisjäännösluokka: 2

Tutkimuksen laatu: teemainventointi

Kunta: (ent. ja nyk.): Lammi

Kylä: Ent. pappilan yksinäistalo "Iso-Pappila" ja vuodesta 1959 Pappilan kylä

Tila ja rek. no.: Lammin biologinen asema on lunastanut eri aikoina pappilaan kuuluneita alueita, näistä pappilan tonttimaata on sijainnut tiloilla 109-543-5-3 (nykyisen rakennuskannan tontti) ja tontilla 109-543-6-1.

Kohteen osoite: Lammin biologinen asema, Pääjärventie 320, 16900 Lammi

Peruskarttalehti ja viimeisimmän pappilan päärakennuksenpaikan (kivijalan nurkka)

koordinaatit: PK 213404 Lammi, N=6770370, E=394186 (ETRS-TM35FIN)

Toiseksi viimeisen päärakennuksenpaikan (kivijalka) koordinaattikeskipiste:

N=6770302, E=394080 (ETRS-TM35FIN)

Historiallisten karttojen perusteella rajatun vanhan tonttimaan alue: N=6770296-6770462, E=394040-394211 (ETRS-TM35FIN)

Maanomistaja: Helsingin yliopisto

Maanomistajan yhteystiedot: p. 09 191 40733 (vaihde)

Tutkimuslaitos: Turun yliopiston arkeologian oppiaine

Tutkija: FM Hanna-Maria Pellinen

Kenttätyöaika: 2.8.2012 ja 29.-30.11.2012

Talletetut löydöt: -

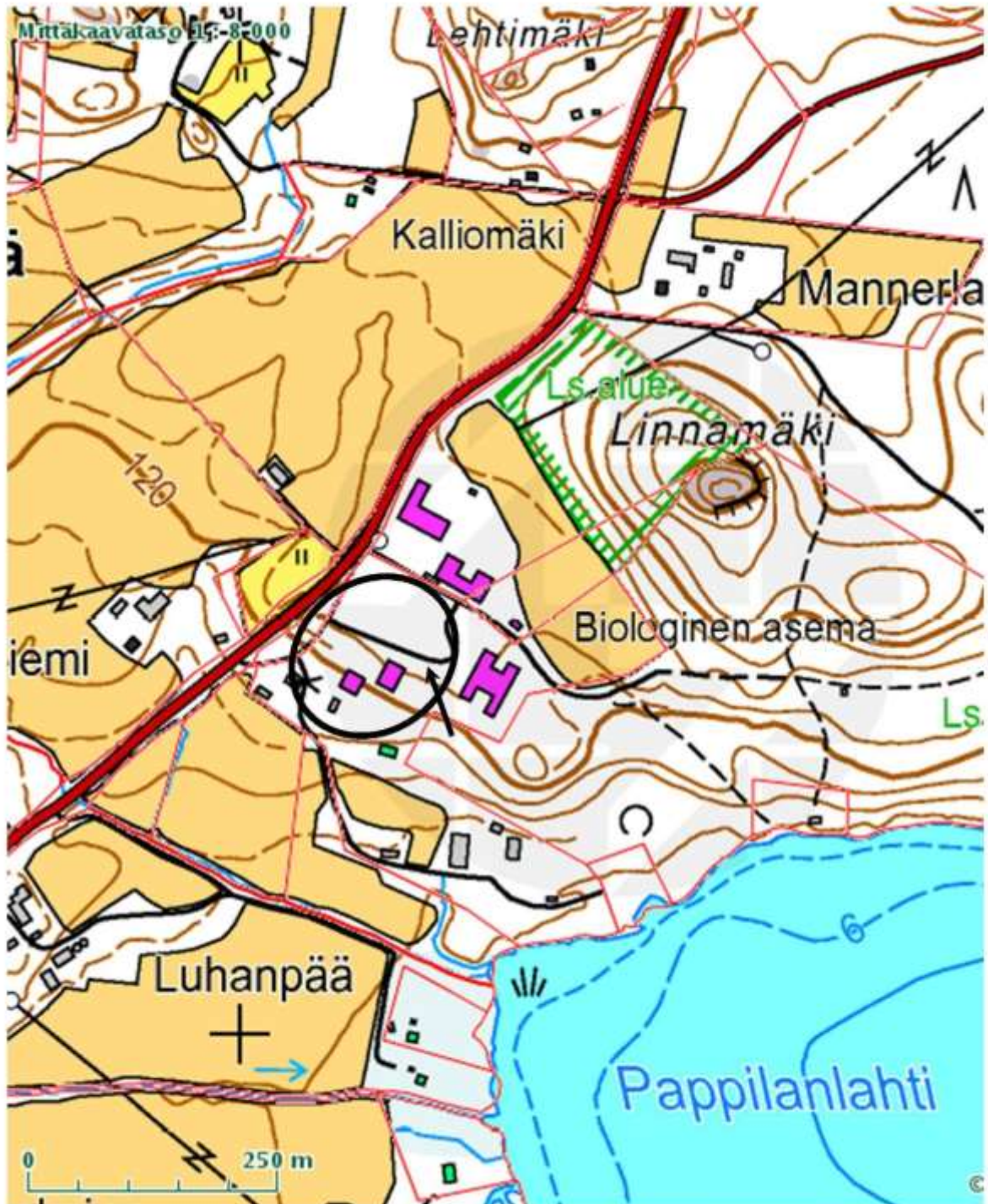
Digikuvat: TYAdigi 39.42-62

Kohdetta koskevat liitteet: Liitteet 1-2

Aikaisemmat tutkimukset: -

Aiemmin taltioidut löydöt: -

Raportin säilytyspaikka: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto, kopio Museovirastolla

Ote peruskartasta 213404 (© Maanmittauslaitos), johon on nuolella merkitty viimeisimmän pappilan päärakennuksen paikka. Soikion sisälle jää vanha tonttima (mies- ja karjapiha), jotka on rajattu vuoden 1788 isojaonkartan perusteella.

Alueen ympäristö ja topografia

Lammin vanhin tunnettu pappilanpaikka sijaitsee Pääjärven länsipäässä, sen luoteisrannalla, noin kolme kilometriä kaakkoon Lammin keskiaikaiselta kirkolta. Nykyään täällä on Lammin biologisen aseman rakennuskanta ja tontti, joka rajoittuu lounaasta länsi- ja luoteispuolelle tilaa kiertyvään ojaan, joka on samalla erottanut pappilan maat keskiaikaan periytyvästä Oitenkylästä. Tontin koillispuolella sijaitsee Linnamäki-niminen mahdollinen muinaislinna. Maaperä on pääasiassa hiekkamoreenia tai karkeaa ja hienoa hietaa, kasvillisuus muodostuu vanhasta viljelymaisemasta peltoine ja niittyineen sekä lehtisekametsästä. Pellot ovat sijainneet maantien molemmin puolin hiekkaisilla mailla. Tutkimusaseman ympäristössä on useita erittäin vanhoja lehmuksia (100-200 vuotta), jotka periytyvät pappilan ajalle, kuten myös tontin eteläreunalla kasvavat vanhakantaiset, kookkaan puumaiset valkoiset syreenit. Tonttimaan ja järven sekä muinaislinnan alueen on biologinen asema rauhoittanut luonnonsuojelualueeksi, ja täällä kulkee myös luontopolku.

Pappilasta biologiseksi tutkimuskeskukseksi

Vanhimmat Lammin pappilanpaikkaa koskevat dokumentit ovat raja-asiakirjoja, joita on vuodesta 1435. Pappila on sijainnut samalla alueella ainakin tuosta ajankohdasta alkaen ja pappilan rajatkin säilyivät samoina 1940-luvulle saakka. Varhaisin dokumentti, jossa sivutaan pappilan asuintontin rakennuksia on vuodelta 1640, jolloin käräjillä käsiteltiin pappilan rakennusvelvollisuuksien laiminlyöntejä. Vuonna 1673 pappilaa kuvataan vähäiseksi ja ahtaaksi maatilaksi, joka sijaitsee suuren yleisen maantien (Ylisen Viipurintien) varrella. (Virmala ja Ruotsalainen 1972, 183, 424-425)

Pappila paloi vuonna 1689, ja tuosta yhteydestä tunnemme ensimmäisen kattavamman luettelon pappilan rakennuskannasta. Siihen oli kuulunut yksi rakennus, jossa oli sali, tupa ja kaksi kamaria sekä tupa, jossa oli ollut kamari ja eteinen. Lisäksi mainitaan keittiö ja leivintupa, kellari, ruoka-aitta ja heinälato. Ilmeisesti karjapiha ei palanut, koska sen rakennuksista ei ole mainintoja. Pappila paloi myös vuonna 1761, jolloin tuhoutui lisäksi osa siellä säilytettävää arkistoa. (Virmala ja Ruotsalainen 1972, 425)

1800-luvulla pappilassa oli jo seitsemän asuinhuonetta, eteinen ja keittiö sekä kaksi ullakkohuonetta. Tämän lisäksi oli tarpeelliset ulkorakennukset sekä karjasuojat, riihet ja ladot. Pappilaan kuului myös puutarha. 1810-luvulla rakennetusta pappilasta on olemassa ruustinna Sigrid Päivärinnan tekemä piirros vuodelta 1895, jossa pappilan kaksikerroksinen päärakennus näkyy mansardikattoineen ja sangen kookkaine ikkunoineen. Rakentamisen ja kuvaamisen välisenä aikana pappilaan oli ehditty kuitenkin tehdä jo useita remonteja. Pitkän rakennus- ja kunnostusprosessin jälkeen pappila oli saatu kohtuulliseen kuntoon, mikä ei kuitenkaan tyydyttänyt uutta kirkkoherra Jaakko Päivärintaa, joka vaati – ja sai – pappilan siirrettyä kauniimmaksi katsomalleen näköalapaikalle. Pappilan viimeisin päärakennus valmistui vuonna 1899. (Pänkäläinen 2001, 166, 484-488) Tällä paikallaan pappila oli vuonna 1953 kun Helsingin yliopisto perusti sinne biologisen tutkimusaseman. Aluksi asema toimi pappilan vanhoissa rakennuksissa ja tilapäisissä parakeissa. Kesäkuussa 1970 vanhan pappilan

päärakennus purettiin kun pihapiiriin kohosivat uusi päärakennus ja asuntolat. (Keskitalo 2003)

Sigrid Päivärinnan piirros 1810-luvulla valmistuneesta pappilasta. (Pänkäläinen 2001, 166)

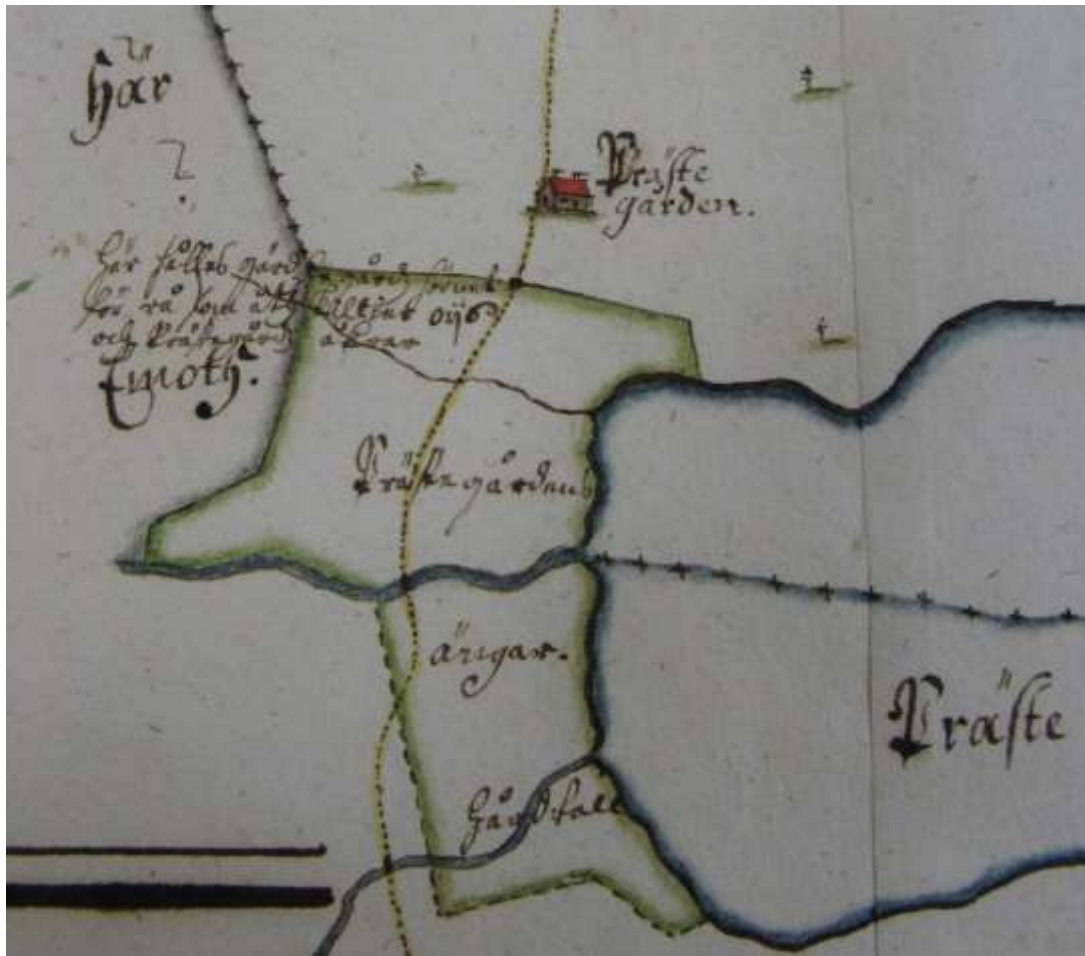

Vuonna 1899 valmistunut päärakennus 1960-luvulla. Kuva Jaakko Syrjämäki. (Koskue 2000, 520)

Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella

Vaikka pappilan rajat tunnetaan jo keskiaikaisista asiakirjoista, ensimmäinen kartografinen esitys pappilan sijainnista on vuodelta 1706. Tuolloin pappila on merkitty yhdellä talosymbolilla tien itäpuolelle, samoin kuin 1700-luvun puolivälin pitäjänkartassa. Pappilan isojaonkarttaan vuodelta 1788 on jo kuvattu tontin koillisnurkkaan kaksi asuinrakennusta, joissa molemmissa on kaksi savupiippua. Pohjois/luoteisnurkassa on ryytimaa ja tontin halkaisee keskeltä katkoviiva, joka lienee mies- ja karjapihan välinen raja. 1840-luvun pitäjänkartassa punaisella pisteellä ilmeisesti merkitty päärakennus puolestaan sijaitsee vanhan kylätien länsipuolella ts. eri puolella kuin aikaisempi pihatontti ja rakennukset. Kuitenkin arkkitehti Stenbäckin viimeisimmän pappilan asemapiirroksessa 1810-luvun pappilan päärakennus on merkitty tien itäpuolelle, pappilanmäen eteläreunaan tai sen juurelle. (Lammin seurakunnan arkisto) Oletettavasti 1840-luvun pitäjänkartassa onkin merkintä tehty väärään paikkaan: Vuoden 1788 isojaon karttaan on nimittäin merkitty numerolla yksi piha (gård), joka kuitenkin selitteissä mainitaan riihipihaksi. Jostain syystä pitäjänkartan tekijä on merkinnyt tämän alueen 1800-luvun päärakennuksen tai rakennuskannan paikaksi.

Vuoden 1930 uudistuskartassa pappilan päärakennus näkyy taas tien itäpuolella, jolloin se sijaitsi viimeisellä tunnetulla paikallaan. Kartassa näyttäisi olevan myös 1950-luvulla palanut navetta tontin etelälaidalla sekä rivi pienempiä rakennuksia, jotka myötäilevät tontin kaakkoisosan luonnollisen terrassin reunaa. Tontin pohjoispuolella näkyy puistokuja, jonka puut ovat edelleen olemassa, samoin kuin osa muusta pappilan puutarhasta.

Lammin pappila vuoden 1706 kartalla. (Hauhialan tiluskartta ja selitys, Kansallisarkisto H 37 7/4-5)

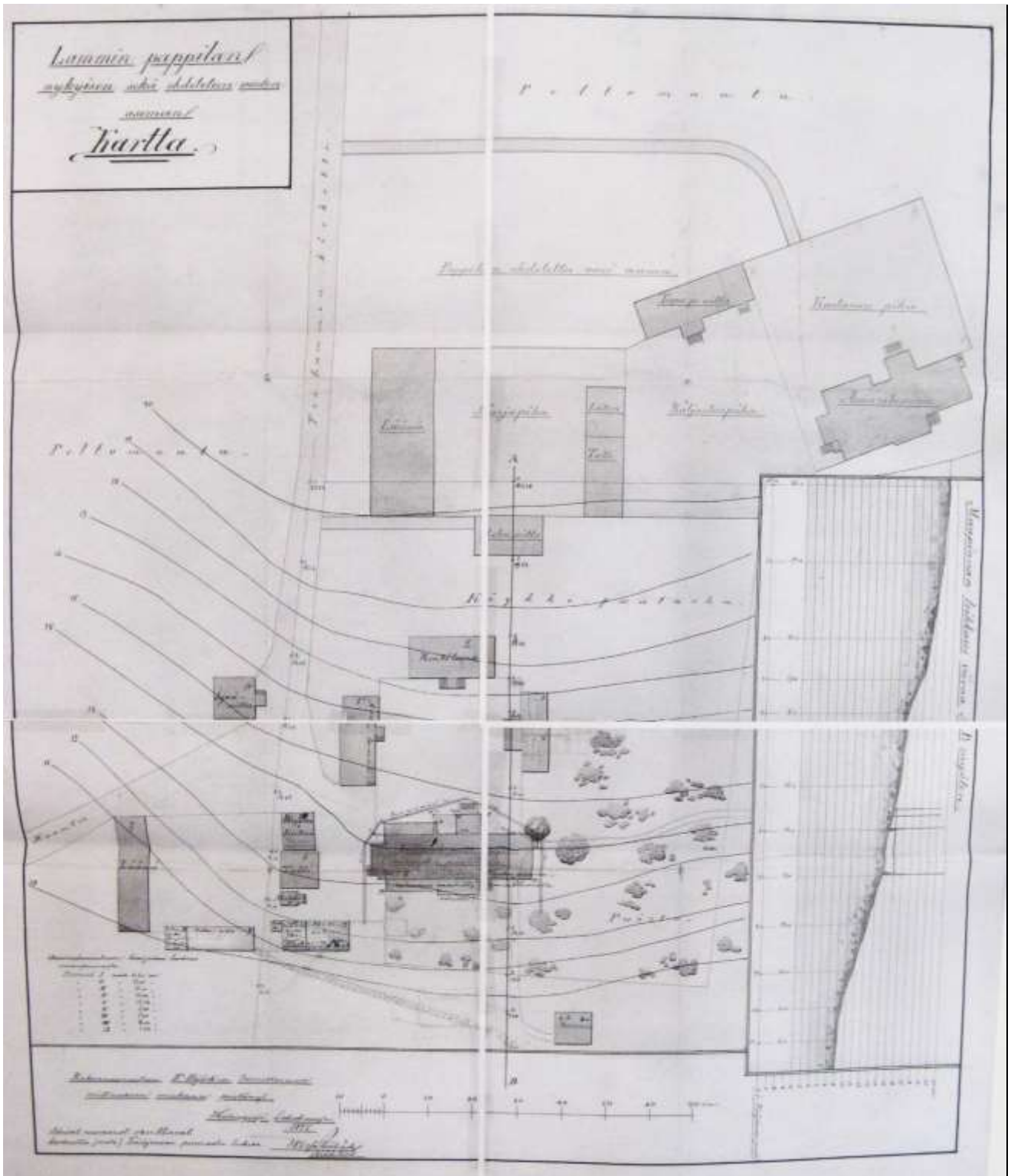
Ote Hans Löfwendahlin 1749-1750 piirtämästä pitäjänkartasta (SE/RA/420571/=2/1/0120:00001).

Lammin vanha kirkkoherranpappila vuoden 1788 isojaonkartassa. (MML 33-Lammi).

Ote 1840-luvun pitäjänkartasta, johon pappilarakennus (punainen merkki) on nähtävästi merkitty väärään paikkaan. (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=6177998>).

Kopio arkkitehti Stenbäckin piirroksesta, jossa alhaalla ovat tuolloin olemassa olevat pappilan karjapiha (vas.) ja miespiha (oik.), jossa alimpana näkyy 1810-luvulla pystytetty päärakennus. Ylempänä on suunniteltu uusi asemakaava, josta toteutui ainakin oikeanpuolimmaisena sijaitseva, vuonna 1899 valmistunut uusi päärakennus. (Kuva valokopiokollaasista H.-M. Pellinen, alkuperäinen piirros Lammin seurakunnan arkistossa)

Ote vuoden 1930 uudistuskartasta. (Kansallisarkisto H 38a 8/1-5)

Maastossa havaitut rakenteet

Tutkimusasemalla oppaanani toimi amanuenssi emeritus Ilpo Hakala, joka tuntee alueen rakennuskannan tutkimusasemaan liittyvän historian osalta, ja opasti allekirjoittanutta esittelemällä olemassa olevat rakennukset sekä maastossa havaitsemansa säilyneet vanhojen rakennusten jäänteet. Keskustelussa tuli esiin myös havainto, jonka hän oli tehnyt aikanaan puiston aluetta avattaessa: Täällä oli näkynyt suunnilleen pohjois-eteläsuuntaisia puukourujen jäännöksiä. Ne sijaitsivat viimeisen pappilan päärakennuksen pohjoispuolella.

Pihapiirin nykyisten tutkimusasemaan kuuluvien rakennusten keskellä on puistikko, jossa on nurmea ja lehtipuita. Viimeisin pappilan päärakennus sijaitsi nykyisen päärakennuksen sekä tutkija- ja henkilökunta-asuntolan väliin jäävällä alueella, jossa on edelleen em. kivijalan osa. Kiveys kuului päärakennuksen lounaisnurkkaan ja jätettiin paikalleen muistomeriksi puretusta pappilasta. Pappilaan kuulunut, päärakennuksen eteläpuolella ollut kellari on edelleen paikallaan. Sitä on jossain vaiheessa korjailtu ja ilmeisesti alkuperäisen lattian päälle on rakennettu jonkin puretun rakennuksen tiilistä lattia, jossa tiilet ovat osin irrallisia. Viimeisimpään pappilavaiheeseen kuuluneet rakennukset keskittyivät muutoinkin nykyisen pihapiirin eteläreunaan, mutta ne on nykyään pääosin purettu.

TYAdigi 39.44. Lammin viimeisimmän, vuonna 1899 valmistuneen ja vuonna 1970 puretun pappilan päärakennuksen kivijalan säilytettyä osaa, idästä. Kuva H.-M. Pellinen.

Maastotarkastuspäivänä 2.8. pihapiirissä oli auki mittavia työmaakaivantoja, yksi päärakennuksen edessä ja toinen eteläreunan asuntoloiden takana. Tarkastin kuoppien leikkaukset ja poistettujen maiden kasat. Leikkausten pintakerroksissa näkyi sekoittunutta likamaata, mutta ei mitään rakenteisiin viittaavaa, kasoissa jonkin verran tiilen palasia, kirkasta ikkunalasiasia ja yksi teollinen rautanaula.

Laskeuduttaessa pihapiiristä alemmas rantaan johtavaa tietä, voi tien mutkasta alkaen, sen pohjoispuolella havaita pusikkoon piiloutunutta kivirakennetta, joka jatkuu vierasmajalle johtavan tien varrella ylös pihapiiriin kohoavaan polkuun saakka (ks. kartta tämän osion lopussa). Lähemmässä tarkastelussa osoittautui, että polun vierellä on ensin pyöreämpi, kookkaammista kivistä muodostunut kasa, josta alkaa kaksi-kolmekerroksinen luonnonkiviladelmä, jonka joukossa on joitakin työstettyjäkin kiviä. Koko rakenteen pituus on suunnilleen 17 metriä ja se on tehty länsi-itäsuuntaiseksi. Rakenteessa ei erottunut selviä sivuseinämiä tai toista samansuuntaista kiveystä. Tosin muurin pohjoispuoli oli kauttaaltaan pienten kivien ja rikkonaisten tiilien peitossa – siihen on nähtävästi 1900-luvulla kasattu täyttemaata ja purkuromua, mistä kertoi myös koepistossa noin 20 cm syvyydeltä löytynyt muovisäkin pala. Tiilen palat olivat peräisin suorakaiteisista, uudehkoista rakennustilistä. Kivirakenteen ja polun itäpuolella kasvavat Ilpo Hakalan mukaan lisäksi tontin vanhimmat lehmukset, jotka hän arvioi 200-vuotiaiksi. Lammin seurakunnan arkistosta löytyneen, arkkitehti Stenbäckin uuden pappilan asemapiirroksen on merkitty myös vanhempi pappilan rakennuskanta. Karttaprojektio nykykartalle paljastaa, että tämä maastossa näkyvä kiveys osuu kutakuinkin 1810-luvulla rakennetun päärakennuksen kohdalle. Sijainti jyrkän mäenreunan kupeessa on sangen epätyypillinen tuon ajan pappilan päärakennukselle, joten on ymmärrettävää, miksi kirkkoherra Päivärinta halusi siirtää päärakennuksen mäen laelle.

TYAdigi 39.52. Kivilatomusta pusikon keskellä, rantaan johtavan tien pohjoispuolella. Kyseessä on nähtävästi 1810-luvulla rakennetun ja vuoteen 1899 mennessä puretun pappilan päärakennuksen kivijalka, johon on myöhemmin koottu uudempien rakennusten purkujätteitä. Kuva H.-M. Pellinen.

Koekuopat

Vuoden 2012 loppupuolella, marraskuun kahtena viimeisenä päivänä, biologisella asemalla pidettiin Suomen arkeologisen seuran vuotuiset Arkeologipäivät, johon itsekkin osallistuin. Samalla sain tilaisuuden kaivaa alueelle muutaman koekuopan (ks. kartta 4). Kaivamisessa avustivat arkeologit Juha Ruohonen ja Ville Laakso. Koekuopat 1 ja 2 on tehty myöhään iltapäivällä otsalampun valossa, mutta kaivettu maa erikseen läpikäyden, kuoppaa 3 marraskuisessa päivänvalossa, alkavassa lumisateessa.

Koekuopan 1 (N=n.6770473, E=n.394091 ETRS-TM35FIN) tein Pääjärventien länsipuolelle ja siitä paljastui heinikon alta noin 35 cm paksuudelta sekoittunutta multaa, jossa näkyi muutama tiilen ja hiilen murunen. Pintamullassa näkyvistä juuresten varsista päätellen kohdalla on viimeksi ollut kasvimaata. Sekoittuneen kerroksen alla näkyi vaalea, hieno hiekka tai hiesu, jonka pintaosissa näkyi myös muutama tiilen pala, jotka olivat hienoksi ja pyöreiksi jauhautuneita. Muita löytöjä kuopasta ei tullut.

Koekuoppa 2 oli vanhan tielinjauksen ja asemalle johtavan tien risteyksessä, puistoalueen lounaiskulmassa (N=n.6770417, E=394099 ETRS-TM35FIN). Tälläkin kohdalla maa oli tummaa, sekoittunutta peltomultaa. Kuopasta löytyi muutama hieman kookkaampi tiilen kappale mutta ei muita löytöjä. Vaaleampi, kovempi hiesu alkoi noin 35 cm syvyydessä.

Koekuoppa 3 (N=n.6770450, E=n.394117 ETRS-TM35FIN) kaivettiin puiston itäreunaan, vanhan tielinjauksen vierelle. Mullan sijasta tällä kohtaa paljastuikin vaalea, pehmeä,

löydötön hiekka pian turpeen alta. Noin 30 cm syvyydellä kuopan itäprofiilissa näkyi tumma juova, jossa oli tiilenmurusia. Noin 50 cm syvyydellä kuopan keskeltä tuli esiin lähes maatunut puujäänne, joka oli noin 20 cm leveä ja etelä-pohjoissuuntainen, paksuudeltaan viisisenttinen anomalia. Puujäänteiden länsipuolella, sen ja kuopan länsireunan välillä oli ohut savikerros, jonka alta paljastui toinen, edellistä puujäännettä syvemmillä sijaitseva puujäänne, joka oli samansuuntainen kuin edellinen ja jatkui profiilin sisään. Tämänkin puujäänteiden paksuus oli noin viisi senttiä. Puujäänteiden loputtua alla oli vielä noin viitisen senttimetriä vaaleaa hiekkaa, jonka alla, noin 70-75 cm syvyydessä alkoi puhdas siltti. Erityisesti kuopan keskellä olevan jäljen pinnassa näkyi joitakin pieniä tiilen ja hiilen murusia, vaikka niitä ei ollut missään ympäröivän hiekan seassa.

Mainittakoon, että nämä koekuopat tein siinä vaiheessa, jolloin arkkitehti Stenbäckin karttaa ei vielä ollut löytynyt, joten mäen eteläinen rinne on toistaiseksi prospektoimatta.

TYAdigi 39.61. Koekuopan 3 puujäänne ja savialue, pohjoisesta. Kuvat H.-M. Pellinen.

Yhteenveto

Sekä saatujen tiedonantojen mukaan että muutaman koekuopan perusteella ovat kulttuurikerrokset ainakin Pappilanmäen alueella heikosti säilyneitä. Jopa muille Kanta-Hämeen pappilatonteille ominainen, joka puolelta tonttia esiin tuleva runsas tiilimurska oli hyvin vähäistä, mikä johtuu maanvaihoista: Vanhan tielinjauksen ja uuden, asfaltoidun Pääjärventien väliseltä alueelta on maa kuorittu pois ja korvattu hiekalla. Myös biologisen aseman uudisrakentaminen on tuhonnut kulttuurikerroksia, maa rakennusten kohdalta on poistettu ja siirretty Pappilanlahden rantaan. Inventointihetkellä alueelle oli avattu syviä kaivantvoja, joissa ei tietääkseni ollut tehty arkeologista valvontaa. Pikaisen katselmuksen perusteella näissä ei kuitenkaan näkynyt mitään kiinteään muinaisjäännökseen viittaavaa.

Toisaalta 1700- ja 1800-luvun tontin ydinaluetta ei ehditty koekuopittaa, ja paikalla, jossa nähtävästi sijaitsee 1810-luvun päärakennuksen kivijalka näkyi pienellä turpeen avaamisellakin runsaasti erilaista purku- ja kompostijätettä. Koekuopan 3 puujäännös osoittaa, että mäkialueellakin saattaa olla säilynyt myös pappilavaiheesta periytyviä rakenteita kohdissa, joissa maanpoisto on syvyysuunnassa jäänyt alle puoleen metriin. Arvoitukseksi jäi vielä se, missä keskiaikainen tonttimaa on sijainnut: Koekuopan 3 puujäännös saattaa liittyä pappilan viime vuosisatojen ulkorakennuksiin, mutta se voi myös olla peräisin niitä vanhemmasta rakenteesta.

Mahdollisissa jatkotutkimuksissa kiinnittäisin lisäksi huomiota historiallisissa kartoissa Pääjärventien itäpuolella näkyvään hieman kivikkoiseen, lammen ja puron vieressä sijaitsevaan maakaistaleeseen, joka näkyy isojaon ja uusjaon kartoissa hyödyntämättömänä alueena. Se sopisi topografiansakin puolesta hyvin rautakautisen kalmiston paikaksi.

Kirjallisuus

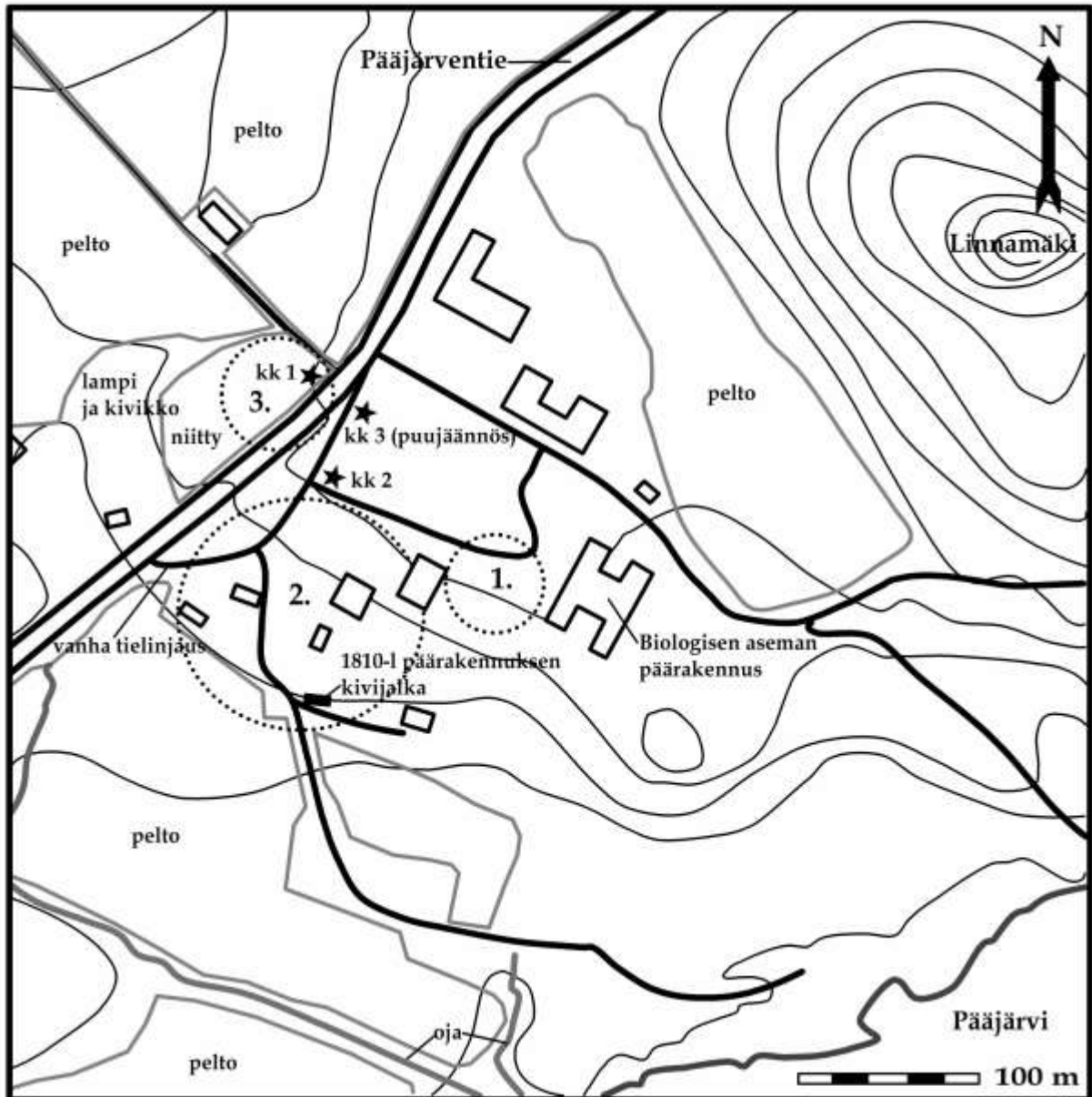
Alanen, Timo & Kepsu, Saulo 1989: *Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 505. Tampere.

Keskitalo, Jorma 2003. Lammin biologisen aseman viisi vuosikymmentä. *Pappilamiljööstä kansainvälisen tieteen tyysijaksi. Lammin biologisen aseman puoli vuosisataa*. Toim. Jorma Keskitalo ja Jaakko Syrjämäki. Helsinki. S. 27-94.

Koskue, Kaisu 2000. *Lammin pitäjän historia III. Vuodet 1917-1995*. Jyväskylä.

Pänkäläinen Martti 2001: *Lammin pitäjän historia II. Vuodet 1808-1917*. Jyväskylä.

Virmala, A ja P. Ruotsalainen 1972: *Lammin pitäjän historia I. Ruotsin vallan loppuun*. Hämeenlinna.

Kartta 4. Lammin biologinen asema / vanha pappila Inventointikartta 2012

Piirretty peruskarttalehden 213404 pohjalta

Ympyrä 1. Pappilan viimeisin tunnettu päärakennuksen paikka

Ympyrä 2. Pappilan mies- ja karjapihan sijainti 1700- ja 1800-luvuilla

Ympyrä 3. 1840-luvun pitäjänkarttaan virheellisesti merkitty pappilan paikka, joka on nähtävästi ollut pappilan riihipiha/ulkorakennusten paikka.

Koekuopat on merkitty tähdillä

Piirt. Hanna-Maria Pellinen

Tammela

Kohteen nimi: Tammela Ruisluoto vanhan pappilan alue

Kohteen laatu: historiallisen ajan kylätontti

Muinaisjäännösluokka: 2

Tutkimuksen laatu: teemainventointi

Kunta: (ent. ja nyk.): Tammela

Kylä: Kytö

Tila ja rek. no.: 834-429-9-0 ja 834-429-1-17

Kohteen osoite: Ruisluodontie 19, 31300 Tammela

Peruskarttalehti ja viimeisimmän pappilan päärakennuksen koordinaatit: PK 2113 07, N=6745012 ja E=320906 (ETRS-TM35FIN)

Historiallisten karttojen perusteella rajatun tonttimaan alue: N=6744945-6745035, E=320850-320935 (miespiha), N=6744867-6744945, E=320785-320915 (karjapiha)

Maanomistaja: Tammelan kunta

Maanomistajan yhteystiedot: Kunnantalo, Hakkapeliitantie 2, 31300 Tammela, p. 03-41201, kirjaamo@tammela.fi

Tutkimuslaitos: Turun yliopiston arkeologian oppiaine

Tutkija: FM Hanna-Maria Pellinen

Kenttätyöaika: 24.-26.7.2012

Talletetut löydöt: TYA 898:1-3

Digikuvat: TYAdigi 39.63-78

Kohdetta koskevat liitteet: Liitteet 1-3

Aikaisemmat tutkimukset:

Enqvist, Johanna 2005. Arkeologisen kulttuuriperinnön täydentävät selvitykset Hämeessä 2005-2006. Historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi Tammelan kunnan alueella 16.21.9.2005.

Aiemmin taltioidut löydöt: KM 38156:1-2 (kivikautisia asuinpaikkalöytöjä), diar. 3.3.2010

Raportin säilytyspaikka: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto, kopio Museovirastolla

Ote peruskartasta 2113 07 (© Maanmittauslaitos), jossa musta nuoli osoittaa viimeisintä pappilan päärakennusta, sen ympärille rajattu pappilan entinen miespiha. Soikion sisään jää viimeisimmän tunnetun karjapihan alue.

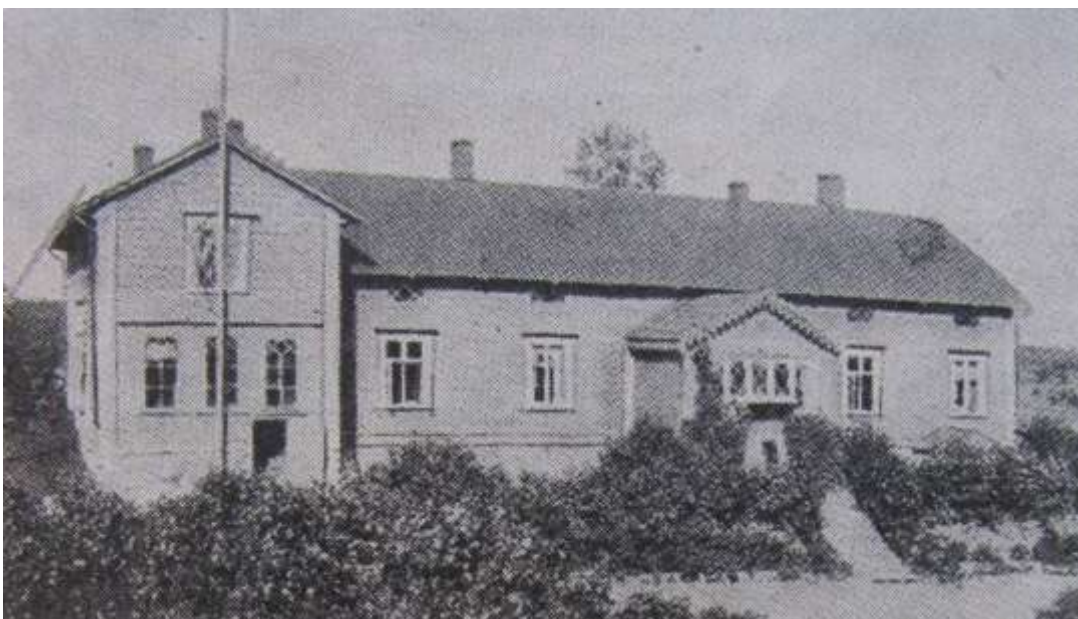
Pappilanpaikan ympäristö ja topografia

Tammelan vanhin tunnettu pappilanpaikka sijaitsee Pyhäjärven pohjoisrannalla Pappilanlahden ja Loimijoen suun välisellä niemikkeellä, Kydön kylän alueella, Tammelan vanhalta kivikirkolta noin kolme kilometriä lounaaseen. Asuintontti on moreenikerrostumien ja kallion päällä, ympäröivät pellot ovat savipohjaisia. Pappilan viimeisin päärakennus on peräisin 1800-luvulta, mutta se on ulkoa täysin modernisoitu ja myös sisätiloista remontoitu. Pappilassa toimii nykyään yksityinen hoitokoti Lindabella. Rakennuskompleksin muut osat ovat 1900-luvun jälkipuolella pystytettyjä, ja niissä toimii muun muassa Ruisluodon palvelukeskus, joka on kunnallinen hoitokoti vanhuksille ja muistisairaille.

Vanha pappilan päärakennus sijaitsee entisen pappilan pihapiirin korkeimmalla kohdalla. Rakennuksen itäpuolella näkyy vadelma- ja ruusupuskien joukosta hieman paljasta avokalliota. Etupihalla on puistomainen alue kukkaistutuksineen. Pihapiirin eteläreunassa on vielä pystyssä muutama pappilaan kuulunut makasiini sekä pappilan vanha kavinavetta. Näistä jälkimmäinen kuuluu nykyään erilleen lohkottuun, yksityisessä omistuksessa olevaan Pyykkölän tilaan. Myös pihan eteläreunalla, navetan ja läntisen makasiinin välillä näkyy pieni kumpareena kohoava avokallio, muuten tämä osa kasvaa hoitamattomana, korkeaa heinikkoa ja pensaita.

Modernista rakentamisesta mainittakoon vielä kompleksin pohjoispuolella sijaitseva virkistysalue, jonka puisto muodostuu kookkaista pyöreistä ja pitkänomaisista maavalleista. Kunnanjohtaja Matti Setälän mukaan kaikki kumpareet rakennettiin tänne puiston muodostamisen yhteydessä. Kummut erottuvat mainiosti myös Kansalaisen karttapaikan ilmakuvaista.

(<http://kansalaisen.karttapaikka.fi/kartanhaku/osoitehaku.html?map.x=294&map.y=249&e=320927&n=6745114&scale=2000&tool=siirra&styles=normal&lang=fi&mode=orto&tool=siirra&lang=fi&mode=orto>)

Tammelan pappilan päärakennus vanhassa asussaan. (Ojanen 1973, 71)

TYAdigi 39.63. Tammelan vanhan pappilan päärakennus modernisoituna ja liitettynä yhteen uudisrakennusten kanssa kesällä 2012, etelästä. Kuva H.-M. Pellinen.

Tammelan vanhan pappilan historiaa

Vanhimmat säilyneet tiedot Tammelan kirkkoherroista ovat vuosilta 1506 ja 1512. Myös pappilasta ja sen irtaimistosta on useampia mainintoja 1500-luvun alkupuolelta saakka. On kuitenkin mahdollista että sekä Tammelan kirkkopitäjä että pappila periytyvät 1400-luvulle. Rakennuskantaan kuului holvattu kellari jo vuonna 1648. (Suolahti 1912, 89) Vuoden 1695 katselmuksessa luetellaan tarkemmin pappilaan kuuluneita rakennuksia: Iso tupa eli piispankamari, toinen tupa, johon liittyi leivintupa, eteinen ja keittiö, suuri luhtirakennus, vanha aitta ja suuri pirtti. Nämä rakennukset nähtävästi muodostivat miespihan. Ulkorakennuksina mainitaan yhteensä sauna, neljä aittaa, neljä navettaa, kaksi tallia, kolme riittä, kaksi latoa sekä 18 niittylatoa. (Ojanen 1973, 15, 18, 24-25, 40)

Isovihan jälkeen Tammelan kirkkoherranpappila oli huonossa kunnossa, kuten lähes kaikkialla maassa. Katselmuksessa vuonna 1719 todettiin, että tilasta oli tullut sota-aikana autiotila, jonka kaikki rakennukset yhtä ruoka-aittaa lukuun ottamatta olivat käyttökelvottomia. Käytännössä tilalla asui tällöin vuokraaja. Vasta 1740-luvulle mennessä pappila saatiin suurelta osin kuntoon. Vuonna 1791 viat taas tarkastettiin, jolloin mainitaan muun muassa romahtamaisillaan olevan (holvattu) kellari. Tuolloinen kirkkoherra Mikael Avellan teetti omilla varoillaan pappilaan useita rakennuksia kuten eläinsuojia ja uuden kellarin. (Ojanen 1973, 45)

Pappila paloi vuonna 1808 ja tämän jälkeen pystytetty päärakennus on edelleen olemassa. Siinä tehtiin ensimmäinen perusteellinen korjaus vuonna 1855. Kirkkoherra Granfelt rakennutti näihin aikoihin myös paljon rakennuksia itse: piispankamarin, renkituvan neljä kamaria, ulkorakennuksia, kaivon, kuusi latoa ja kaksi kellaria. Seurakunta päätti lisäksi rakennuttaa kivi-navetan, joka edelleen on olemassa. Tuparakennus, jossa oli piispankamari, paloi vuonna 1863. Päärakennuskin syttyi, mutta tuli saatiin siinä

sammumaan. Vuonna 1941 pappila menetti pika-asutuslain seurauksena lähes kaikki maa-alueensa. Tämän jälkeen rakennukset myytiin Tammelan kunnalle, joka otti sen käyttöön vanhainkotina. (Ojanen 1973, 74, 91, 113)

Tonttimaan sijainti historiallisten karttojen perusteella

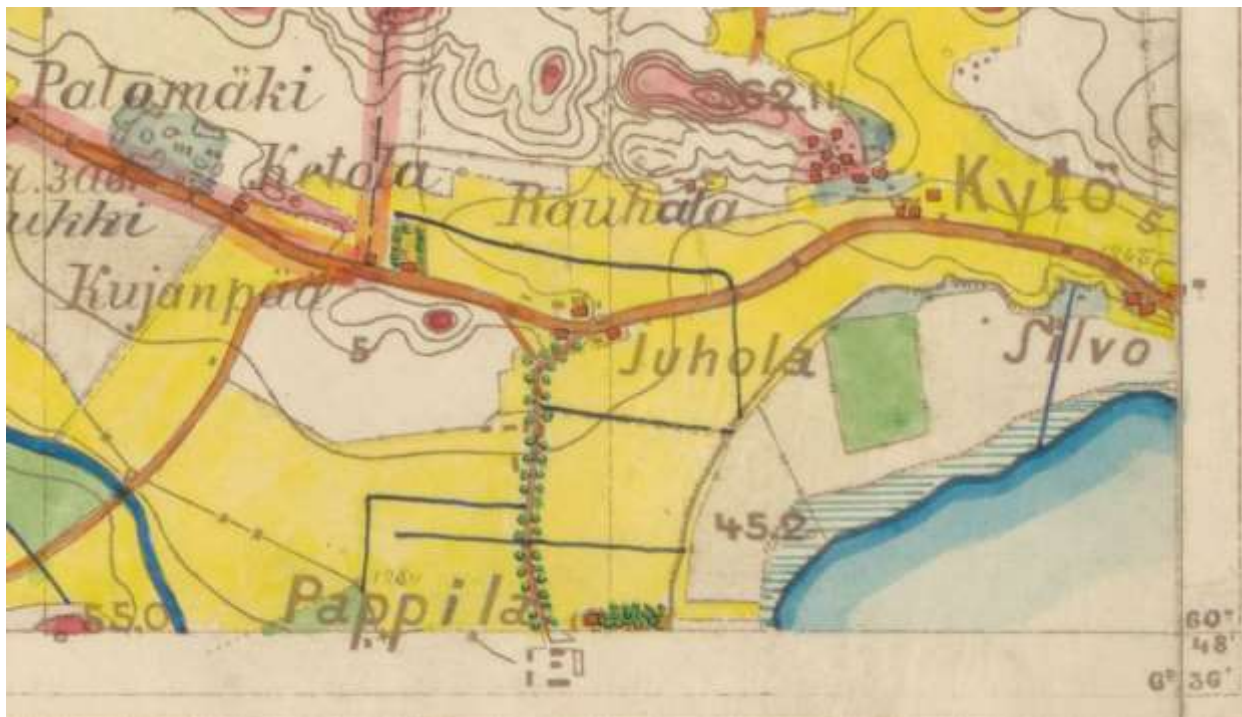
Tammelan pappilan alueesta on säilynyt poikkeuksellisen varhainen ja yksityiskohtainen maakirjakartta vuodelta 1649. Tonttimaa on sijainnut tuolloin samalla paikalla kuin myöhemminkin. Niemen muoto eroaa myöhemmästä, paitsi kartan epätarkkuuden vuoksi, luultavasti myös Pyhäjärven korkeamman vedenpinnan takia. Varhaisimpaan karttaan on merkitty (asuin)rakennukset pihan pohjois- ja itäreunoille. Vuoden 1784 kartalla pappilan päärakennus on kuvattu pihapiirin pohjoisreunalle. Senaatinkartalla näkyy hyvin myös pappilaan johtanut pitkä puistokuja vanhan pappilantien varrella.

Maakirjakartan ote Tammelan pappilasta vuodelta 1649
(http://www.nic.funet.fi/pub/sci/geo/carto/vanhatkartat/maakirjakartat/highres/bb1a/bb1a_177.jpg)

Ote Tammelan pappilaa kuvaavasta geometrisesta kartasta vuodelta 1784. Tammelan seurakunnan arkisto.

Pappilaan johtava puistokuja sekä jälkikäteen kartan ulkopuolelle piirretty rakennuskanta, ote vuoden 1884 Senaatin kartastosta XIII 23 (Forssa) (<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1199549>)

Maastotarkastuksessa tehdyt tutkimukset ja havainnot

Tein vanhan pappilan ympäristöön neljä koekuoppaa, joilla halusin selvittää alueen stratigrafiaa ja kulttuurikerrosten säilyneisyyttä (ks. kartta 5). Kaikki kuopat olivat kooltaan noin 50x50 cm kokoisia ja niiden seinämät pääilmansuuntien mukaisia. Pintaanurmen poistin yhtenä palana, jonka kuopan täyttämisen jälkeen asetin takaisin paikalleen. Kuopat kaivoin osin lapiolla, osin lastalla. Maata en seulonut mutta kävin sen rikkalapiossa melko tarkkaan läpi. Dokumentoin kuopat sanallisesti ja digikuvoin ja taltioin niistä suurempia tiilimääriä lukuun ottamatta muut löydöt jälkitöissä käsiteltäviksi. Mikäli kuopasta tuli esiin rakenteelta vaikuttava kerros, jätin sen purkamatta ja lopetin kaivamisen ja täytin kuopan. Jälkitöissä jaoin löydöt TYA:n kokoelmiin luetteloitaviin sekä poistettaviin. Huomautettakoon vielä, että paikansin koekuopat kartalle GPS:n ohella mittanauhan ja bussolin avulla ts. neulapohjoisen, ei karttapohjoisen mukaan, joten niiden oikea suhde ympäröiviin rakennuksiin ei tästäkään syystä ole kartalla aivan täsmällinen.

Koekuoppa 1 (N=n.6744889, E=n.320869 ETRS-TM35FIN) sijaitsi pappilaan johtaneen tien vierellä, nykyisellä nurmella mutta entisen perunapellon paikalla. Noin viisisenttisen nurmi- ja multakerroksen alta paljastui karkean soran sekainen, tiivis multamaa, jossa oli vaaleampia savilaikkuja. Maa oli sekoittunutta, entistä peltoa ja siinä oli löytöjä aivan pintakerroksesta alkaen 25-30 syvyyteen, jolloin maalaji muuttui vaaleammaksi savimaaksi. Savipohjan yläosassa oli vielä joitakin hiilen muruja. Koekuopan syvyys oli 40 cm ja sen löytöaineistoon kuului uuden ajan kivisavikeramiikkaa, koristeellinen, vihreällä lasitettu uunikaakelin pala, tiiltä, sinikoristeista fajanssia, vaaleanvihreää ikkunalasiasia, muutama astialasin siru sekä tuluspiin pala.

Koekuoppa 2 (N=n.6744992, E=n.320912 ETRS-TN35FIN) sijaitsi vanhan pappilan päärakennuksen eteläpuolisen puistoon kuuluvan nurmiympyrän koillisreunassa. Nurmen alla oli pehmeää, löydötöntä täytemultaa noin 10 cm verran ja tämän alla vaaleaa, kovaa, likalaikkuista savimaata, jossa näkyi hiilen ja tiilen muruja. Noin 20 cm syvyydessä tuli vastaan kerrostuma karkeaa soraa, jossa oli kookkaampia, moderneja kattotiilen paloja (mm. betonitiiltä); laastia ja ohut, teollinen rautanauha sekä kookas pala kattopeltiä. Tiilikerroksen päällä oli pala punaista sytytyslankaa. Tämä purkukerrostuma loppui noin 30 cm syvyydessä, jossa maa oli likaista, karkeaa hiekkaa. Kerroksesta löytyi muutama ikkunalasin siru. Noin 40 cm syvyydestä paljastui koko kuopan alueella tiivis, pienehköistä (keskimäärin 5x5 cm) luonnonkivistä ja savesta koostuva taso. Kivien koloissa näkyi hieman hiiltä. Päätin jättää rakenteen koskematta paikalleen, sen purkamiseksi olisikin tarvittu rautakanki. Kyseessä saattaa olla esimerkiksi vanha pihakiveys.

TYAdigi 39.74. Koekuopan 2 tiivis pikkukiveys. Kuva H.-M. Pellinen.

Koekuoppa 3 (N=n.6745016, E=n.320888 ETRS-TM35FIN) sijaitsi vanhan pappilan päärakennuksen itäreunalla, mäkialueella, vain kolmen metrin päässä rakennuksen seinästä. Tällä kohden nurmiturpeen paksuus oli noin 10 cm, jonka alta tuli 20-25 cm syvyyteen hyvin irtonaista, sekoittunutta soraa. Kerroksesta löytyi muun muassa kirkasta ikkunalasia, tiilen ja laastin paloja, valkolasitteista fajanssia, punasavikeramiikan murusia sekä eläinten luita. Tämän kerroksen alla oli pehmeä, likainen hiekka tai hiesu, josta löytyi pala kivasavikeramiikkaa, pieniä punasavikeramiikan paloja, valkoista posliinia ja fajanssia, vaaleanvihreää tasolasia sekä eläinten luita ja hampaita. Noin 25-35 cm syvyydessä tuli kuopan reunoilta esiin kookkaampia kiviä, joiden lomassa oli pienempiä kiviä. Kookkaampien kivien alaosaan mennessä löytökerros oli loppunut. Kivet eivät muodostaneet mitään selvää rakennetta mutta ne saattoivat olla puretun rakenteen jäännöistä. Koska kuopan keskikohdassa ei ollut kiviä, siitä pystyttiin havainnoimaan, että em. kivi- ja hiekkakerroksen alta alkoi harmahtava, puhtaalta - tai ainakin löydöttömältä - vaikuttava sorakerros. Kuopan syvyys oli 55 cm.

Koekuoppa 4 (N=n.6744966, E=n.320911 ETRS-TM35FIN) sijaitsi samassa puistoymäristössä kuin kuoppa no. 2 mutta alueen eteläreunalla, kuopan 2 eteläreunasta 17 metriä etelään. Noin kymmensenttisen nurmimultakerroksen alla tuli vastaan vaaleahko savi ja joitakin kiviä. Noin 5 cm paksuisen, laikukkaan savikerroksen alla oli

likaista soraa, joka oli kuitenkin löydötöntä. Hieman kellertävän soran alta tuli vastaan noin 25-30 cm syvyydellä selvästi harmaampi hiekkakerros, josta löytyi erittäin huonokuntoinen rautanaula, joka mureni sitä nostettaessa. 35-40 cm syvyydellä paljastui kivikova harmaa soransekainen savikerros, jonka joukossa oli myös kookkaampia, ei kuitenkaan juuri nyrkkiä suurempia kiviä. Tätäkään tasoa en ryhtynyt purkamaan (mihin olisi jälleen tarvittu rautakanki), vaan tein yhteen reunaan kurkistusaukon, josta näkyi, että kerrostuma on noin 10 cm paksuinen. Tason alla tuli vastaan pehmeä hiekka. Tätä puolen metrin syvyyttä pidemmälle en kerrostumia kyennyt havainnoimaan, joten on mahdollista, että kovan, lattiamaisen/pihakiveystason alla on vielä lisää kulttuurikerroksia.

Tammelan Kydön pappilanpaikan löydöistä voidaan mainita tarkemmin kolme palaa kivisavikeramiikkaa, joista yksi lienee lasituksensa perusteella 1600-luvulla valmistetusta kannusta tai pullosta, yksi puolestaan pullon suupala nuoremmasta selteri- eli mineraalivesipullosta. Myös kaakelinpala - kuten muutkin ajoitettavat löydöt - on uudelta ajalta.

Koekuopituksen yhteydessä taltioituja löytöjä Tammelan vanhan pappilan paikalta: vas. todennäköisesti 1600-luvulle ajoittuvaa kivisavikeramiikkaa (TYA 898:1), edellistä nuorempia löytöjä ovat mm. selteripullon pala (TYA 898:2) sekä oikealla oleva vihreäksi lasitettu punasavikaakelin pala (TYA 898:3). Esineet eivät ole mittakaavassa. Kuvat H.-M. Pellinen.

Sain tietoja myös Tammelan kunnan teknisen osaston henkilökunnalta. Näistä voi nostaa esille sen tiedon, että pihapiirin eteläreuna on toiminut maankaatopaikkana. Yksi pappilan maakellareista sijaitti aikanaan juuri eteläreunan rinteessä, jossa nyt siis on runsaasti uutta maata päällä.

Yhteenveto

Tammelan vanha pappilatontti näyttää säilyneen yllättävän hyvin. Alueen laajasta uudisrakentamisesta huolimatta juuri vanhan mies- ja karjapihan alueille ei ole pystytetty uusia rakennuksia. Vanhan miespihan alueella on vielä 1900-luvun rakennuksia purettaessa jätetty purkuainesta kuten kattotiiliä alueelle kerrostumaksi, joka on tasoitettu

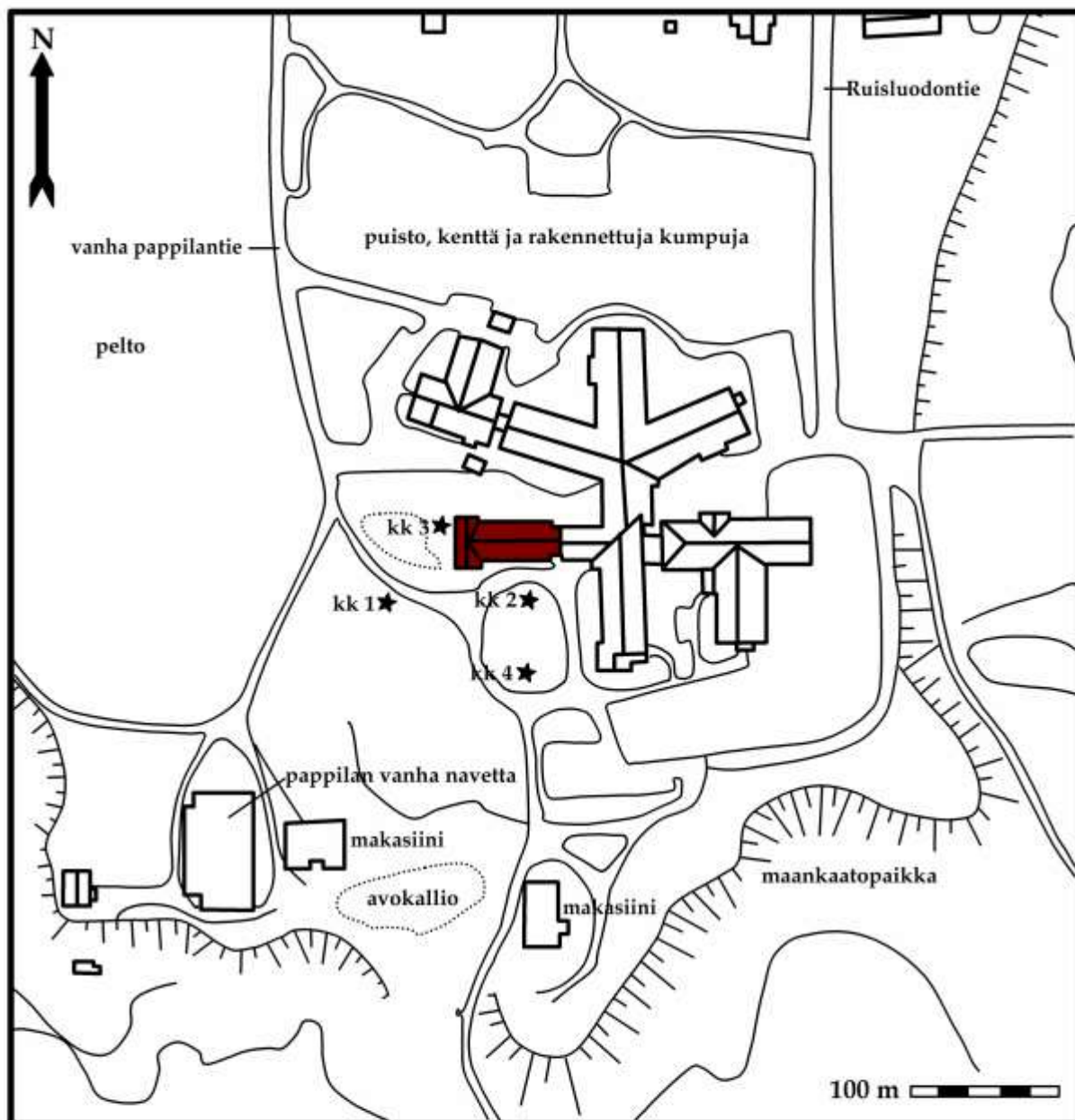
savi/soramaalla. Puutarhanurmea varten paikalle on levitetty 5-10 cm multakerros. Koekuoppien 2 ja 4 mukaan miespihan alueella näyttäisi säilyneen myös jonkinlaista kovempaa lattia tai pihamaakerrostumaa. On hyvin mahdollista, että kulttuurikerroksia on säilynyt myös tämä alla. Nykyisen pihapiirin itäreunan alueella on nurmen alla vanha peltokerros, josta tulivat esiin monipuolisimmat löydöt. Mäki, jolla nykyinen vanha pappilan päärakennus sijaitsee, jäi yhden kuopan puitteissa hieman arvoitukseksi. Pitäisin todennäköisempänä, että vanhimmat pappilarakennukset eivät ole sijainneet tällä mäellä, vaan ryhmänä nykyisen pihamaan tasanteella.

Kirjallisuus

Alanen, Timo & Kepsu, Saulo 1989: *Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 505. Tampere.

Ojanen, Eeva 1973. *Tammelan seurakunnan historia*. Forssa.

Suolahti, Gunnar 1912. *Suomen pappilat 1700-luvulla*. Porvoo.

Kartta 1. Tammela Ruissluoto vanha pappila

Inventointikartta 2012

Pohjana Tammelan kunnan kaavakartta

Vanha pappilan päärakennus merkitty karttaan tummemmalla värillä, koekuopat tähdillä

Piirt. Hanna-Maria Pellinen

Vanaja

Kohteen nimi: Vanajan pappila

Kohteen laatu: historiallisen ajan kylätontti

Muinaisjäännösluokka: 2

Tutkimuksen laatu: teemainventointi

Kunta: (ent. ja nyk.): Vanaja/Hämeenlinna

Kylä: Pappila (peruskarttanimi Kirkonkulma)

Tila ja rek. no.: Vanhapappila 109-422-21-0-K

Kohteen osoite: Vanhapappilantie 70, 13300 Hämeenlinna

Peruskarttalehti ja pappilan entisen päärakennuksen koordinaatit: Pk 2131 09, N=6761810, E=365795 (ETRS-TM35FIN)

Historiallisten karttojen perusteella rajatun vanhan tonttimaan alue: N=6761727-6761862, E=365785-365890 (mies- ja karjapiha, ETRS-TM35FIN)

Maanomistajat: Päivi Luppi ja Martti Lampila

Maanomistajien yhteystiedot: Vanhapappilantie 70, 13300 Hämeenlinna

Tutkimuslaitos: Turun yliopiston arkeologian oppiaine

Tutkija: FM Hanna-Maria Pellinen

Kenttätyöaika: 5.5.2012

Talletetut löydöt: -

Digikuvat: TYAdigi 39.96-106

Kohdetta koskevat liitteet: Liitteet 1-2

Aikaisemmat tutkimukset: E-L. Shcultz 2007, rökkiötarkastus (Museovirasto)

Aiemmin taltioidut löydöt: KM 1869:52 kivikirves, diar 6.11.1877, esihistoriallinen kaavin, sekä runsaasti historiallisen ajan luettelottomia löytöjä ks. Lampila 2010.

Raportin säilytyspaikka: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto, kopio Museovirastolla

Ote peruskartasta 2131 09 (© Maanmittauslaitos), jossa Vanajan pappilan viimeisin päärakennus on merkitty nuolella ja sen ympärille on rajattu historiallisen miespihan alue. Alemman ympyrän paikkeilla on sijainnut karjapiha.

Pappilanpaikan ympäristö ja topografia

Vanajan vanha pappila sijaitsee hieman alle puolentoista kilometrin verran Vanajan keskiaikaiselta kivikirkolta kaakkoon, Vanajaveden Miemolansalmen itärannalla. Pappilan itäpuolella kohoaa mäki, jota pitkin ennen on kulkenut tie kirkolle. Nykyään Vanhanpappilantie kulkee aivan pappilan vieritse. Heti päärakennuksen länsipuolella on rautatie, jonka rakentamista edelsi maakaistaleen lohkominen pappilan puutarhasta sekä ulkorakennuksen purkaminen.

Miemolansalmen rannat ovat savimaata mutta sekä tontin alue että vanhat kotipellot hiekkapohjaisia. Pappilan pihapiiri on rajoittunut melko suppealle, peltojen väliselle alueelle, jossa sijaitsee edelleen myös puutarhaa- ja kasvimaata. Rakennuskannasta ovat vielä pystyssä vanha päärakennus, pihan itäsivun kookas aitta sekä länsireunalla sijaitseva muonamiesten mökki.

Vanajan pappilan historiaa

Vanajan seurakunta lienee syntynyt jo 1200-luvulla, vaikka sitä koskevia lähteitä tunnetaan vasta 1300-luvun alkupuolelta. Oletetaan, että pappilan maat olisi lohkottu aikanaan suuresta Turun piispalle kuuluneesta Vanajan kartanosta, joka mainitaan vuonna 1324 mutta lakkasi pian tämän jälkeen olemasta. (Suvanto 1976, 216-218) Juustenin kronikassa vuonna 1326 mainittu "Johannes Curatus i Waanö" on ilmeisesti ensimmäinen nimeltä tunnettu Vanajan kirkkoherra. Seuraavat tiedot Vanajan kirkkoherroista ovat vasta 1500-luvulta. (Rytkönen 1992, 264)

Vaikka pappila lienee perustettu viimeistään 1300-luvulla, itse pappilasta on mainintoja vasta 1500-luvulta, jolloin se muun muassa paloi vuonna 1579. Uudelta ajalta pappila tunnetaan 2/3 manttaalin talona, jonka pellot olivat hyvät, mutta niityt, laitumet ja kalavesi heikot. 1600-luvulta on säilynyt tietoja pappilan kunnostamisesta, vuonna 1662 tällä mainitaan olevan kiirekin, koska pappila oli hajoamaisillaan. Edelleen pappilan vaatimista korjaustoimenpiteistä voimme lukea vuoden 1703 käräjöpöytäkirjasta. Maininnat rakennuksista ja niiden varustelusta ovat yksittäisiä: sauna, mallaspirtti, navetta sekä kunnostusta vaativat savupiiput. Vuonna 1707 vasta pystytetty päärakennus tuhoutui tulipalossa. (Rytkönen 1992, 263 js.)

1700-luvun alkupuolelta lähtien pappilan rakennuksista saadaan jo yksityiskohtaisempaa tietoa. Vuonna 1729 pystytettiin asuinrakennus, joka käsitti salin ja kaksi kamaria. Rakennuskantaan kuuluivat myös toinen kaksikamarinen rakennus, pirtti, navetta, talli ja rehulato. Kivinen kellari täytettiin 1760-luvulla "käyttökelvottomana". Vuoden 1778 katselmuspöytäkirjaan on merkitty korjaustarpeina muun muassa vuotava katto, kivijalan sortuminen ja lautavuorauksen puute. Näiden korjausten ohella pappilaan tehtiin ensimmäistä kertaa nyt kitti-ikkunat, ja 1790-luvulla multapenkkalattia vaihdettiin rossipohjaan. Kokonaan uusi päärakennus valmistui vuonna 1832. Pappilan nykyinen ulkoasu periytyy 1870-luvulta. Uusi kivi-navetta valmistui vuonna 1900 ja piharakennus, muonamiesten mökki, vuonna 1917. (Suolahti 1912, 89; Rytkönen 1992, 274-275, 459-460) Navetasta on nykyisin jäljellä vain kivijalka.

TYAdigi 39.96. Vanajan entisen kirkkoherranpappilan päärakennus idästä, etualalla näkyy yhtä pihapiirin säilyneistä kivijaloista. Kuva H.-M. Pellinen.

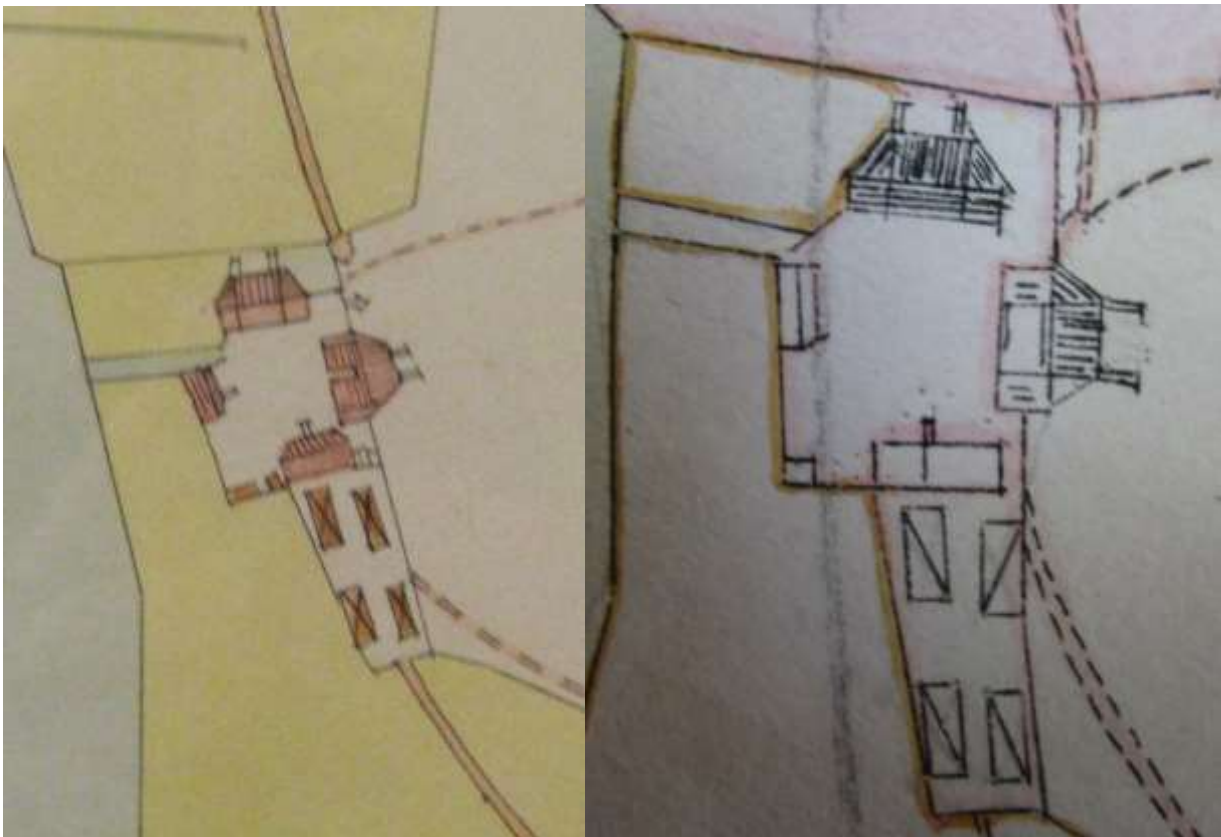
TYAdigi 39.98. Tien vierellä, pihan itäreunassa on vielä pystyssä vanha ulkorakennus. Kuva H.-M. Pellinen.

Kysymys tonttimaan ja rakennusten sijainnista

Vanhimmat kartat, joita on 1600-luvulta alkaen, sijoittavat Vanajan pappilan sen nykyiselle paikalleen. Pappilan maita on ollut muuallakin, sekä salmen länsipuolella että kirkon lähellä, muun muassa 1700-luvulta tunnetaan Kivikonsuon niitty kirkon kupeesta. (Suvanto 1976, 216) Vaikka pappilan maita on ollut kirkolla asti ja pappilarakennusten sijainti kirkon vierellä olisi ollut luonteva, mitään suoria pappilan sijainnin muuttumisesta ei ole. Pappila on merkitty 1600-luvun sotaväenjakokartalle kohtaan, joka vastaa sen nykyistä sijaintia, ja joka nykylähteiden valossa on pappilan vanhin tunnettu sijaintipaikka. (Suvanto 1976, 126)

Vuoden 1705 kartassa tonttimaan rakennuskanta on sijoitettu neliömäisen pihan ympärille niin, että pihan pohjois- ja itäreunalla sijaitsevat kahdella savupiipulla varustetut talot, länsi- ja eteläreunan rakennuksiin on merkitty yksi savupiippu kumpaankin. Lisäksi pihan lounaisnurkassa on kaksi pienempää rakennusta. Pihapiiristä johtaa ulos useita teitä, yksi kirkolle, yksi rantaan ja yksi – portilla varustettu – eteläisen rakennusryhmän luokse. Vuoden 1786 kartalla rakennukset ja niiden sijainnit ovat kutakuinkin samat.

1800-luvun puolelta tarkemmat kartografiset esitykset ovat vuosisadan jälkipuoliskolta, jolloin pappilasta muun muassa lohkottiin osa rannanpuoleista puistoaluetta rautatien rakentamista varten (1866). Päärakennus oli edelleen nykyisellä paikallaan pihan länsireunalla, pihapiirin muut rakennukset pihan etelä- ja itäreunalla. Ulkorakennuksia on merkitty myös pihapiiristä pohjoiseen ja etelään kulkevan tien varsille.

Yksityiskohta Vanajan pappilan vuoden 1705 kartasta (vas., Päivi Lupin ja Martti Lampilan yksityisarkisto) ja vuoden 1786 kartasta (oik., ks. seuraava sivu).

Pappilanpaikkaan liittyvät havainnot ja löydöt

Vanajan pappilanpaikalla en tehnyt varsinaisia kenttätöitä, vaan keskityin kokoamaan sitä tietoa, jonka pappilan nykyiset omistajat ovat hankkineet tehdessään tontilla erilaisia maanmuokkaustoimia. Näitä maansiirtoja ja kaivauksia löytöineen on selvitetty myös Martti Lampilan julkaisussa "Vanhan pappilan pihalla". Koska havainnoista ja löydöistä ei kuitenkaan ole tehty varsinaista raporttia, katson parhaaksi esitellä tässä yhteydessä Lampilan kertomia tietoja. Havainnot on myös merkitty Vanaja-osion lopussa olevaan karttaan.

1900-luvun osalta tiedetään, että pappilan pihalle tehtiin 1950-luvulla kaivanto pihanurmen poikki vesijohtoa varten ja 1980-luvun alussa toinen, voimajohtokaivanto päärakennuksen editse. Vuonna 1987 päärakennuksen edestä poistettiin maata koneellisesti noin puolen metrin syvyydeltä. Tilalle täyttömaaksi tuotiin kivituhkaa. Poistettu maa varastoitiin talon pohjoispäädyn viereen ja tasattiin siihen. Myöhemmin maakasaa tutkittiin, ja siitä löydettiin muun muassa rautainen, nuolenkärkeä muistuttava esine. Päärakennuksen räystäiden alle tehtiin mukulakivistä kiveys, jolloin paljastui uuden siipirakennuksen seinustalta kivirakennetta, joka sijaitsi noin puolen metrin syvyydellä. (Lampila 2010, 12-13)

Vuonna 1990 Lampila kaivoi pyöreän, halkaisijaltaan noin nelimetrisen alueen pihan pohjoisreunalle, jossa sijaitsi kivistä ladottu ympyrä. 1700-luvun kartoissa näillä paikkeilla näkyy kaksipiippuinen asuinrakennus. Ympyrä lienee tätä nuorempi, ehkä puistorakenteisiin liittyvä. Kerroksittain kaivetulta ja seulotulta alueelta tuli runsaasti löytöjä: muun muassa noin 26 kiloa tiiltä, 3,5 kiloa luuta, kilo kuonaa, laastia, savitiivistettä, tuolta, ikkunakittiä, hiiltä, 231 lasinpalaa, 116 keramiikanpalaa, 145 metalliartefaktia, liitupiipun paloja, limsiön iskennäisiä ja luuesineen fragmentteja. Alueelta löytyi kuusi kolikkoa, joista vanhimmat ajoitetut rahat on lyöty 1500-luvun alkupuolella. Paikalta löytyi myös kolme brakteaattia, jotka ovat liian huonokuntoisia ajoitettaviksi. (Lampila 2010, 20-21, rahojen osalta konsultoitu Tuukka Talviota)

Vuonna 1994 avattiin pihamaalle 3x3 metrin kokoinen alue, joka kaivettiin kerroksina pohjaan. Kaivausalue sijaitsi karttojen mukaan 1700-luvun pihapiirin keskivaiheilla. Kerrokset olivat sekoittuneet, ja niistä löytyi kymmenisen kiloa tiiltä, luuta, lasia, hiiltä, savinen värttinänkehrä, mahdollinen meripihkahelmi ja vuonna 1531 lyöty hopeinen fyrk. (Lampila 2010, 26)

Kesällä 1997 pihalle piti pystyttää kasvihuone, mutta paikalta tulikin esiin yllättävän runsaasti nähtävästi uudelle ajalle ajoittuvia löytöjä, lopulta myös koiran hauta. Paikkaa ei kaivettu syvemmälle. Kasvimaan käytön yhteydessä oli puolestaan saatu viitteitä siellä sijaitsevasta kivijalasta, joka otettiin lopulta osittain esille vuonna 2002. Kivien välistä löytyi laastia. Samana vuonna dokumentoitiin myös todennäköinen vanha tuulimyllyn paikka. (Lampila 2010, 32, 34-35)

Vuosien 1998 ja 2009 välisenä aikana pihapiirin keskivaiheilla, keittiön kuistin edustalla, tehtyjen puutarha-, puunkaato- ja maanmuokkaustöiden yhteydessä havaittiin myös joitakin tuhoutuneiden rakenteiden osia, lähinnä kivilinjoja ja mahdollinen nurkkakiveys

sekä runsaasti löytöjä. Löytökerrokset ovat olleet pääasiassa ilmeisen sekoittuneita, mutta ajoitettavista löydöistä mainittakoon rahat, joista vanhimmat ovat ruotsalaisia 1600-luvun kolikoita. Esinelöydöissä on runsaasti liitupiipun osia, jotka säilyneiden piipunkoppien perusteella ajoittunevat 1600-luvulta eteenpäin. Alueelta löytyi myös 1500-luvulle ajoitettava kirjan hela, ja kivisavikeramiikasta voidaan puolestaan tunnistaa yksi myöhäiskeskiaikainen Siegburgin kannun pohjan reunapala.

Rakennukseen liittyvissä löydöissä on tiilen lisäksi melko paljon ikkunalasia, jota on reunoista nyrhittyä suorakaiteista tai kulmikkaaksi muotoiltua mallia, pieniä pyöreitä laseja sekä maalauskoristeisia kappaleita.

Pappilassa on tällä hetkellä kaksi uuden ajan tiilikellaria mutta edellä mainitun, 1760-luvulla täytetyn kivikellarin jäännökset saattavat edelleen olla pihapiirin maan alla. Pappilan pihasta löytynyt katkelmallinen muototiili voisi viitata siihen, että paikalla on ollut kellari jo keskiajalla. Tiili on todennäköisesti ikkunan tai oven pielen profilointeihin muurattu muototiili, jota on käytetty ns. sauvaston muodostamiseen. Tämän perusteella kellarin yläpuolella olisi voinut sijaita myös muurattu rakennus. (Ratilainen, sähköpostiviesti 19.11.2012)

Pihapiirin esihistoriaa

Pappilan alueelta on saatu useita viitteitä myös esihistoriallisesta toiminnasta. Vuonna 1995 pihalta löytyi pieni, kivistä työstetty – ja ilmeisesti kivikauteen ajoittuva – talttamainen esine. Vuonna 1999 puolestaan eräästä kaivannosta paljastui pala myöhäiskivikautista keramiikkaa. (Lampila 2010, 27, 33)

Vuonna 2003 tuli uuden kuusiaidan istutuksessa esiin kiveystä, joka osoittautui moneen otteeseen kasvaneeksi rökkiöksi. Rökkiön yhteydestä taltioitiin palanutta luuta, sen lounaiskulmasta 1500-luvun raha, mutta myös kuutiokivi, veitsen teriä ja tunnistamaton metalliesine. Koska otaksuttiin, että rökkiön vanhin kerrostuma saattaa olla esihistoriallinen, aluetta ei kaivettu pohjaan. (Lampila 2010, 36-39) Piirroksessa rökkiö näyttääkin tyypilliseltä esihistorialliselta silmäkivelliseltä rökkiöltä. Mitenkään tavatonta ei ole, että näistä löytyy päältä uudempaa kiveystä ja löytöjä.

Edellisen rökkiön lähellä, aivan pellon reunassa sijaitsee toinen kumpare, jota arveltiin peltorökkiöksi. Turpeen alta paljastui kuitenkin yhtenäiseltä vaikuttanut kivikerros, josta löytyi palanutta luuta. Kahtia haljennut, porajälkinen kookas kivi rajaa tätä pikkukiveystä kahdelta sivulta. Ilmeisesti tässäkin kiveyksessä on kyse hautarökkiöstä.

TYAdigi 39.104. Toinen Vanajan entisen pappilan pihapiirin pohjoisreunalla sijaitsevista, todennäköisesti rautakautisista rökkiöistä. Kuva H.-M. Pellinen.

Palanut muototiilen katkelma Vanajan pappilasta. Kuva H.-M. Pellinen.

Vuonna 2009 löytynyttä keramiikkaa, vasemmalla kivisavisen kannun pohjan reunapala, ns. Sieburgin tuotantoa myöhäiskeskiajalta. Oikealla punasavisen padan kappaleita, jonka sisäpinnalla on vihreä lasite, myöhäiskeskiajalta tai uuden ajan alkupuolelta. Kuvat H.-M. Pellinen.

Vanajan pappilan pihalta löytynyt 1500-luvun tyylinen kirjan hela. Kuva H.-M. Pellinen

Vanajan pappilan nykyisten omistajien pihapiiristään keräämiä simpukkapiippuja ja kolikoita vitriinissä. Kuva H.-M. Pellinen.

Vasemmalla pihamaasta löytyneitä pelivälineitä samassa vitriinissä. Kuva H.-M. Pellinen.

Yhteenveto

Historiallisten karttojen mukaan Vanajan pappilan tonttimaan on sijainnut samalla paikalla viimeistään 1600-luvulta alkaen, pihapiiristä tehtyjen löytöjen perusteella paikalla on asuttu viimeistään 1500-luvulla. Muutamien keskiaikaisien löytöjen antavat mahdollisuuden ajatella, että jatkumo olisi pidempikin.

Pihapiiri on säästynyt runsaammalta täyttömaan tuonnilta mutta silti edelleen luontaisesti maan pinnalle näkyvät ja säilyneet kivijalat edustavat karttavertailun perusteella vain pappilan viimeisintä käyttö- ja purkuvaihetta. Alueelle tehdyissä kaivannoissa on havaittu maan alla joitakin kivirakenteiden osia, mutta ei yhtään kokonaisuutena säilynyttä rakennetta. Lisäksi maakerrokset ovat monin paikoin sekoittuneita. Alueen esihistoriallisesta käyttövaiheesta on pihan reuna-alueella säilynyt ainakin osittain säilyneiksi muinaisjäännöksiksi luokiteltavia kohteita, kuten kaksi ilmeisesti rautakauteen ajoittuvaa hautaröykkiötä.

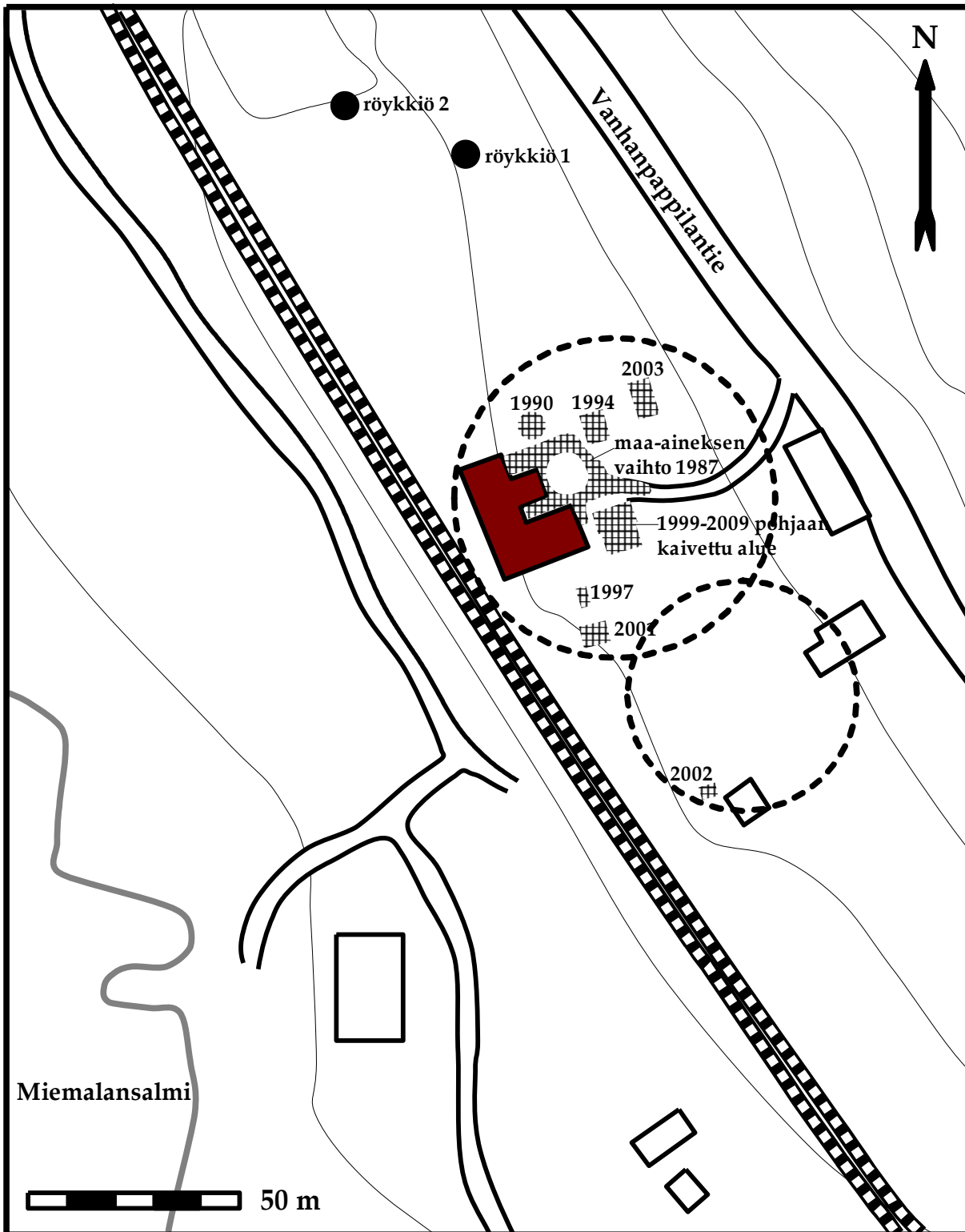
Kirjallisuus

Lampila, Martti 2010. *Vanhan pappilan pihalla. Mitä täällä oikein on tapahtunutkaan?* Kirjoittajan kustantama, ei painopaikkatietoa.

Rytkönen, Raili 1992. *Vanajan historia II*. Jyväskylä.

Suolahti, Gunnar 1912. *Suomen pappilat 1700-luvulla*. Porvoo.

Suvanto, Seppo 1976. Vanajan keskiaika. *Vanajan historia I*. Toim. Y.S. Koskimies ja Pekka Lampinen. Wanaja-seuran julkaisuja XX. S. 115-234.

Kartta 7. Vanajan vanha pappila

Tarkastuskartta 2012

Pohjana peruskarttaote 2131 09 sekä Lampila 2010, 10-11.

Vanhan pappilan päärakennus merkitty karttaan tummemmalla värillä

Pohjoisemman ympyrän sisälle jää 1700- ja 1800-luvun karttojen osoittama miespiha, eteläisemmän paikkeille karjapiha.

Piirt. Hanna-Maria Pellinen

Urjala

Kohteen nimi: Vahosten keskiaikainen kirkontila, myöhempi pappila

Kohteen laatu: historiallisen ajan kylätontti

Muinaisjäännösluokka: 2

Tutkimuksen laatu: teemainventointi

Kunta: (ent. ja nyk.): Urjala

Kylä: Vahonen/Honkola

Tila ja rek. no.: Vahosten entinen pappila 887-429-6-1

Kohteen osoite: Vahostentie 114, 31730 Honkola

Peruskarttalehti ja viimeisimmän pappilan päärakennuksen koordinaatit: Pk 211404
Urjala, N=6781294, E=308894 (ETRS-TM35FIN)

Historiallisten karttojen perusteella rajatun vanhan tonttimaan alue: N=6781225-
6781380, E=308755-308945

Maanomistaja: Christine Furuhjelm

Maanomistajan yhteystiedot: Honkolan kartano, käyntiosoite Kartanonkuja 80,
postiosoite Halkivahantie 334, 31730 Honkola, p. 03-5464120

Tutkimuslaitos: Turun yliopiston arkeologian oppiaine

Tutkija: FM Hanna-Maria Pellinen

Kenttätyöaika: 24.8.2012

Talletetut löydöt: -

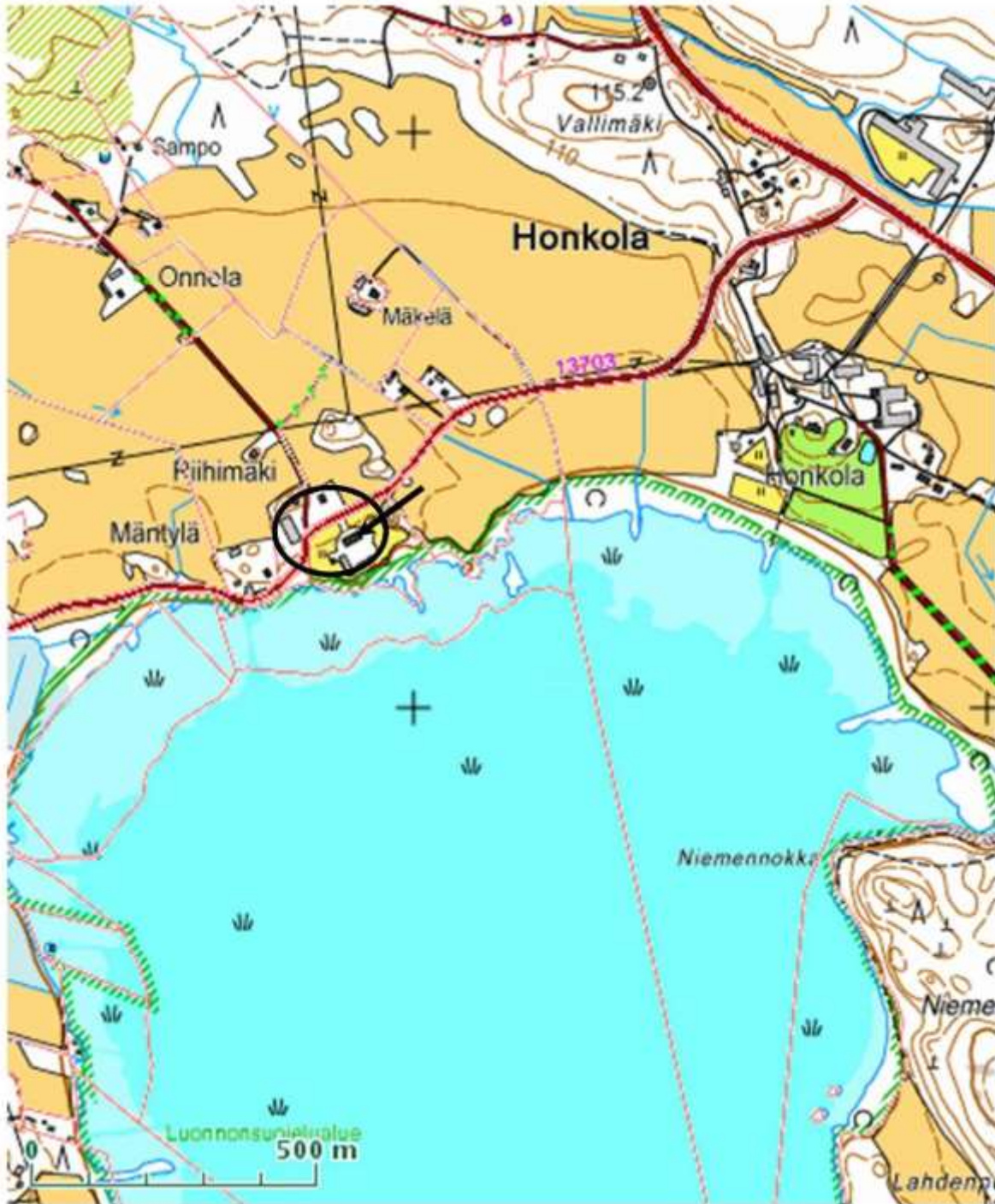
Digikuvat: TYAdigi 39. 79-95

Kohdetta koskevat liitteet: Liitteet 1-2

Aikaisemmat tutkimukset: -

Aiemmin taltioidut löydöt: KM 12043 rautakautinen D-tyypin kupurasolki Urjalan
pappilasta (diar. 24.1.1949)

Raportin säilytyspaikka: Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkisto, kopio
Museovirastolla

Ote peruskarttalehdestä 211404 (© Maanmittauslaitos), jossa musta nuoli osoittaa viimeistä pappilan päärakennusta, soikio sen ympärillä rakennuskannan sijaintia. Mies- ja karjapihan rakennuksia on voinut olla muuallakin, kuten ensimmäisellä kukkulalla pohjoiseen päin mentäessä ollut pappilan riihi.

Alueen ympäristö, topografia ja suhde muihin muinaisjäännöksiin

Urjalan vanhin pappila sijaitsi Kortejärven pohjoispäässä, Vahosten kylässä. Paikka on kaukana nykyisestä kirkosta mutta aikanaan kun kirkko oli järven eteläpäässä, kolmen kilometrin soutuatkalla järven yli pääsi suoraan pappilan rantaan. Pappilan asuinrakennukset jäävät Vahostentien ja Kortejärven väliin, navetta sijaitsee tien toisella puolella ja navetan itäpuolelta erkanevat Vahostentiestä pohjois-eteläsuunnassa kulkeva Pappilantie. Ympäristö on muuttunut viljelymaisemasta laidunalueeksi Honkolan kartanon hevostenkasvatuksen myötä, nykyään asuintontin ulkopuolella on useita hevoshakojia. Tonttimaa on sora-moreenia, laidunten eli entisten peltojen savipohjaisilta mailta kohoaa siellä täällä kalliokumpareita, joilla kasvaa koivuja, kuusia, mäntyjä ja katajaa, muuten alue on melko tasaista. Pihapiirin eteläpuolella aukeaa Natura-alueeksi merkitty Kortejärven suomalainen vesijättömaa.

Vanhoilla pappilan mailla, päärakennuksesta noin 50 metriä luoteeseen sijaitsee Mäntylän rautakautinen röykkiöalue (mj. rek. no. 887010031). Kiven ja maansekaisia röykkiöitä on jäljellä neljä. Yksi noin 7x4 metrin kokoinen röykkiö on ollut pappilan navetan länsisivustan hakamaalla, mutta sitä ei enää löydetty vuoden 1983 inventoinnissa. Yksi röykkiöistä on tutkittu Lauri Pohjakallion johdolla kokonaan, sen löytöinä olivat keramiikka, eläinten hampaat sekä palanut luu. Pappilan puutarhasta on myös saatu irtolöytönä talteen jo vuonna 1949 rautakautinen D-tyypin kupurasolki. Tällaiset soljet ajoittuvat myöhäiselle rautakaudelle. Edelleen Mäntylän röykkiöalueesta vajaan 200 metriä länteen sijaitsee Huvilamäen röykkiökohde, josta ei ole ajoittavia löytöjä, mutta joka on luokiteltu esihistorialliseksi. (Muinaisjäännösrekisteri verkko-osoitteessa kulttuuriymparisto.nba.fi, haulla Urjala, luettu 6.9.2012)

TYAdigi 39.81. Vahosten vanhan pappilan päärakennus elokuussa 2012, etelälounaasta. Kuva H.-M. Pellinen

TYAdigi 39.82 ja 87. Tiilikellarin sisäänkäynti päärakennuksen länsipäädystä (vas.) ja näkymä pihapiiristä etelään, Natura-alueelle ja Kortejärvelle. Kuvat H.-M. Pellinen

TYAdigi 39.85. Vanha väentupa Vahosten pappilan miespihan länsireunalla, idästä. Kuva H.-M. Pellinen

TYAdigi 39. Väentuvan länsipuolella on säilynyt vanha huussi ja hieman heinikosta pilkistävää, puretun ladon kivijalkaa. Kuva H.-M. Pellinen

Vahosten pappilan historia

Keskiaikaan periytyvä Vahonen oli lampuodin hoitama kirkontila, jossa Akaan papit saattoivat yöpyä käydessään täällä saarnaamassa. Ensimmäinen kirjallinen maininta tilasta on vuodelta 1556. Tuolloin mainitaan Akaan kappalaisen herra Eerikin käyvän ”metsäseudussa” pitämässä messua, ja Vahosten tilaa käytettävän hänen ylläpitämisekseen. Uskonpuhdistuksen jälkeen tila peruutettiin kruunulle vuonna 1557, mutta palautettiin Urjalan seurakunnalle sen itsenäistyessä vuonna 1589. (Arajärvi 1973, 290-291, Ojanen 1989, 23)

Keskiaikainen tila ei ollut suuri, ja lampuoti piti vain yhtä lehmää ja yhtä hevosta. Pellot, kaskimetsät ja laitumet olivat kuitenkin hyvät ja kalavedetkin kohtalaiset. Alun perin Vahonen lienee ollut isompikin, mutta siitä lahjoitettiin ilmeisesti kaksi kolmasosaa kruunulle. Uudella ajalla tila kasvoi taas huomattavasti. (Arajärvi 1973, 291)

Vahosten rakennuskannasta on säilynyt huonosti vanhempia merkintöjä. Mainitaan, että isovihan jälkeen pappila oli korjauksen tarpeessa ja muun muassa pakaritupa piti rakentaa kokonaan uudelleen. Pappilassa tehtiin 1800-luvulla isoja korjauksia, mutta keskusteltiin myös sen hajottamisesta. Vaikka kirkko siirrettiin Laukeelaan, säilytettiin vanha pappila käytössä vuoteen 1964 asti. (Arajärvi 1973, 293)

Tonttimaan sijainti vanhojen karttojen perusteella

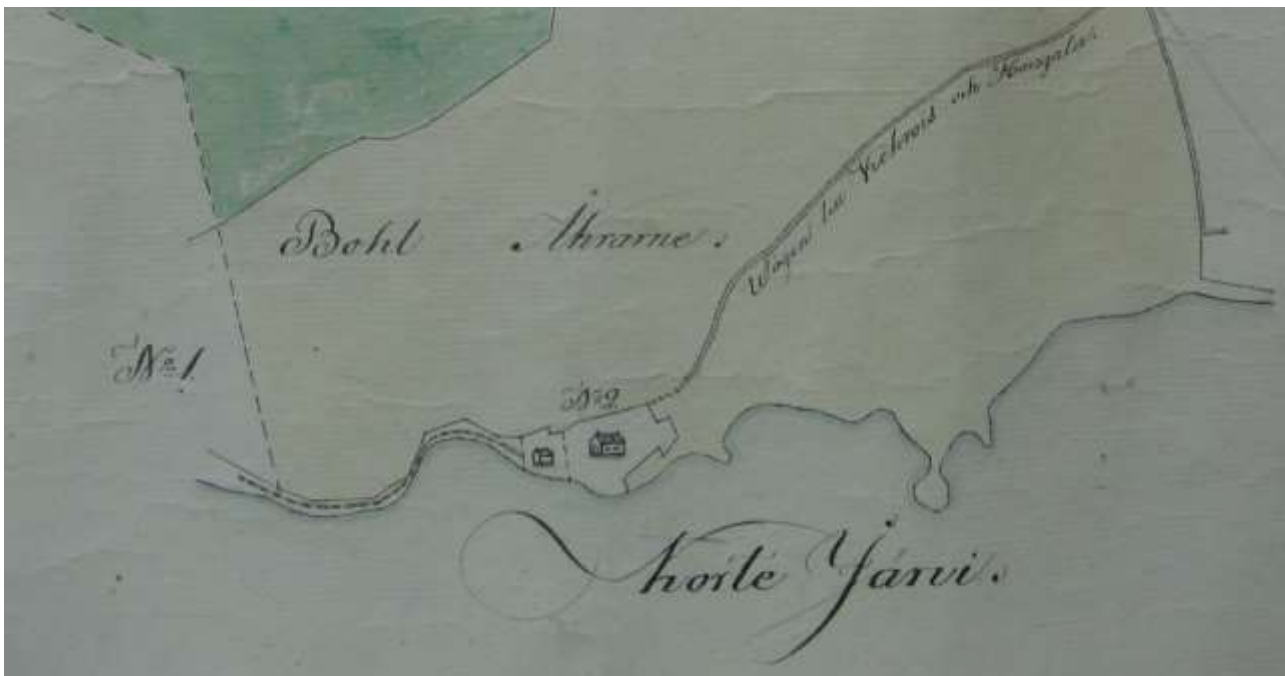
Vanhin lähde Vahosten pappilan sijainnista on Lars Schroderuksen piirtämä Vahosten pappilan maakirjakartta vuodelta 1651. Huolimatta kartan epätarkkuuksista, päällekkäisanalyysi nykyisen peruskartan kanssa tuo ilmi, että karttaan merkitty pitkänomainen rakennus sijaitsee suunnilleen samalla paikalla kuin nykyinen päärakennus. Tästä – kuten myöhemmistäkin kartoista – tulee myös esiin Kortejärven vedenpinnan selvästi korkeampi taso aikaisempina vuosisatoina, jolloin sitä ei vielä juoksutettu. Mielenkiintoinen piirre ovat lisäksi maakirjakartassa tonttimaan luoteispuolella näkyvät viljelemättömät kumpareet, jotka on piirretty hyvin vastaamaan alueen nykyisiä korkeampia, metsäisiä mäkiä, joista yhden tuntumassa sijaitsee em. rautakautinen röykkiökohde – tai sen säilynyt osa.

Israel Grundströmin vuonna 1769 mittaamassa isojakokartassa pappilan tonttimaa näyttää sijaitsevan edelleen samalla paikalla ja päärakennus nykyisen rakennuksen paikkeilla. Pihapiirin länsireunalle on merkitty toinen, pienempi rakennus (vuoden 1834 kopio, Urjalan seurakunnan arkisto). Samanlainen tilanne näkyy 1800-luvun puolella senaatinkartassa, johon on merkitty myös puisto nykyisen pihapiirin ja puiston kohdalle. Karttalähteiden perusteella siis sekä pappilan asuinrakennustontti että päärakennus olisivat sijainneet suunnilleen samalla paikalla ainakin viimeiset 359 vuotta.

Ote Vahosten maakirjakartasta vuodelta 1651.

(http://www.nic.funet.fi/pub/sci/geo/carto/vanhatkartat/maakirjakartat/highres/bb1a/bb1a_1~4.jpg)

Vahosten pappilan tontti vuoden 1769 kartalla, joka on kopioitu vuonna 1834. (Urjalan seurakunnan arkisto)

Maastotarkastuksessa tehdyt havainnot

Pappilan vanha päärakennus sijaitsee Vahostentien tapaan lounas-koillinen -suunnassa fasadi tielle päin. Sen lounaispäädyssä on pieni erillinen sisäänkäynti kellariin, joka on rakennettu tiilistä. Tarkastushetkellä kellari ei ollut käytössä ja sen lattialla oli ainakin 10 senttiä vettä. Miespihassa on jäljellä päärakennuksen lisäksi kookas väentupa pihapiirin länsireunalla. Piha on kunnostettu nurmikoksi noin 20 vuotta sitten ja siinä kasvaa lehtikuusia ja koivuja. Sitä ennen, Honkolan kartanon lunastettua pappilan, pihaa käytettiin hevoshakana. Ympäröivällä alueella on useita ulkorakennuksia, muun muassa yli 100-vuotias kivinavetta. Miespihan länsipuolella on vanhan huussin lisäksi kookas, 1900-luvulla puretun ladon kivijalka.

Tein pihapiirissä sekä tien ja päärakennuksen välillä useita kairauksia. Erityisesti päärakennuksen molemmin puolin kaira kolahti jo noin 20 cm syvyydessä joko erittäin kovaan maahan tai kiveen/kallioon. Päärakennuksen pohjoispuolella maa oli pehmeää, vaaleaa hiekkaa, lapionpistossa myös täysin löydötöntä. Hiekka lienee tuotu paikalle kuivikkeeksi tai tasoitteeksi. Pappilan nykyinen asukas, Honkolan kartanon keittiömestarina toiminut Christer Bonn kertoi, että hänen muutettua taloon pari vuosikymmentä sitten, koko sisäpihaan tuotiin lukuisia kuormia maata hevosten talloman kovan saven peitoksi.

Sisäpihalla, päärakennuksesta noin 15 metriä etelään oli näkyvissä 180 cm pituinen pätkä noin 30 cm levyistä kiviriviä, jonka funktiota ei tunneta. Joka tapauksessa rakenne on liittynyt tavalla tai toisella pappilan miespihaan. Kivirivi on luode-kaakkosuuntainen. Lisäksi päärakennuksen kaakkoisnurkalla kasvavan syreenipensaikon sisällä on kolmen suuren kiven muodostava rivi sekä maakasa, joka sisältää mm. betonilaatan palasia ja kattotiiliä. Päärakennuksen itäreunasta muutaman metrin päässä sijaitseva soikea kumpare koostuu 1900-luvun purkujätteestä savupiipun uusimisen ajalta.

Tein pihalle yhden noin 50x50 cm kokoinen koekuopan maalajien, stratigrafian ja kulttuurikerrosten säilyneisyyden selvittämiseksi. Se sijaitsi edellä mainitun kivirivin luoteisnurkassa (N=n.6781289, E=n.308909 ETRS-TM35FIN). Tällä kohdalla ruoho ja multakerros käsittivät noin seitsemän senttiä paksun kerroksen, jonka alta paljastui erittäin kova savimaa, joka piti rikkoo lapiolla alaspäin pääsemiseksi. Pintamullasta löytyi ilmeisesti täytemaan mukana kulkeutuneita kirkkaita lasinsiruja. Koko savikerroksen paksuudelta löytyi pieniä tiilen palasia. Lisäksi saven joukossa oli puusilppua ja hiiltä sekä yksi tummanvihreä, paksuseinäisen lasiastian, nähtävästi pullon, pala. Savikerros jatkui kovana noin 30 cm syvyyteen, jolloin vastaan tuli halkaisijaltaan noin 20 cm kokoinen kivi. Kiven reunoilla näkyi tiilimurskaa. Savi muuttui tässä vaiheessa aavistuksen pehmeämmäksi - tai kosteammaksi - mutta irtosi vain isoina paakkuina. Noin 40 cm syvyydellä alkoi paljastua kalliota, jonka päällä oli vielä muutama nyrkkiä suurempi kivi. Viimeiset viisi senttiä ennen kalliopohjaa maa oli erittäin märkää. Hiilenmursusia löytyi vielä aivan pohjasavesta.

TYAdigi 39. 94 ja 95. Vahosten entisen pappilan pihamaalle kaivettu koekuoppa, jonka pohjassa näkyy kallio. Tumma maa on märkää, likaista savimaata. Oikealla koekuoppa peitettynä ja sen vierellä sijainnut kivirivi. Kuvat H.-M. Pellinen.

Yhteenveto

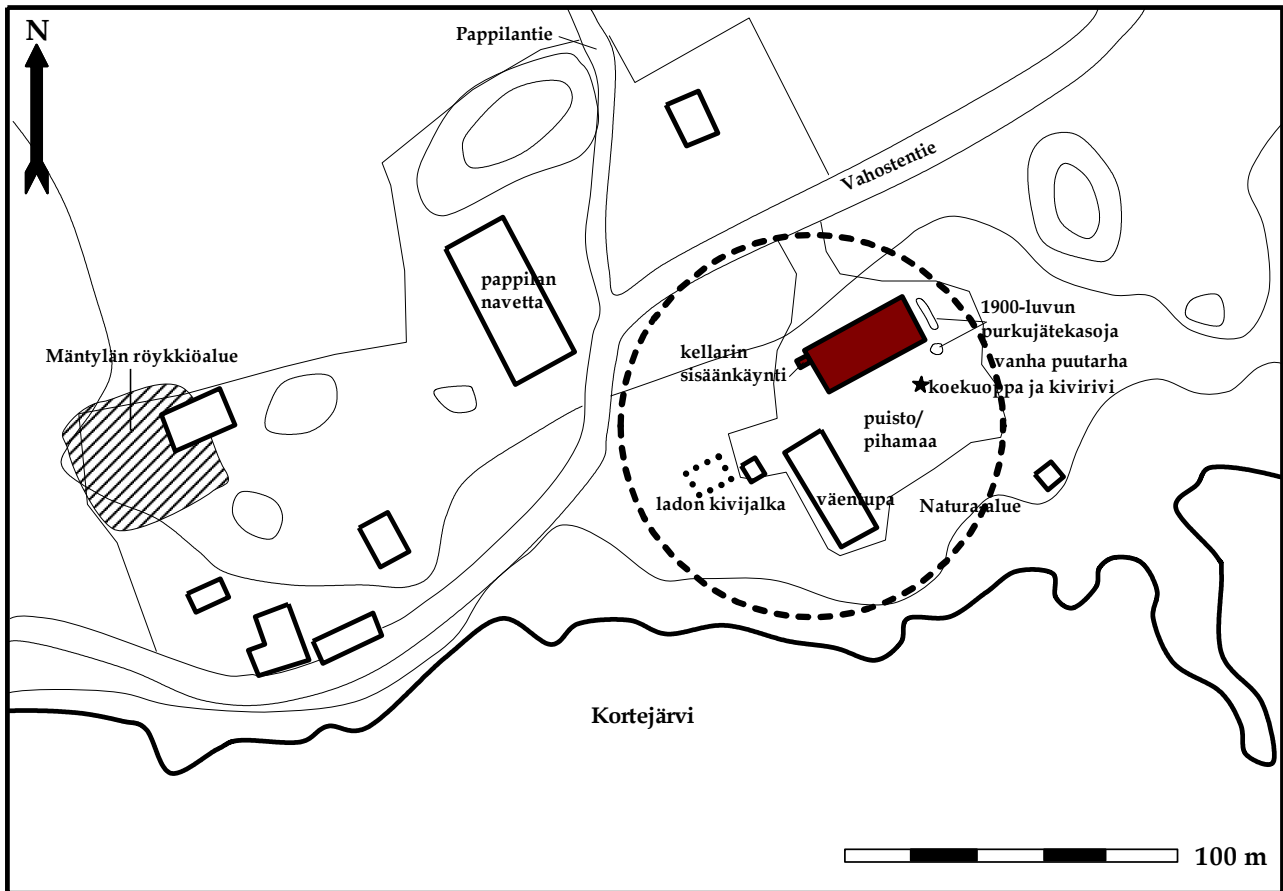
Vahosten kirkontilalla on nuorempaan rautakauteen periytyvät juurensa, mistä kertovat alueen kiviröykkiöt ja löydöt. Tavasta, jolla alue on siirtynyt kirkon haltuun ei ole säilynyt lähteitä, mutta vuonna 1589 tehtiin välillä kruunun hallussakin olleesta tilasta itsenäistyneen Urjalan emäseurakunnan kirkkoherranpappila.

Viimeistään 1600-luvun puolivälistä pappilan miespiha on sijainnut nykyisellä paikallaan, karjapiha sen länsipuolella. Koska päärakennuksen ympärillä tulee melko pian vastaan kallio, ei ole todennäköistä, että ainakaan sen välittömässä läheisyydessä olisi säilynyt ehjiä rakenteita tai kulttuurikerroksia. Pihan etelä- ja länsipuolella ei havaittu kalliota, joten täällä säilyneiden kerrostumien mahdollisuus lienee suurempi.

Kirjallisuus

Arajärvi, Kirsti. 1973. *Urjalan historia I. Itsenäisen seurakunnan synnystä kunnalliselämän alkuun n. 1590-1860*. Tampere.

Eeva Ojanen, 1989. *Urjalan seurakunnan historia*. Forssa.

URJALA VAHONEN ENTINEN PAPPILA

Inventointikartta 2012

Pohjana peruskarttaote 211404 URJALA

Vanha pappilan päärakennus merkitty karttaan tummemmalla värillä

Ympyrän sisälle jää historiallisten karttojen osoittama tonttimaa

Piirt. Hanna-Maria Pellinen

LOPPUKATSAUS

Kanta-Hämeen keskiaikaiset pappilat sijaitsevat Hauhoa ja Janakkalaa lukuun ottamatta yli kilometrin päässä keskiaikaisesta kirkosta, Lammilla ja Tammelassa matkaa on peräti kolme kilometriä, Urjalassa yli neljä kilometriä. Vaikka etäisyys on ollut suurempikin, kulkuyhteydet kirkolle ovat olleet kohtuulliset, koska kaikki pappilat ovat sijainneet vesireittien, jätteiden tai vanhojen maanteiden varrella. Pappiloiden tonttimaat on sijoitettu moreeni-, sora- tai hiekkapohjalle, maakirja- ja isojakokartoista näkyvät kotipellot ovat vain Tammelassa ja Urjalassa savipohjaisia, muissa kohteissa ne sijaitsevat moreeni- tai hiekkamailla.

Perustamis- ja raja-asiakirjojen perusteella tiedämme ainakin Hattulan ja Lammin pappilan maiden sijainnin periytyvän keskiajalle. Tietoja pappiloiden rakennuskannasta on säilynyt useasta kohteesta jo 1500-luvulta, joista erityisen kattavasti Hauhon vuoden 1536 piispankäräjien pöytäkirjasta, mutta rakennusten sijaintia ei tuohon aikaan tavattu kuvata. Eräiden lähdetietojen perusteella on arveltu, että Hauhon pappila olisi aikaisemmin sijainnut lähempänä kirkkoa. Kartografisten lähteiden perusteella pappiloiden tonttimaat näyttävät yleensä pysyneen samoina ainakin 1600-1700 -luvuilta. Lammi on kohteista ainoa, jossa viimeisin pappilan päärakennus on purettu, alueella on nykyään Lammin biologisen aseman rakennuskanta.

Kanta-Hämeen ja Urjalan pappilatonteilta ei ennestään tunnettu keskiaikaisia rakenteita. Tammelan pappilassa on ollut holvattu kellari vuonna 1648. Hieman myöhäisemmissä lähteissä mainitaan kivikellarit myös Lammilla ja Vanajassa. Viimeksi mainitusta pihapiiristä löytynyt katkelmallinen muototiili voisi viitata siihen, että täällä olisi ollut mahdollisesti keskiaikainen kivikellari ja sen yllä muurattua rakennetta, esimerkiksi kellaritupa. Maastotarkastuksen aikana pihapiireissä havaitut kellarit ja muut kivirakenteet ovat mielestäni uudelta ajalta peräisin. Pappilan rakennuskantaan liittyviä, maan pinnalle näkyviä kivijalkoja tai niiden osia, on säilynyt ainakin Janakkalan, Lammin, Urjalan ja Vanajan pappiloissa. Nämä edustavat enimmäkseen pappilan viimeistä rakennusvaihetta, joka on suureksi osaksi purettu 1900-luvulla. Lammilla on säilynyt osa viimeisimmän pappilan päärakennuksen kivijalkaa, mutta myös sitä edeltävän, 1810-luvulla rakennetun pappilan päärakennuksen kivijalka. Tammelan entisen pappilan piha-alueella tavattiin noin 40 cm syvyydessä pikkukivistä ja savesta koostuva, erittäin tiivis ja kova kerrostuma, mahdollisesti osa vanhaa pihaa tai lattiaa. Hauhon pappilassa puolestaan on kookkaita puutarhaan liittyviä kivirakennelmia.

Kulttuurikerrosten paksuuteen ja säilymiseen ovat vaikuttaneet useat tekijät. Tonteilla, joissa kalliopohja on pinnalla kuten Janakkalassa ja Urjalassa, ei ole päässyt muodostumaan paksuja kerrostumia, vaan maapohja on nähtävästi raivattu aina uuden rakennusvaiheen yhteydessä. Purkujätettä ei välttämättä ole viety kauas, sekä Urjalassa että Tammelassa on pihapiiriin haudattu rakennusjätettä vielä 1900-luvulla. Toisaalta useassa kohteessa pihalle on tuotu 1900-luvun jälkipuolella kuormalavoittain täyttömaata, jolla aluetta on tasattu uudenlaiseen piha- tai puutarhakäyttöön.

Kanta-Hämeen pappilatonttien löytöateriaaleista laajin kokonaisuus on pääosin yksityiskokoelmiin taltioitu Vanajan pappilan aineisto, jossa edustettuina ovat runsaan ja monipuolisen uuden ajan löytöaineiston lisäksi keskiaikainen kivisavikeramiikka (Siegburg), astialasi (nauharuodepikari) sekä rahat, joista vanhimmat brakteatit saattavat ajoittua keskiajalle. Inventointilöydöt käsittävät lähinnä tiiltä, uuden ajan punasavikeramiikkaa, ikkuna- ja astialasia sekä eläinten luita. Harvinaisemmista löydöistä mainittakoon Tammelan Kydön pappilatontin 1600-luvulle ajoitettu kivisavikeramiikka (TYA 898:1).

Vaikka tässä katsauksessa käsitellyissä pappilakohteissa tuskin on säilynyt laajamittaisia ehjiä keskiaikaisia tai uuden ajan alkupuoleen ajoittuvia kulttuurikerroksia tai rakenteita, puoltaa kohteiden automaattinen suojelu paikkaansa. Pitäjän kirkollisina ja aikanaan myös hallinnollisina keskuksina pappilatontit tarjoavat esineaineistoa, jollaista ei ole yleisesti löydettävissä maaseudun historiallisen ajan asuinpaikoilta. Kanta-Hämeen pappilatonteilta saattaa löytyä myös keskiaikaisten, holvattujen kivikellareiden jäännöksiä. Suurin uhka pappilatonteille tällä hetkellä ovat valvomattomat viemäri- ym. kaivannot. Koneellisesti tehtävä kaivun valvonta maanäytteitä seuloen onkin se menetelmä, joka todennäköisimmin soveltuu pitkään asuttujen pappilatonttien tutkimiseen.

Turussa 11.6.2013

Hanna-Maria Pellinen

LIITE 1. Luettelo Kanta-Hämeen keskiaikaisten pappiloiden inventoinnin yhteydessä otetuista ja Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkistoon talletetuista digikuvista. Kuvat ottanut Hanna-Maria Pellinen, lukuun ottamatta kuvaa no. 61, jonka on ottanut Juha Ruohonen.

HATTULA 7.11.2012

1. Hattulan vanha pappila ja uusi kirkko lahden toisella puolella. Kuva lännestä.
2. Hattulan vanhan pappilan päärakennus lännestä.
3. Hattulan vanhan pappilan päärakennus lounaasta.
4. Hattulan pappilan päärakennuksen eteläpäätyyn kaivettu uusi lampi, lännestä.
5. Hattulan vanhan pappilan etupihan uusi puutarha, idästä.
6. Näkymä Hattulan vanhan pappilan pihamaalta kaakkoon. Maanomistaja Leena Carelsé auttaa kaivamaan koekuoppaa.
7. Kerrostalo Hattulan vanhan pappilan länsipuolella. Kuva etelästä.
8. Hattulan vanhan pappilan pohjoispuolelta kulkeva tie järven rantaan. Kuva lännestä.
9. Hattulan vanhan pappilan entinen navettarakennus. Kuva idästä.
10. Hattulan pappilan puretuista rakennuksista kerättyjä tiiliä.
11. Eteläpäädyn ovi Hattulan pappilan päärakennuksen rossipohjaan.
12. Hattulan vanhan pappilan päärakennuksen alle, sen eteläpäätyyn kaivettu koekuoppa, etelästä.

HAUHO 21.9.2012

13. Kuva Hauhon pappilalta kirkolle.
14. Hauhon pappila Kotkontieltä, kaakosta.
15. Pääportti Hauhon pappilan pihalle, kaakosta.
16. Hauhon pappilan päärakennus, koillisesta.
17. Hauhon pappilan pihapiirin luoteisreunan rakennukset – kaksi ulkorakennusta ja niiden välinen maakellari – kaakosta.
18. Hauhon pappilan pihapiirin luoteisnurkkaa, puun vieressä todennäköinen kivijalan jäännös, kaakosta.
19. Näkymä Hauhon pappilan pihan luoteisnurkalta kohti rantaa.
20. Hauhon pappilan lounaispuolelta, terassilta alaspäin johtavat kiviportaat.
21. Polku Hauhon pappilan lounaispuolelta alas entiselle pellolle päin.
22. Hauhon pappilan lounaispuolen ylempää terassirakennelmaa.
23. Hauhon pappilan lounaispuolen alempaa terassirakennelmaa.
24. Yksityiskohta edellä mainitun terassirakennelman nurkasta.
25. Hauhon pappila lounaasta.
26. Näkymä rehevöityneelle Saunalammille, lounaasta.

JANAKKALA 8.9.2012

27. Janakkalan entinen pappila portilta eli pohjoisesta.
28. Janakkalan pappilan päärakennus eteläpuolelta.
29. Kivistä rakennettu terassi tai kulkutie pappilan eteläpuolella.
30. Edellä mainittua kivrakennetta kaakosta.
31. Kallio Janakkalan pappilan pihapiirin eteläreunalla.
32. Jyrkkä rinne pappilatontin eteläreunalla.
33. Janakkalan pappilan pihapiirin aitta/vajarakennus pihalta käsin eli idästä.

34. Janakkalan pappilan aitta ja vaja etelästä.
35. Janakkalan pappilan pihapiirin luoteisnurkkaa, jossa näkyy paikoin maan pinnalle säilyneen kivijalan osia, lännestä.
36. Em. kivijalan viereen kaivettu koekuoppa 5.
37. Janakkalan pappilan kellarin yläpuolinen varastorakennus pihan puolelta eli lounasta.
38. Janakkalan pappilan piharakennus ja kellari idästä.
39. Pappilan kellarin sisäänkäynti idästä.
40. Janakkalan pappilna kellarihuoneen itäpääty.
41. Janakkalan pappilan kellarihuoneen länsipääty.

LAMMI 2.8. ja 29.-30.11.2012

42. Lammin biologisen aseman päärakennus lännestä.
43. Lammin viimeisimmän pappilan päärakennuksen kivijalkaa, lounaasta.
44. Sama kivijalka idästä.
45. Kivijalan keskelle pystytetty muistomerkki.
46. Pappilaan kuuluneen kellarin kattoa pihapiiristä nähtynä, pohjoisluoteesta.
47. Kellarin sisäänkäynti rintein puolelta, etelästä.
48. Kellarieteinen, etelästä.
49. Kellarihuone, etelästä.
50. Putkikaivanto Lammin biologisen päärakennuksen edustalla.
51. Samaa kaivantoa pihan eteläreunalla, asuntolarakennuksen vierellä.
52. Rantaan johtavan hiekkatien pohjoispuolella, pensaikon sisällä näkyvää kivrakennelmaa, etelästä.
53. Kivipaasi, kiveystä ja tiiliä saman rakennelman vierellä.
54. Jätekasasta paljastui myös palamatonta eläimen luuta.
55. Puretun rakennuksen kivijalasta koottu ympyrä pihapiirin länsilaidalla, koillisesta.
56. Pappilanaikainen luode-kaakko - suuntainen puistokuja Lammin biologisen aseman puistoalueen pohjoisreunalla, kaakosta.
57. Vanha pappilan ohi kulkenut maantie vasemmalla, oikealla uusi, suoristettu ja asfaltoitu tielinjaus, koillisesta.
58. Työkuva: Juha Ruohonen kaivaa koekuoppaa 3, pohjoisesta.
59. Työkuva: Ville Laakso kaivaa koekuoppa 3, pohjoisesta.
60. Työkuva: Hanna-Maria Pellinen kaivaa koekuoppaa 3, luoteesta.
61. Puujäännettä Lammin koekuopassa no. 3, pohjoiskoillisesta.
62. Alempaa puujäännettä Lammin koekuopassa no. 3, itäkaakosta.

TAMMELA 24.-26.7.2012

63. Tammelan vanhan pappilan entinen päärakennus ja siihen liitetty uudisrakennus, etelälounaasta.
64. Tammelan vanhan pappilan entinen päärakennus länsiluoteesta.
65. Kuten yllä, luoteesta.
66. Tammelan vanhan pappilan kiviinavetta, koillisesta.
67. Esimerkki entisen pappilan piha-alueelta uudisrakentamisen yhteydessä kasatuista kivistä kiviröykkiöistä, idästä.
68. Tammelan vanhan pappilan ja Ruisluodon palvelukeskuksen pohjoispuolisen puiston kumpu- ja röykkiörakentamista, lounaasta.
69. Tammela, koekuopan 1 sijainti, lounaasta.

70. Tammela, koekuopan 1 sekoittunutta mutta löytörikasta pintakerrosta.
71. Tammela, koekuopan 1 pohjoisleikkaus kertoo sekoittuneesta savimaasta ts. vanhan pellon tai ryytimaan paikasta.
72. Tammela, koekuopan 2 sijainti (kuvassa myös kaivausapulainen Mai Nikulainen 3 v.) etelästä.
73. Tammela, koekuopasta 2 esiin tullutta purkukerrostumaa, kattotiilin palasia ja kattopeltiä.
74. Tammela, koekuopasta 2 noin 40-45 cm syvyydessä esiin tullutta tiivistä kiveystä ja savea.
75. Tammela, koekuopan 3 sijainti pohjoisesta.
76. Tammela, koekuoppa 3 ja 35-40 cm syvyydessä olleita kiviä.
77. Tammela, koekuopan 4 sijainti, etelälounaasta.
78. Tammela, koekuopan 4 kova savimaa noin 40 cm syvyydessä.

URJALA 24.8.2012

79. Urjalan Vahosten vanha pappilatontti Vahostentien ja Pappilantien risteyksestä nähtynä, luoteesta.
80. Urjalan Vahosten entisen pappilan päärakennus Vahostentieltä, pohjoisluoteesta.
81. Sama rakennus pihan puolelta, kaakosta.
82. Päärakennukseen liittyvän kellarin sisäänkäynti talon lounaispäädyssä, kaakosta.
83. Kellariin johtava portaikko, lounaasta.
84. Kellari ovelta nähtynä, lounaasta.
85. Urjalan pappilan vanha väentupa miespihan länsisivulla, itäkoillisesta.
86. Väentupa, huussi ja hieman heinikosta erottuvaa, puretun ladon kivijalkaa, luoteesta.
87. Näkymä pihapiiristä Kortejärvelle, pohjoiskoillisesta.
88. Urjalan pappilaan kuulunut navetta, kaakosta.
89. Kumpare Vahostentien pohjoispuolella, lounaasta.
90. Pappilan puutarha sijaisi tontin itäpuolella, jossa on vielä joitakin omenapuita pystyssä, lounaasta.
91. Päärakennuksen kaakkoiskulmalla olevassa sireenipensaassa on kivipaasia jostakin puretusta kivijalasta, luoteesta.
92. Koekuopan 1 sijainti, kaakosta.
93. Koekuopassa 1 vastaan tullut ensimmäinen kookkaampi kivi, länsilounaasta.
94. Koekuoppa 1 pohjassa, jossa vastaan tuli kallio, länsilounaasta.
95. Pitkänomainen kiviladelmä koekuopan 1 vierellä, eteläkaakosta.

VANAJA 5.5.2012

96. Vanajan vanhan pappilan päärakennus, etualalla yhtä pihan säilyneistä kivijaloista, itäkoillisesta.
97. Pappila ja toinen maanomistajista, kaakosta.
98. Vanajan pappilan vanha aitta tien varressa, pihan koillisreunalla, lännestä.
99. Tilanhoitajan talo ja kaivo, luoteesta.
100. Puretun navetan kivijalka ja sauna, luoteesta.
101. Päärakennuksen edestä kaivettu alue, luoteesta.
102. Kiveystä pensaiden alla, päärakennuksen kaakkoispuolella, kaakosta.
103. Kivijalkaa pihan kaakkoisreunalla, koillisesta.
104. Vanajan vanhan pappilan pihamaan röykkiö 1, koillisesta.

105. Rökkiö 2 haljenneen kiven välissä, pellon reunalla, kaakosta.

106. Toisen maanomistajan pystyttämiä kiviä pihapiiristä pohjoiseen, kaakosta.

Liite 2. Luettelo Kanta-Hämeen ja Urjalan keskiaikaisten pappiloiden inventoinnin yhteydessä koekuopissa havaituista löytömaterialleista, joita ei ole talletettu. Löydöt luetteloinut ja kuvannut Hanna-Maria Pellinen.

Hattula Pappilanniemi

Koekuoppa 1

Tämä koekuoppa oli löydötöntä täyttömaata.

N=6772754, E=359844 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 2

Pintakerroksessa ollutta tiilimurskaa, valkolasitteisia, kookkaita kaakelinpaloja ja kirkasta ikkunalasia ei punnittu.

Löydöt tulivat 0-35 cm syvyydestä.

Vaaleanvihreää taso- eli ikkunalasia 5 kpl, 4,90 g.

Palamatonta luuta 4 kpl, 9 g.

Löydöt tulivat 35-50 cm syvyydestä.

N=6772762, E=359827 ETRS-TM35FIN

Ks. kuva alla.

Hauhon kirkkoherranpappila

Koekuoppa 1

Lasittamaton punasavikeramikan muru, paino 1, 40 g

Vaaleanvihreää tasolasia, 2 kpl, 0,33 g.

Tiilenmurusia n. 5 g
Hiiltä 0,50 g
Löydöt tulivat 0-30 cm syvyydestä.

Palamatonta luuta, 1 kpl, 2,05 g
Tiilenmurusia n. 15 g
Laastia 2,4 g
Hiiltä 0,17 g
Löydöt tulivat 30-50 cm syvyydestä.
N=n.6784417, E=n.368514 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 2

Pintakerroksissa ollutta, täytesoran mukana tuotua tiilimurskaa ei taltioitu tai punnittu.
N=n.6784401, E=n.368499 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 3

Vaaleanvihreää tasolasia, 1 kpl, 0,50 g
-yhdellä sivulla kaksi tai kolme hieman nyrhintäjälkeä muistuttavaa koloa
Palamatonta luuta 0,3 g
Tiilenmurusia/punasavikeramiikkaa n. 4 g
Laastia 1, 2g
Löydöt tulivat 0-40 cm syvyydestä.
N=n.6784401, E=n.368480 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 4

Punasavikeramiikkaa, 4 kpl, 58 g
-dreijattuja, lasittamattomia paloja, joista yksi ruukun pohjapala, yksi suun reunapala, jonka reuna taitettu ulospäin (kuva alla).

Valkolasitteista fajanssia 3 kpl, 16,40 g

Valkoista posliinia 1 kpl, 1,90 g
Vaaleanvihreää ja kirkasta astia- ja tasolasia 4 kpl, n. 8 g.
Palamatonta luuta 3 kpl, 6 g.
Löydöt tulivat 5-45 cm syvyydestä.
N=n.6784432, E=n.368445

Koekuoppa 5

Modernin ikkunalasin palasia, joita ei taltioitu tai punnittu.
Löydöt tulivat 0-20 cm syvyydestä.
N=n.6784368, E=n.368589 ETRS-TM35FIN

Janakkalan pappila

Koekuoppa 1

Kookkaita tiilen kappaleita, joita ei taltioitu (useita kiloja).
Punasavikeramiikkaa 5 kpl 35,44g.
-kaksi ohutseinäistä palaa, joissa kellanvihreä lasite toisella pinnalla. Yksi pala pohjan taitteesta.
Valkolasitteisen fajanssiastian pohjan reunaa, ilmeisesti lautasesta, paino 11,75 g.
Kirkas, ohutseinäisen astialasin pala, mahdollisesti juomalasista, koristeena valkoisia raitoja, paino n. 1 g.
Kirkas tasolasin pala, jossa jäämiä maalista, 4,16 g.
Palamatonta luuta, 2 kpl, 17,15 g.
-kookkan nisäkkään putkiluista.
Hiiltä muutamia grammoja
Löydöt tulivat 5-30 cm syvyydestä.
N=n.6753164 , E=n.369086 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 2

Punasavikeramiikkaa 7 kpl, 135g
Vadin tai lautasen paloja, jonka sisäpinta on ollut lasitettu värittömällä lasitteella (kuva alla).

Punasavisen kaakelin pala, paino 32,38 g
Valkolasitteisen fajanssilautasen pala, paino 58,13 g
Kaksi vihreää astialasin sirua, 2,99 g
Vaaleanvihreä tasolasin pala, 0,56 g

Palamatonta luuta 2 kpl, 4,36 g
Kuonaantunutta savea 1 kpl, 3,03 g
Hiiltä muutamia selviä palasia, alle 1 g (paljon nokea ja murskaantunutta hiilenmurusta)
Löydöt tulivat 5-50 cm syövydestä.
N=n.6753158 , E=n.369086 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 3

Valkoinen posliinin siru, 0,91 g
Vaalea fajanssin siru, 0,19 g
Lasia 2 kpl, 2,85 g
-kirkas suora ikkunalasin pala ja vihreä kaartuva, astialasin pala.
Löydöt tulivat 5-30 cm syövydestä.
N=n.6753140, E=n.369096 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 4

Vihreää, hieman irisoitunutta astialasia 1 kpl, 2,85 g.
Löytö tuli aivan pintakerroksesta.
N=n.6753173, E=n.369124 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 5

Punasavikeramiikkaa 2 kpl, 23,50 g
Yksi kookaas reunapala, jonka reuna kaartuu ulospäin (kuva alla). Astian sisäpinnalla on kirkas/kellertävänruskea lasitus. Pienempi pala luultavasti samasta astiasta.

Valkolasitteinen fajanssiastian pala, 3,8 g.
Lasinpaloja yhteensä 122 g
Muun muassa kirkkaan, puristelasisen maljakon tai purkin paloja, kahdeksankulmisen, kirkkaan pullon pohjapala, sammalenvihreä ja vaaleanvihreitä astialasin paloja sekä ohuempia, kirkkaita astialasin paloja. Lisäksi joitakin kirkkaita ja vaaleanvihreitä suurempia, mahdollisesti ikkunalasin paloja. Kuva alla.

Tiiltä/punasavikeramiikkaa 44,75 g
Hiiltä n. 1 g
Löydöt tulivat 5-35 cm syövydestä.
N=n.677305, E=n.369094 ETRS-TM35FIN

Lammin biologinen asema

Koekuoppa 1

Tiiltä noin 3 g.
Löydöt tulivat 5-25 cm syövydestä.
N=n.6770473, E=n.394091 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 2

Tiiltä noin 20 g.
Löydöt tulivat 5-30 cm syövydestä.
N=n.6770417, E=394099 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 3

Tiilen ja hiilen murusia. Puujäänne ei ollut taltioitavissa, vaan siitä oli säilynyt lähinnä maatonut jälki.

Löydöt tulivat 30-65 cm syvyydestä.

N=n.6770450, E=n.394117 ETRS-TM35FIN

Tammelan Kydön entinen kirkkoherranpappila

Koekuoppa 1

Rautanaulan katkelma, pit. 30 mm, paino 3,46 g
-paksuksi ruostunutta vartta ja hieman kantaosaa
Valkolasitteista fajanssia 2 kpl, 4,23 g
Vaaleanvihreää ikkunalasia, 9 kpl, 6,41 g
Ruskea astialasin siru, 0,29 g
Kirkkaita lasinpaloja 2 kpl, 0,57 g
Palamatonta luuta 6 kpl, 6,80 g
-joukossa yksi eläimen hampaan osa
Palanutta luuta, 1 kpl, 0,43 g
Palanutta savea, 2 kpl 9,61 g
Löydöt tulivat 5-35 cm syvyydestä.
N=n.6744889, E=n.320869 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 2

Kerroksissa olleita moderneja, kookkaita betonitiilen kappaleita, kattopeltiä, kirkasta pullo- ja ikkunalasia ja teollisia nauvoja ei punnittu tai taltioitu.

Vaaleanvihreää ikkunalasia, 3 kpl, 1,5 g
Viimeksi mainitut löydöt tulivat 30-40 cm syvyydestä.
N=n.6744992, E=n.320912 ETRS-TN35FIN

Koekuoppa 3

Punasavikeramiikkaa 8 kpl, 18,35 g
-kolme hieman kookkaampaa palaa, joissa toista pintaa, mahdollisesti vadista tai lautasesta, yhdessä palassa jäämiä kirkkaasta lasitteesta
- viisi pientä pinnatonta palaa, joista astian muoto ei selviä
Valkolasitteista fajanssia 2 kpl, 1,33 g
Kirkasta ikkunalasia 7 kpl, 7,02 g
Vaaleanvihreää ikkunalasia 2 kpl, 1,30 g
Palamatonta luuta 13 kpl, 15,20 g
- mm. keskikokoisen nisäkkään kylkiluita ja hampaita
Palanutta luuta 1 kpl, 0,32 g
Tiilen- ja laastinpaloja, joita ei punnittu
Löydöt tulivat 10-35 cm syvyydestä.
N=n.6745016, E=n.320888 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 4

Erittäin ruosteinen (hevosenkengän?)naulan kantaosa, paino 4,2 g.

Naula löytyi noin 35 cm syvyydestä.

N=n.6744966, E=n.320911 ETRS-TM35FIN

Vanajan pappila

Kaikki kaivaukset ja löydöt tässä kohteessa ovat maanomistajien tekemiä ja taltioimia.

Urjalan Vahosten ent. pappila

Koekuoppa 1

Kukkaruukun reunapala, kolme paksuseinäisen, kirkkaan astialasin palaa sekä kaksi palaneen saven palaa pintakerroksissa kuuluvat paikalle tuotuun täytemaahan.

Löydöt tulivat 0-20 cm syvyydestä.

Tummanvihreän, paksuseinäisen pullolasin pala, paino 5,2 g.

Tiiltä tai palanutta savea 13, 6 g.

Löydöt tulivat 20-40 cm syvyydestä.

N=n.6781289, E=n.308909 ETRS-TM35FIN

Liite 3. Turun yliopiston arkeologian oppiaineen kokoelmiin päänumerolla 898 luetteloidut löydöt (ei virallinen löytöluettelo). Kaikki löydöt on taltioitu koekuopituksessa Tammelan Kydön vanhalla pappilanpaikalla. Löydöt on luetteloinut Hanna-Maria Pellinen.

Koekuoppa 1

1. Kivisavikeramiikka 2 kpl, 77,31 g

Toinen paloista ns. seltteripullon suuosa, jonka säilyneessä kylkiosassa pyöreän, sinisen kuvion yläosaa, jota ei kuitenkaan ole tarkemmin hahmotettavissa tai tunnistettavissa.

Suun halkaisija 28 mm (ulkomitta), kaulan pituus 31 mm, seinämän paksuus 5 mm.

Toinen paloista on kivisavisen kannun tai tuopin kylkipala, jonka ulkopinnalla on ruskea, hieman täplikäs lasite. Seinämän paksuus 5-6 mm.

2. Punasavinen kaakelin pala, paino 24,23 g

Reliefikoristeinen kaakelin reunapala, jossa on käytetty vihreää lasitetta. Palan koko noin 50x50 mm, ei ehjää paksuusmittaa.

3. Fajanssia, 3 kpl, 7,28 g

Valkoisella pohjalla violetinsinisiä kasviaiheita. Kaksi paksumpaa vadin tai lautasen pohjapalaa, yksi ohut reunapala, luultavimmin lautasesta.

4. Piikiven eli limsiön iskennänen, paino 0,84,

Todennäköisimmin tuluspiin pala, joskin alueella on myös kivikautinen asuinpaikka. Väri tummanharmaa.

Löydöt tulivat 5-35 cm syvyydestä, vanhasta peltokerroksesta.

N=n.6744889, E=n.320869 ETRS-TM35FIN

Koekuoppa 3

5. Kivisavikeramiikkaa, 1 kpl, 9,84

Kivisaviastian seinämän pala, jonka pintaväri tasaisen ruskea. Seinämän paksuus 6 mm.

Löytö tuli noin 30 cm syvyydestä.

N=n.6745016, E=n.320888 ETRS-TM35FIN